

Suomen tavoitteet eurooppalaisen romanipolitiikan edistämiseksi

Suomen eurooppalaisen romanipolitiikan käsikirja

ULKOASIAINMINISTERIÖ
UTRIKESMINISTERIET

**SUOMEN TAVOITTEET EUROOPPALAISEN
ROMANIPOLITIIKAN EDISTÄMISEKSI**

Suomen eurooppalaisen romanipolitiikan käsikirja

TYÖRYHMÄRAPORTTI

TIIVISTELMÄ

Käsikirjan muotoon laadittu työryhmäraportti ”Suomen tavoitteet eurooppalaisen romanipolitiikan edistämiseksi” vastaa valtioneuvoston periaatepäätöksellään joulukuussa 2010 hyväksymän Suomen romanipoliittisen ohjelman (ROMPO) ehdotukseen, että Suomelle laaditaan ulkoasiainministeriön johdolla kansainvälisen romanipolitiikan vaikuttamisstrategia.

Tavoitteeksi asetettiin, että Suomi vaikuttaisi aktiivisesti eurooppalaisen romanistrategian muovautumiseen tarjoamalla mallejaan ja kokemuksiaan romanien osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämisestä samalla oppien muiden maiden kokemuksista ja hyvistä käytännöistä. Tässä työssä Suomen edustajat, virkamiehet ja muut, saivat tukea vaikuttamisstrategiasta.

Käsikirja jakautuu kahteen osaan, joista ensimmäinen osa on ehdotusosa ja toinen osa taustaosio. Ehdotusosassa tuodaan esille Suomen näkemykset ja ehdotukset.

Visio Euroopan laajuisesta romanistrategiasta rakentuu Euroopan unionin romanistrategiasta, joka tukee ja täydentää sen jäsenvaltioiden kansallisia romanistrategioita, ja Euroopan neuvoston sekä Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön (Etyj) samoja ihmisoikeudellisia ja sosioekonomisia tavoitteita ajavista koordinoituista romanipoliittisista toimista.

Suomi voi vaikuttaa vision toteutumiseen tuomalla aktiivisesti ja johdonmukaisesti esiin edellä mainituissa järjestöissä, mutta myös kahdenvälisesti ja muissa romanasioita käsittelevissä kansainvälisissä yhteyksissä (muun muassa eri YK-elimet, Maailmanpankki, kansalaisjärjestöt), näkemyksiään ja kokemuksiaan romanasioiden hoidosta.

Vision ja tavoitteiden lisäksi on kirjattu Suomen omaksumat romanipoliittiset yleisperiaatteet. Niistä tärkein on, että romanien tulee voida osallistua ja tosiasiallisesti vaikuttaa heidän asemansa parantamiseen tärkeäviin toimenpiteiden suunnitteluun, toteutukseen, arviointiin ja seurantaan.

Käsikirjassa esitellään Euroopan unionin kymmenen romanien osallisuutta edistävää peruseriaatetta ja Suomen omiin kokemuksiin perustuvat linjaukset ja hyvät käytännöt eri romanipolitiikan lohkoilla, kuten koulutus, asuminen, terveys, aikuiskoulutus ja työllistyminen, kieli ja kulttuuri sekä yhdenvertaisuuden edistäminen ja syrjinnän torjuminen. Näille hyville käytännöille perustetaan valtakunnallinen rekisteri romaniain neuvottelukunnan verkkosivujen yhteyteen. Erikseen on kirjattu linjaukset suhtautumisesta liikkuviin romaneihin EU:n sisällä ja romaneja koskevaan tilastointiin ja tutkimukseen.

Ensimmäisen osan täydentävät ehdotukset EU:n romanipolitiikan kehittämiseksi – muun muassa Roma Platformin kehittäminen ja rakennerahojen hyödyntäminen, ehdotukset Euroopan neuvoston ja Etyjin romanitoimintojen kehittämiseksi ja ehdotukset romanikysymyksiin vaikuttamiseksi kahdenvälisissä yhteyksissä ja YK:n piirissä.

Käsikirjan toinen osa on taustaosio, jossa tarkastellaan romanien tilannetta Euroopassa ja luodaan katsaus EU:n, Euroopan neuvoston, Etyjin, YK:n ja Maailmanpankin romanitoimiin, perusoikeuslainsäädäntöön ja kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin sekä esitellään tärkeimpiä kansainvälisiä ja kansallisia romanijärjestöjä.

SAMMANFATTNING

Arbetsgruppsrapporten "Finlands målsättningar för att främja den europeiska politiken avseende romer", som uppgjorts i form av en handbok, svarar på förslaget i Finlands politiska program för romer (ROMPO), godkänt som Statsrådets principbeslut i december 2010, att man under Utrikesministeriets ledning skulle uppgöra en påverkningsstrategi för internationell politik avseende romer.

Enligt målsättningen skulle Finland aktivt påverka upprättandet av en europeisk strategi för romer genom att dela med sig sina egna modeller och erfarenheter till andra länder om hur man främjar romernas delaktighet och likabehandling. Samtidigt skulle man lära sig av andras erfarenheter och goda verksamhetsmodeller. I detta arbete skulle tjänstemän och andra, som representerar Finland i internationella sammanhang, få stöd av påverkningsstrategin.

Handboken består av två delar. Den första delen är en förslagsdel och den andra en bakgrundsdel. I förslagsdelen presenteras Finlands ståndpunkter och förslag.

Visionen om en romsk strategi, som omfattar hela Europa, bygger på en EU-strategi som kompletterar och stöder medlemsstaternas nationella romska strategier samt de koordinerade rompolitiska åtgärder som antagits av Europarådet och Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE) vilka strävar efter samma människorättsliga och socioekonomiska mål.

Finland kan främja förverkligandet av visionen genom att aktivt och konsekvent föra fram sina erfarenheter och synpunkter i de ovannämnda organisationerna samt bilateralt och i andra internationella sammanhang där romfrågor behandlas (till exempel Förenta nationernas olika organ, Världsbanken och medborgarorganisationer).

Utöver visionen och målsättningarna beskrivs de allmänna politiska riktlinjerna gällande romer som Finland tillämpar. Den viktigaste är att romerna måste kunna få delta i och reellt påverka planeringen, förverkligandet, bedömningen och uppföljningen av de åtgärder som syftar till att förbättra deras ställning i samhället.

I handboken presenteras den europeiska unionens tio grundprinciper gällande delaktigheten av romer och Finlands linjedragningar och goda erfarenheter från olika sektorer i politiken för romer som utbildning, boende, hälsa, vuxenutbildning och sysselsättning, språk och kultur samt främjandet av likställdhet och avvärjande av diskriminering. Ett nationellt register för dessa goda verksamhetsmodeller kommer att grundas i anslutning till hemsidorna för delegationen för romska frågor. Linjedragningar om inställningen till resande romer inom den europeiska unionen samt statistik och forskning gällande romer presenteras skilt.

De förslag, som kompletterar den första delen, innebär exempelvis utveckling av den så kallade Plattformen för romska frågor och en effektiv användning av strukturfonderna av den europeiska unionen, förslag om att effektivisera verksamheten för romfrågor inom Europarådet och OSSE samt förslag om att påverka romafrågorna bilateralt och inom FN-kretsen.

Den andra delen i handboken är en bakgrundsdel som betraktar romernas ställning i Europa. I den ingår en översikt om hur romfrågorna behandlas i den europeiska unionen, Europarådet, Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa, Förenta nationerna och Världsbanken, om lagstiftning gällande grundläggande fri- och rättigheter samt internationella människorättskonventioner. De viktigaste nationella och internationella organisationer för romer och romska frågor presenteras.

SUMMARY

The working group report "The Objectives of Finland for Advancing the European Policy on Roma," published as a handbook, responds to the proposal of the National Policy on Roma for Finland, approved by the Government's decision-in-principle in December 2010, to write a Finnish strategy for influencing the international Roma policy under the lead of the Ministry for Foreign Affairs.

It was set as the main objective that Finland would actively influence the formation of a European strategy on Roma by offering her models and experiences in advancing the participation and equality of the Roma while also learning from other countries' experiences and good practices. In this work the representatives of Finland, state officials and other stakeholders, could rely on this strategy.

The handbook is divided into two parts: the first part contains recommendations, covering the opinions and recommendations of Finland, and the second part sets the background.

The vision of a European wide strategy on Roma is founded on the Strategy on Roma of the European Union, which complements national Roma Strategies of its Member States, and the coordinated undertakings of the Council of Europe and Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) striving for similar human rights and socio-economic goals.

Finland can influence the realization of the vision by actively and systematically eliciting her views and experiences on handling the Roma issue in the above mentioned organizations as well as in her bilateral relations and other international connections (inter alia different United Nations organs, the World Bank and non-governmental organizations).

The vision and objectives are followed by the basic principles in the Finnish Roma policy. The most important of them is that the Roma are to be enabled to participate and effectively influence the planning, implementation, evaluation and follow-up of the measures that aim at improving their situation.

Subsequently, the 10 Common Basic Principles on Roma Inclusion of the European Union are presented along with Finland's policy guidelines and good practices from different sectors of Roma policy like education; housing; health; adult education and employment; language and culture; and advancement of equality and prevention of discrimination. A national register for these good practices will be created and linked to the Internet site of the Advisory Board on Romani Affairs. Separate guidelines regarding attitudes towards the travelling Roma and gathering statistics and conducting research on the Roma are presented.

The proposals that complement the first section include, inter alia, the development of the Roma Platform and usage of the Structural Funds of the European Union, proposals for developing the activities in Roma questions in the Council of Europe and the OSCE and proposals for influencing the Roma issues bilaterally and within the UN system.

The second section of the handbook is a background section where the situation of the Roma in Europe is examined. In this section the Roma-related activities of the European Union, Council of Europe, OSCE and UN along with fundamental rights legislation and international human rights conventions are reviewed. Furthermore, the most important international and national Roma organizations are also presented.

SISÄLLYS

Esipuhe.....	13
I OSA	
TYÖRYHMÄN EHDOTUKSET	17
1 TAVOITTEET JA VISIO.....	19
2 PERUSPERIAATTEET	21
2.1 Suomen perusperiaatteet romanien osallisuuden ja sosioekonomisen aseman parantamiseksi	21
2.2 Euroopan unionin kymmenen perusperiaatetta romanien osallisuuden edistämiseksi.....	23
3 SUOMEN ROMANIPOLIITTISET LINJAUKSET JA HYVÄT KÄYTÄNNÖT	25
3.1 Romanilasten ja -nuorten koulutus.....	25
3.2 Aikuisen romaniväestön koulutus ja työmarkkinoille sijoittuminen.....	27
3.3 Romaniväestön asuminen	28
3.4 Romaniväestön terveydenhuolto	29
3.5 Romanikielen ja kulttuurin säilyttäminen ja kehittäminen.....	31
3.6 Romaniväestön yhdenvertaisuuden edistäminen ja syrjinnän torjuminen.....	32
3.7 Romaniasiain hallinnollisten rakenteiden kehittäminen....	34
3.8 Tilastointi ja tutkimus	36
3.9 Suhtautuminen romanien liikkumiseen EU:n sisällä.....	37
4 EHDOTUKSET EUROOPAN UNIONIN ROMANIPOLITIIKAN KEHITTÄMISEKSI.....	41
4.1 Platform for Roma Inclusion (<i>Roma Platform</i>).....	43
4.2 Euroopan unionin rahoitus, erityisesti rakennerahastot	44
5 EHDOTUKSET EUROOPAN NEUVOSTON ROMANIPOLITIIKAN KEHITTÄMISEKSI.....	47
6 EHDOTUKSET ETYJIN ROMANIPOLITIIKAN KEHITTÄMISEKSI.....	49
7 EHDOTUKSET YK:N ROMANIPOLITIIKAN KEHITTÄMISEKSI.....	51
8 KAHDENVÄLINEN VAIKUTTAMINEN ROMANIKYSYMYKSISSÄ	53

II OSA

TAUSTAA KANSAINVÄLISESTÄ ROMANIPOLITIIKASTA.....	55
9 KATSAUS ROMANIEEN TILANTEESEEN EUROOPASSA.....	57
9.1 Historiaa.....	57
9.2 Romanien määrästä ja määrittelystä.....	59
9.3 Romanien oikeudellisesta asemasta.....	60
9.4 Asumistilanteeseen liittyviä seikkoja.....	61
9.5 Koulutuksesta.....	61
9.6 Työllisyys ja elanto	62
9.7 Romanien terveystilanteesta	63
9.8 Syrjintä ja viharikokset.....	64
10 EUROOPAN UNIONIN ROMANIPOLITIIKAN	
TARKASTELUA	67
10.1 Eurooppa-neuvosto	67
10.2 Euroopan unionin neuvosto	68
10.3 Sosiaalisen suojelun komitea	70
10.4 Euroopan parlamentti	70
10.5 Euroopan komissio.....	71
10.6 Euroopan unionin rahoitus, erityisesti rakennerahastot	74
10.7 Alueiden komitea	76
10.8 Euroopan unionin perusoikeusvirasto.....	77
10.9 Roma Platform	78
10.10 Euroopan unionin perus- ja ihmisoikeuslainsäädäntöä	79
11 EUROOPAN NEUVOSTON ROMANIPOLITIIKAN	
TARKASTELUA	83
11.1 Romanioiden käsittely Euroopan neuvoston eri toimielimissä.....	83
11.1.1 Ministerikomitea	83
11.1.2 Parlamentaarinen yleiskokous.....	84
11.1.3 Euroopan neuvoston sihteeristö	85
11.1.4 Euroopan paikallis- ja aluehallinnon kongressi (CLRAE)	86
11.2 Muita Euroopan neuvoston toimijoita romanikysymyksissä.....	87
11.2.1 Ihmisoikeusvaltuutettu	87
11.2.2 Euroopan rasmin ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio (ECRI).....	87
11.2.3 Euroopan neuvoston kehityspankki (CEB).....	88
11.2.4 Euroopan romanien ja kiertävien foorumi (ERTF)	88

11.3	Dosta!- ja Romanien kulttuuritiet -kampanjat.....	89
11.4	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ja Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimukset	90
12	ETYJIN ROMANIPOLITIIKAN TARKASTELUA	95
12.1	Romansiasioiden käsittely Etyjin kokouksissa	96
12.2	Romaniyhteyspiste	98
12.3	Vähemmistövaltuutettu	99
13	YK:N JA MAAILMANPANKIN ROMANI-TOIMIEN TARKASTELUA.....	101
13.1	YK.....	101
13.1.1	Ihmisoikeustoimikunta	101
13.1.2	Ihmisoikeusneuvosto.....	102
13.2	Kansainväliset ihmisoikeussopimukset	103
13.2.1	Ihmisoikeussopimusten valvontakomiteat	105
13.3	Unicef	106
13.4	United Nations Development Programme (UNDP)	107
13.5	Maailmanpankki.....	108
13.5.1	Roma Decade	109
13.5.2	Roma Education Fund (REF).....	109
14	ROMANIEJÄ JÄRJESTÄYTYMINEN.....	111
14.1	Kansainvälisiä romansiasioiden parissa toimivia järjestöjä	111
14.2	Suomalaisia romanijärjestöjä	113
LIITE		
LUOVUTUSKIRJE ULKOASIAINMINISTERIÖLLE		117
LÄHTEET		121

Esipuhe

Valtioneuvoston periaatepäätöksellään joulukuussa 2010 hyväksymä Suomen romanipoliittinen ohjelma (ROMPO) sisältää ehdotuksen, jonka mukaan Suomelle laaditaan ulkoasiainministeriön johdolla kansainvälisen romanipolitiikan vaikuttamisstrategia yhteistyössä keskeisten ministeriöiden, romaniasian neuvottelukunnan, romanijärjestöjen ja muiden toimijoiden kanssa.¹ Perusteluina esitykselle oli, että romanit ovat yhteiseurooppalainen vähemmistö, jonka elintaso ja yhteiskunnallinen osallisuus ovat jääneet huomattavasti jälkeen valtaväestön elinoloista, mistä johtuen Euroopassa on noussut tarve kokonaisvaltaisen romanipolitiikan kehittämiseksi.

Suomi on ollut monin tavoin aloitteellinen romanikysymysten esille nostamisessa eurooppalaisessa yhteistyössä. ROMPO-työryhmä katsoi, että Suomen tulisi toimia niin jatkossakin ja vaikuttaa aktiivisesti eurooppalaisen romanistrategian muovautumiseen tarjoamalla mallejaan ja kokemuksiaan romanien osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämisestä Euroopan laajuiseen käyttöön. Samalla Suomi voisi oppia muiden maiden kokemuksista ja hyvistä käytännöistä. Tältä pohjalta tulisi laatia kansainvälisen romanipolitiikan strategia, jossa määritellään erityisesti monenkeskisen kansainvälisen yhteistyön tavoitteet romaniasioissa.

Erikseen ROMPO-työryhmä asetti tavoitteeksi, että Suomi edistää Euroopan unionissa romanistrategian kehittämistä. Suomi voi toimia unionissa aktiivisesti romanien aseman edistäjänä esimerkiksi siten, että Suomen edustajat osallistuessaan eri ohjelmien, jaostojen, komiteoiden ja työryhmien työhön tuntevat romanivähemmistön tilanteen Euroopassa ja tuovat romaninäkökulman esille osana kyseistä työtä. Romanikysymyksiä eurooppalaisella tasolla hoitavat edustajat ja virkamiehet tarvitsevat poliittista ja hallinnollista tukea. Laadittava kansainvälisen romanipolitiikan strategia vastaisi osaltaan tähän tarpeeseen.

---

¹ Sosiaali- ja terveysministeriö, 2009, s. 76.

Esityksen pohjalta ulkoasiainministeriö perusti keskeisimpien ministeriöiden (sosiaali- ja terveysministeriö, sisäasiainministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö, ympäristöministeriö sekä opetus- ja kulttuuriministeriö), romaniasiain neuvottelukunnan ja Opetushallituksen edustajien muodostaman työryhmän, jonka pysyviksi asiantuntijoiksi kutsuttiin keskeisimpien romanijärjestöjen (Elämä ja Valo, Fintiko Romano Forum, Kromana, Nevo Roma, Romano Missio sekä Suomen Romaniyhdistys) edustajat. (Työryhmän jäsenten ja sihteerin nimet, kokoontumiskerrat ja kuullut asiantuntijat liitteessä ”Luovutuskirje ulkoasiainministeriölle”).

Eduskunnan suuri valiokunta arvioi syksyllä 2010 antamassaan lausunnossa valtioneuvoston selvitykseen EU:n ja Suomen vireillä olevista toimista, jotka koskevat romanien aseman parantamista Euroopassa², että ROMPO:n linjausten määrittelyminen kansainvälisen yhteistyön pohjaksi luo hyvän pohjan Suomen aktiivisen roolin vahvistamiseksi kansainvälisessä ja kahdenvälisessä yhteistyössä. Valiokunta piti myös tärkeänä, että Suomen kansainvälinen romanistrategia valmistellaan mahdollisimman nopeasti, jolloin Suomi voi johdonmukaisesti eri foorumeilla edistää yhteistyötä eurooppalaisen romanistrategian kehittämiseksi.

Nyt valmistunut Suomen eurooppalaisen romanipolitiikan käsikirja ”Suomen tavoitteet eurooppalaisen romanitoiminnan edistämiseksi” laadittiin edellä mainittujen ohjeiden valossa.

Ensiksi kuvataan lyhyesti tavoite, eurooppalainen romanistrategia, jonka muotoutumista edistetään erityisesti EU:ssa, Euroopan neuvostossa ja Etyjissä. EU on toiminnan keskipiste, koska sillä on parhaat oikeudelliset ja taloudelliset edellytykset oman romanistrategiansa luomiseen unionin sisällä, ja sen toimilla on vaikutusta myös unionin jäsenyyttä haakeisiin tai suunnitteleviin valtioihin, jotka osallistuvat Euroopan neuvoston ja Etyjin toimintaan.

---

2 SuVL 10/2010 vp – E 45/2010 vp, s. 5–6.

Viimeksi mainituilla järjestöillä on myös perinteisiä ja tärkeitä omia romanitoimintoja, ja Suomen osallistumisen niiden kehittämiseen samoin kuin kahdenväliseen yhteistyöhön Euroopassa ja muuhun kansainväliseen toimintaan (muun muassa YK:n piirissä) on tarkoituksenmukaista tapahtua koherentisti.

Tästä syystä ensimmäiseen osaan on kirjattu tärkeimmät Suomen omaksumat romanipoliittiset yleisperiaatteet ja EU:n niin sanotut kymmenen peruseriaatetta, ja sen jälkeen Suomen omiin kokemuksiin perustuvat linjaukset ja hyvät käytännöt (joille perustetaan myös oma rekisteri romaniasiaain neuvottelukunnan verkkosivujen yhteyteen) eri romanipoliittikan lohkoilla, kuten koulutus, asuminen, terveys, aikuiskoulutus ja työllistyminen, kieli ja kulttuuri sekä yhdenvertaisuuden edistäminen ja syrjinnän torjuminen. Erikseen on kirjattu linjaukset suhtautumisesta romanien liikkumiseen EU:n sisällä ja romaneja koskevaan tilastointiin ja tutkimukseen.

Lisäksi on listattu asiat ja toimintatavat, joita Suomen tulisi tavoitella erityisesti EU:ssa, Euroopan neuvostossa ja Etyjissä (tärkeimpänä näiden järjestöjen toisiaan täydentävä yhteistyö romaniasioissa), mutta myös kahdenvälisissä yhteyksissä ja muun muassa YK:n piirissä.

Käsikirjan toinen osa on taustaosio, jossa tarkastellaan romanien tilannetta Euroopassa ja luodaan katsaus EU:n, Euroopan neuvoston, Etyjin, YK:n ja Maailmanpankin romanitoimiin, perusoikeuksia koskevaan lainsäädäntöön ja kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin sekä tärkeimpiin kansainvälisiin ja kansallisiin romanijärjestöihin.

I OSA
TYÖRYHMÄN EHDOTUKSET

1 TAVOITTEET JA VISIO

Romanien heikko asema on Euroopan laajuinen ihmisoikeus- ja kehitysongelma ja yksi suurimmista haasteista vähemmistöjen aseman ja yhdenvertaisuuden edistämässä. Kysymys ei ole pelkästään etnisiin syihin perustuvan syrjinnän poistamisesta, yhtä tärkeää on korjata romanien sosioekonomista asemaa. Romanien osallisuutta ja yhdenvertaisuutta edistävien toimien tueksi tarvitaan vahvaa poliittista tahtoa todellisten muutosten saavuttamiseksi.

EU:n ja sen jäsenvaltioiden tulisi edetä romanien oikeuksien ja osallisuuden edistämässä kattavaan, pitkäjänteiseen ja strategiseen romanipoliittiseen ajatteluun. EU:lle on valmisteltava jäsenmaiden toimia täydentävä ja tukeva romanistrategia, jossa esitetään konkreettisia ja tulevaisuuteen suuntaavia toimia romanien integraation parantamiseksi. Strategian tulisi rakentua kokonaisvaltaiselle lähestymistavalle sekä komission, jäsenvaltioiden ja romanijärjestöjen väliselle yhteistyölle.

Osana tätä prosessia on tavoiteltava EU:n ja Euroopan neuvoston sekä Etyjin välisen yhteistyön ja keskinäisen koordinaation vahvistumista romaniasioiden hoidossa. Etyjin lisäarvo löytyy erityisesti sen välittämästä paikallistiedosta ja kansalaisjärjestöosaamisesta. Euroopan neuvostolla on puolestaan pitkäaikainen ja syvälinen kokemus Euroopan romaniväestön yhdenvertaisuuden ja ihmisoikeuksien edistämässä.

Euroopan neuvosto ja Etyj kattavat lisäksi unionin ulkopuoliset eurooppalaiset valtiot, joista useat ovat jo EU:n kandidaattimaita ja vielä useammat pitävät EU-jäsenyyttä tulevaisuuden tavoitteenaan. Näiden maiden romaniväestö on lukumäärältään todennäköisesti suurempi kuin jo unionin piirissä asuva ja elää pääasiassa yhtä puutteellisissa ellei jopa kehnommissa oloissa kuin EU:n romaniväestö.

Visio Euroopan laajuisesta romanistrategiasta rakentuukin EU:n romanistrategiasta, joka tukee ja täydentää sen jäsenvaltioiden kansallisia romanistrategioita, ja Euroopan neuvoston ja Etyjin samoja ihmisoikeudellisia ja sosioekonomisia tavoitteita ajavista koordinoituista romanipoliittisista toimista.

Suomi vaikuttaa vision toteutumiseen toimimalla aloitteellisesti romanien ihmisoikeuksien ja sosioekonomisen aseman edistämiseksi sekä tuomalla aktiivisesti ja johdonmukaisesti esiin yllä mainittujen järjestöjen piirissä, mutta myös kahdenvälisesti ja muissa romaniasioita käsittelevissä kansainvälisissä yhteyksissä (muun muassa eri YK-elimet, Maailmanpankki ja kansalaisjärjestötapaamiset), näkemyksiään ja kokemuksiaan romaniasioiden hoidosta. Romanien yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistäminen on monenkeskinen oppimisprosessi, jossa myös Suomella on mahdollisuus oppia muiden maiden kokemuksista ja hyvistä käytännöistä.

Vision toteutuminen ei tapahdu hetkessä, vaan sen tavoittelu edellyttää monentasoisia neuvotteluprosesseja. Asetettujen tavoitteiden mukainen eteneminen jollakin osa-alueella on kuitenkin askel tavoittelemamme eurooppalaisen romanistrategian muotoutumisen suuntaan, ja neuvotteluprosessi sinänsä voi olla kaikille siihen osallistuville tärkeä asenteiden muokkaaja.

Vision toteutuminen edellyttää Euroopan maiden ja eurooppalaisten järjestöjen päätöksentekijöiden ja hallinnon tahtotilaa, eri hallinnonalojen välistä yhteistyötä, romaniväestön omaa vaikuttamista ja sitoutumista sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta vahvistavia rakenteita kansainvälisellä, kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla.

2 PERUSPERIAATTEET

2.1 Suomen perusperiaatteet romanien osallisuuden ja sosioekonomisen aseman parantamiseksi

Romanien osallisuuden, yhdenvertaisuuden ja sosioekonomisen aseman parantamista koskevissa keskusteluissa Suomen kannat perustuvat seuraaville periaatteille:

1. Romanien tulee voida osallistua ja tosiasiallisesti vaikuttaa heidän asemansa parantamiseen tähtäävien toimenpiteiden suunnitteluun, toteutukseen, arviointiin ja seurantaan. Romaniväestön osallistuminen ja sitoutuminen heitä itseään koskeviin asioihin on ratkaisevaa kehittämistoimien onnistumiselle.
2. Olennainen edellytys näin toimimiselle on romanijärjestöjen ja -yhteisöjen toimintakyvyn ja osaamisen vahvistaminen sekä valmius yhteistyöhön viranomaisten kanssa. On tärkeää myös lisätä romanijärjestöjen ja muiden kansalaisjärjestöjen välistä yhteistyötä.
3. Tavoitteena on valtavirtaistaa romaniväestön osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistäminen osaksi kaikille tarkoitettuja yhteiskunnan toimintoja ja palveluita. Tämä edellyttää romaniväestön olosuhteiden ja tarpeiden näkyväksi tekemistä, yhdenvertaisuuden esteenä olevien tekijöiden tunnistamista ja toimia näiden esteiden poistamiseksi.
4. Romaniväestöön kohdistuvia erityisiä toimenpiteitä ja positiivista erityiskohtelua tarvitaan tilanteissa, joissa he ovat muuta väestöä huonommassa asemassa. Positiivisella erityiskohtelulla tarkoitetaan väliaikaisia epätasa-arvoisessa asemassa oleviin henkilöihin tai ryhmiin kohdistuvia toimenpiteitä, joiden tavoitteena on tosiasiallisen yhdenvertaisuuden toteutuminen taikka syrjinnästä johtuvien haittojen ehkäiseminen. Tavoitteena tulee olla pysyvien parannusten aikaansaaminen.

5. Romanit eivät yksin muodosta Euroopan heikoimmin toimentulevaa väestöä, mutta monissa – erityisesti Itä- ja Keski-Euroopan maissa – he muodostavat tämän kansanosan enemmistön. Suunniteltaessa romaniväestön elinolojen parantamiseen tähtäviä positiivisia erityistoimia on pidettävä huoli siitä, etteivät ne sulje pois muita haavoittuvassa asemassa olevia väestöryhmiä
6. Lyhytjänteinen projektiluontoinen romanien sosioekonomisen aseman parantaminen ei tuota rakenteellisia yhteiskunnallisia muutoksia, minkä vuoksi yksittäisten projektien tulisi perustua laajempaan kokonaisvaltaiseen ja konkreettiseen suunnitelmaan. Romani-politiikan toimeenpano on kytkettävä vahvasti eri elämäntilanteilla tehtävään kansalliseen kehittämiseen.
7. Suomi on valmis jakamaan tietoa hyviksi osoittautuneista toimintamalleista ja käytännöistä, joita on kehitetty romanien yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistämiseksi Suomessa sekä oppimaan muiden maiden kokemuksista. Tähän tarvitaan keskinäistä vuorovaikutusta ja oppimista vahvistavia mekanismeja ja foorumeja. Hallitusten ja kansalaisjärjestöjen valmiuksia jakaa ja omaksua hyviä käytäntöjä tulee kehittää.
8. Ihmisoikeudet ja romaniväestön integroituminen yhteiskuntaan toteutuvat käytännössä paikallisella tasolla. On tärkeää varmistaa, että alue- ja kuntatason viranomaiset näkevät romaniväestön aseman kohentamisesta koituvat hyödyt pitkällä tähtäimellä, sitoutuvat niihin ja saavat tarvitsemaansa tukea. Vuorovaikutuksen ja osallisuuden vahvistumiseksi on tarpeen kehittää erityisesti paikallisia yhteistyö- ja toimintarakenteita.
9. Romaniyhteisöissä keskeisimpiä sosiaalista asemaa määrittäviä tekijöitä ovat ikä ja sukupuoli, joihin liittyy vahvoja kulttuurisia tapoja ja rooleja. Niin romaninaisten, miesten, eri ikäryhmien kuin vähemmistöjenkin elämäntilanteisiin liittyy erityispiirteitä, joita on tarpeen tunnistaa kehitettäessä toimenpiteitä yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistämiseksi. Suomi tukee sukupuolten välisen tasa-arvon ja vähemmistöjen yhdenvertaisuuden edistämistä myös romaniväestön kohdalla sekä kansallisesti että eurooppalaisessa yhteistyössä.
10. Korkean tason romanipoliittisista julistuksista tulisi löytää tie konkreettisiin toimenpiteisiin. Romanien aseman parantamiseksi suunnattujen toimien tulisi lähteä käytännönläheisesti romaniväestön tarpeista.

2.2 Euroopan unionin kymmenen peruseriaatetta romanien osallisuuden edistämiseksi

Edellä listatut peruseriaatteet sisältyvät myös hieman eri sanoin ja eri järjestyksessä EU:n toimielimiä, jäsenmaita ja mahdollisesti tulevia jäsenmaita ohjaaviin kymmeneen peruseriaatteeseen romanien osallisuuden edistämiseksi. Ne eivät ole oikeudellisesti sitovia, mutta viittauksissa periaatteisiin neuvoston päätelmissä jäsenmaat ovat sitoutuneet ottamaan ne huomioon romanien osallisuutta edistävien toimien ja politiikkojen suunnittelussa, toimeenpanossa ja evaluoinnissa. Kymmenen peruseriaatetta hyväksyttiin Tšekin tasavallan puheenjohtajuuskaudella Prahassa huhtikuussa 2009 pidetyssä Roma Platformin kokouksessa³:

1. Rakentavuus, käytännönläheisyys ja syrjimättömyys – näiden periaatteiden noudattaminen eri elämänaloilla takaa romaneille yhdenvertaiset mahdollisuudet jäsenmaiden yhteiskunnissa.
2. Kohdennetut, mutta ei poissulkevat toimet – tämä lähestymistapa ei erottele eri politiikkojen toimeenpanossa romaneja omaksi ryhmäkseen, muttei myöskään estä romanien osallisuutta tukevien erityistöimien toteuttamista tarvittaessa.
3. Kulttuurien välinen vuorovaikutus – romanien ja muiden väestöryhmien vuorovaikutus ja keskinäinen oppiminen on tärkeää ennakkoluulojen ja stereotyyppien poistamiseksi.
4. Valtavirtaistaminen kaikilla elämänalueilla – romanien osallisuutta tuetaan kaikille tarkoitetuissa toiminnoissa ja palveluissa sekä ehkäistään ja puretaan asumisen, koulutuksen ja työmarkkinoiden eriytymistä.
5. Tietoisuus sukupuolivaikutuksista – romaneihin kohdistuvissa toimissa tulee ottaa huomioon romaninaisten tarpeet ja heidän kokemansa moniperusteisen syrjinnän vaikutukset.
6. Kokemusten ja tiedon vaihto jäsenmaiden kesken – jäsenmaiden on kerättävä tietoa ja arvioitava romaneihin kohdistuvien toimien vaikutuksia sekä jaettava tätä tietoa muille maille ja opittava puolestaan niiden kokemuksista.

---

3 *European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, 2010.*

7. Yhteisövälineiden käyttö – jäsenmaiden tulee romanien osallisuuden edistämiseksi toimeenpanna ja ottaa käyttöön täysimääräisesti unionin lainsäädäntö, rahoitusinstrumentit ja koordinaatiovälineet. Rahoitusinstrumenttien hyödyntämisessä tulee noudattaa kymmentä peruseriaatetta ja ottaa huomioon aiemman rahoituksen käyttöön liittyvän arvioinnin tulokset.
8. Alue- ja paikallishallinnon mukaantulo – romanien osallisuutta edistävää politiikkaa ja toimia tulee suunnitella, toteuttaa ja arvioida yhdessä alue- ja paikallisviranomaisten kanssa.
9. Kansalaisyhteiskunnan mukaantulo – kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kuten kansalaisjärjestöjen, työelämän osapuolten ja tutkijoiden osallistuminen romaneja koskevan politiikan muotoiluun, toimeenpanoon ja vaikutusten arviointiin on tärkeää monipuolisen asiantuntemuksen ja keskustelun takaamiseksi.
10. Romanien aktiivinen osallistuminen – romanien aktiivinen osallistuminen on taattava prosessien eri vaiheissa, jotta ne olisivat avoimia ja puuttuisivat myös vaikeisiin asioihin soveliaalla ja tehokkaalla tavalla. Romanien osallistumista, heidän aktiivista kansalaisuuttaan ja voimavarojen kehittymistään tulee tukea.

3 SUOMEN ROMANIPOLIITTISET LINJAUKSET JA HYVÄT KÄYTÄNNÖT

Tässä luvussa esiteltävät Suomen romanipoliittiset linjaukset perustuvat Suomen romanipoliittiseen ohjelmaan (ROMPO), jonka valtioneuvosto hyväksyi periaatepäätöksellään joulukuussa 2010.

Suomessa romaneja arvioidaan olevan 10 000–12 000, ja romanit asuvat hajallaan ympäri maata. Romaniväestön asemaan ovat vaikuttaneet Suomen itsenäisyyden aikana romanien kansalaisuuden tunnustaminen vuoden 1919 kansalaisuuslaissa, sotien jälkeinen ihmisoikeuksien kehittyminen ja hyvinvointivaltion rakentaminen sekä romanien herääminen ajamaan omia oikeuksiaan. Maassa lähes viisisataa vuotta asuneen, niin sanotun vanhan vähemmistön kulttuuriset ja kielelliset oikeudet on tunnustettu perustuslaissa.

Suomessa kehitetyt toimintamallit voivat olla sovellettavissa muuallakin ja tuottaa hyviä tuloksia. Tähän käsikirjaan on poimittu joitakin Suomen hyvistä käytännöistä. Lisätietoa kyseisistä malleista voi lukea ROMPO:sta ja romaniasiain neuvottelukunnan Internet-sivustolle perustettavasta hyvien käytäntöjen rekisteristä.⁴

3.1 Romanilasten ja -nuorten koulutus

Romaniväestön koulutustason nostaminen on Euroopan laajuisesti tunnistettu keskeiseksi keinoksi parantaa romanien sosioekonomista asemaa ja estää pysyvästi romaniväestön marginalisoitumista ja riippuvuutta erilaisista yhteiskunnan avustusmuodoista.

---

⁴ Romaniasiain neuvottelukunnan Internet-sivut: <<http://www.romani.fi>>.

Romanien koulutuksellinen eriytyminen suhteessa pääväestöön alkaa jo varhaislapsuudessa, minkä vuoksi romanilasten osallistuminen varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen on ensiarvoisen tärkeää. Romanilasten varhaiskasvatuksen kehittämiseksi tarvitaan henkilöstön kouluttamista ja tiedon lisäämistä romaniväestöstä, romanitaustaisen henkilöstön rekrytoimista, erityistä tukea romanivanhemmille sekä yhteistyön vahvistamista romanikotien kanssa.

Romanilasten ja -nuorten osallistuminen perusopetukseen, koulunkäynnin tukeminen ja siirtyminen perusopetuksesta toisen asteen koulutukseen ovat keskeisiä kehittämisalueita. Tavoitteena on edistää sellaisten toimien ja toimintatapojen kehittämistä opetuksessa ja koulu yhteisöissä, joilla tuetaan romanilasten ja -nuorten kouluttautumista. On tärkeää kiinnittää huomiota romanilasten oppimisvalmiuksien vahvistamiseen. Keskeistä on myös varhainen oppimisvaikeuksien tunnistaminen ja tukitoimien aloittaminen tarvittaessa. Romanilasten siirtäminen erityisopetukseen tulisi tapahtua aina yhdenvertaisuuden periaatteiden mukaisesti.

Suomessa romanitaustaisen henkilöstön palkkaaminen sekä varhaiskasvatukseen että peruskoulun piiriin on todettu erityisen tehokkaaksi keinoksi tukea romanilapsia ja -perheitä. Ammattitaitoiset varhaiskasvatus- ja koulunkäyntiavustajat tukevat lasta ja nuorta ja tuovat samalla uutta osaamista yhteistyöhön romanivanhempien ja -yhteisöjen kanssa. Tuki edistää romanilasten koulunkäyntiä, vähentää poissaoloja ja koulunkäynnin keskeyttämiä. Romanitaustainen koulunkäyntiavustaja on myös vahva roolimalli romanilapsille romani-identiteetin ja työelämän yhteensovittamisessa. Koulunkäyntiavustaja tukee koulussa myös muita kuin romanitaustaisia oppilaita. Toimintamalli tukee kokemusten mukaan yhdenvertaisuuden ja kulttuurisen monimuotoisuuden kehittämistä koko koulu yhteisössä.

Vuodesta 2008 Opetushallitus on julistanut Suomen kuntien haettavaksi valtion erityisavustusta romanilasten perusopetuksen tukemiseen. Erityisavustuksen tuella kunnat laativat yhteistyössä romanitoimijoiden kanssa koko romanilasten perusopetusta tukevan suunnitelman ja toteuttavat sen. Tavoitteena on, että kehitettävät toimintamallit juurtuvat pysyviksi paikallisiksi käytännöiksi.

3.2 Aikuisen romaniväestön koulutus ja työmarkkinoille sijoittuminen

Aikuisen romaniväestön koulutus on olennainen keino parantaa romaniväestön osallisuutta ja toimijuutta yhteiskunnan jäsenenä ja luoda heille edellytyksiä sijoittua paremmin työmarkkinoille. Tarpeellista on kehittää erilaisia koulutuksen järjestämistapoja, opiskelussa tarvittavaa henkilökohtaista tukea ja opiskelun aikaisia toimeentulon muotoja.

Monet romanit perustavat perheen hyvin nuorena ja tämä osaltaan lisää romanien hakeutumista ammatilliseen koulutukseen vasta myöhemmin aikuisiällä. Tästä seuraa perheeseen ja toimeentuloon liittyviä haasteita ja erityistarpeita. Tarvitaan myös mahdollisuuksia hankkia riittäviä perusopetuksen valmiuksia ja siten edellytyksiä erilaisiin jatko-opintoihin.

Suomessa on Euroopan sosiaalirahaston osarahoittamissa hankkeissa kehitetty toimivia koulutuksen ja opetuksen malleja, jotka ottavat huomioon romaniväestön lähtökohdat. Hyviä kokemuksia on kertynyt muun muassa romanitaustaisen tukihenkilön palkkaamisesta romaneille suunnatun ammatillisen koulutuksen opiskelijaryhmän tueksi. Kokeusten mukaan tukihenkilön palkkaaminen on vähentänyt koulutuksen keskeyttämistä ja helpottanut oppilaiden opiskelumotivaatiota heikentäviin elämäntilanteisiin liittyvien ongelmien ratkaisemisesta.

Vuonna 2008 käynnistyi kolmivuotinen projekti, joka toimii työ- ja elinkeinotoimistojen ja romani- sekä maahanmuuttajatyöohjelmien työllistymisprosessin tukena. Projektissa henkilökohtainen tukihenkilö tukee ja ohjaa heikosti kouluttautuneita pitkäaikaistyöttömiä joko jatkokoulutukseen tai työmarkkinoille. Projekti tarjoaa osallistujille muun muassa työvalmennusta, ura- ja opinto-ohjausta, palveluohjausta ja psykososiaalista tukea. Projektin ohjaajat ovat myös suoraan yhteydessä työnantajiin ja tiedottavat romani- ja maahanmuuttajataustaisten henkilöiden työllistämiseen liittyvistä kysymyksistä ja tukimuodoista. Projektin ohjaajat voivat tarvittaessa olla mukana myös työnhakijan ja työnantajan ensimmäisessä tapaamisessa. Tämän tyyppinen tuki- ja ohjaustyö on koettu hyödylliseksi romanien työmarkkinoille pääsyn helpottamisessa.

Aikuisia romaneja varten on myös kehitetty ammattitutkintoon tähtäävä aikuiskoulutusmalli, jossa kantavana ajatuksena on koulutusprosessin ja sen tukimuotojen kehittäminen. Mallin olennaisia osia ovat riittävän pitkä ammattiopintoihin valmentava orientaatiovaihe, näyttötutkintona suoritettavien ammatillisten opintojen henkilökohtaistaminen sekä teoriaopetuksen lomassa tapahtuva työharjoittelu. Opiskelijoiden tukena toimii opiskeluvaiheessa romanikulttuuria tunteva henkilö ja työssäoppimisen tukena ohjaaja työpaikalla.

Opetushallitus vahvisti vuonna 2006 valtakunnalliset tutkinnon perusteet romanikulttuurin ohjaajan ammattitutkinnolle ja erikoisammattitutkinnolle. Romanikulttuurin ohjaajan ammattitutkinto syventää romanikysymysten kanssa työskentelevien henkilöiden osaamista ja tarjoaa ammattinimikkeen esimerkiksi kunnan ja järjestön romanityössä työskenteleville. Erikoisammattitutkinto on keino syventää ja osoittaa muun muassa romaneihin liittyvän asiantuntijuuden, kulttuurisen vuorovaikutuksen, yritystoiminnan tai romanikielen osaamisen taitoja. Ammattitutkinnot on tarkoitettu työelämässä oleville aikuisille ja ne suoritetaan näyttötutkintoina.

3.3 Romaniväestön asuminen

Suomessa on sekä valtio- että kuntatasolla toimittu aktiivisesti sen puolesta, että asuinalueet muodostuisivat asukasrakenteeltaan mahdollisimman tasapainoisiksi. Suomessa ei olekaan – toisin kuin monissa muissa Euroopan maissa – syntynyt romanien erillisiä asuinalueita. Asuntopoliitikassa ja yhdyskuntasuunnittelussa tuleekin edistää kaikkia niitä toimia, joilla ehkäistään alueellista segregoitumista.

Romanit ovat merkittävässä määrin riippuvaisia yhteiskunnan tukemasta asumisesta, koska heidän on vaikea saada asuntoa yksityisiltä vuokramarkkinoilta heikon taloudellisen asemansa ja heihin kohdistuvien ennakkoluulojen vuoksi. Tilanteen korjaamiseksi ja yhdenvertaisen kohtelun varmistamiseksi tarvitaan kansallisen tason ohjeistusta ja toimenpiteitä erityisesti paikallisella tasolla.

Suomessa romaniväestön asuinolosuhteisiin ovat merkittävästi vaikuttaneet asumista koskeneet yhteiskuntapoliittiset ratkaisut 1970-luvulla. Vuosina 1975–1981 luotiin määräaikaisen erityislainsäädännön avulla mahdollisuudet romaniväestön asuinolojen kohenemiselle. Laki mustalaisväestön asunto-olojen parantamisesta (713/1975) velvoitti kuntia parantamaan alueensa romaniväestön asuinoloja, mitä tuettiin valtion erityisellä rahoitusjärjestelmällä. Osa romaneista asuu edelleen omistustai vuokra-asunnoissa, jotka on hankittu asumistilanteen kohentamiseen suunnatulla erityismäärärahalta.

Joillakin paikkakunnilla on kehitetty projektimuotoisesti romanien asumisneuvontaan liittyviä palveluja. Tavoitteena on ollut kehittää eri tahojen yhteistyötä sekä luoda ja kouluttaa laaja asumisneuvojen ja sosiaalisten isännöitsijöiden verkosto vuokra-asuntojen omistajien, sosiaali- ja terveyspalveluiden sekä kolmannen sektorin välille.

Projektit, joissa on kehitetty arjen tarpeista nousevia työmenetelmiä, ovat edistäneet muun muassa viranomaisten ja romanien välistä yhteistyötä ja vähentäneet asumiseen liittyviä ongelmia. Uusia työmenetelmiä ja käytäntöjä ovat olleet muun muassa alueelliset asumisinfot, suunnitelmat asumisen turvaamiseksi, talouden hoitoa koskevat oppaat ja sovittelumallit muun muassa vuokratästäen maksuissa.

3.4 Romaniväestön terveydenhuolto

Euroopan eri maissa on havaittu, että romanien sairastavuus on suurempi kuin valtaväestön ja eliniänodote paikoitellen jopa kymmenen vuotta alhaisempi.⁵ Heikomman terveyden moninaisista syistä voidaan mainita romanien terveystiedon puutteellisuus, riittämättömät terveyspalvelut ja ongelmat terveydenhoitoon pääsyssä sekä alhainen tulotaso ja kurjat asuinolosuhteet. Kielellisiin ja kulttuurisiin eroihin liittyvät kommunikaatio-ongelmat romanien ja terveydenhuoltohenkilöstön välillä voivat lisäksi haitata terveyspalveluihin hakeutumista ja vaikeuttaa vuorovai-utus- ja hoitotilanteita.

---

5 *Sepkowitz, 2006.*

Terveydenhuollon ja sosiaalitoimen henkilöstön on tärkeää tiedostaa kulttuuriset tekijät asiakas kohtaamisen ja vuorovaikutuksen parantamiseksi. Joissain Euroopan maissa on havaittu hyväksi romanikulttuurista tuntevien niin sanottujen terveysvälittäjien (*health mediators*) käyttäminen terveydenhuoltoon liittyvissä vuorovaikutustilanteissa. Romanien erityiset tarpeet tulisi ottaa huomioon kattavammin terveydenhuoltoalan koulutuksessa, ja henkilöstön tueksi tulisi laatia oppimateriaalia. Terveyserojen kiinni kuromisessa tärkeä tekijä on myös terveyskasvatuksen suuntaaminen romaneille, mukaan lukien neuvonta tarjolla olevista palveluista ja niihin hakeutumisesta.

Monesti tiedot romaniväestön elinolosuhteista ja hyvinvointiin liittyvistä kysymyksistä samoin kuin sosiaali- ja terveyspalveluihin liittyvistä tarpeista ja palveluiden kohdentumisesta ovat vähäisiä tai hajanaisia. Tämän vuoksi tarvitaan erillisselvityksiä tilanteen kartoittamiseksi ja kehittämistoimenpiteiden kohdentamiseksi.

Suomessa yhtäläinen pääsy julkiseen terveydenhuoltoon toteutuu romanien osalta, mutta haasteita liittyy erityisesti terveystiedon puutteeseen ja kulttuurisiin seikkoihin. Kulttuuristen pulmien välttämiseksi on laadittu muun muassa erilaisia oppaita terveydenhuollon ammattilaisia varten. Sosiaalialan ammattilaisille on suunnattu oma käsikirja, joka sisältää kattavan esittelyn romanien historiasta ja kulttuurista sekä tietoa romanien kohtaamisesta asiakkaana.⁶ Käsikirjassa paneudutaan erityisesti romanien kanssa tehtävän sosiaalityön erityiskysymyksiin ja nostetaan esiin hyviä käytäntöjä. Myös romanivanhusten omaishoitajille on tuotettu opas⁷ ja valmisteilla on hammashoitajille tarkoitettu opas romaniakkaiden palvelujen parantamiseksi.

---

6 Luttinen et al., 2007.

7 Grönfors & Majaniemi, 2008.

3.5 Romanikielen ja kulttuurin säilyttäminen ja kehittäminen

Romanikielen opetuksen kehittäminen ja kielen elvyttäminen ovat keskeisiä haasteita romanikulttuurin säilymiseksi. Myös romanien oma kulttuuritoiminta ja luovan toiminnan edellytysten kehittäminen sekä osallistuminen ja osallisuus taiteeseen ja kulttuuriin tukevat romanivähemmistön yhdenvertaisuuden toteutumista. Romanien oman historian ja kulttuuriperinteen tuntemuksella sekä romanikielen osaamisella on olennainen merkitys koko romanivähemmistön ja yksittäisten romanien identiteetin kannalta. Lisäksi tarvitaan laajempaa tietoisuuden edistämistä yleisesti vähän tunnetusta romanikulttuurista, joka on ollut yli 700 vuotta osa eurooppalaista kulttuuria ja historiaa.

Tietoisuuden lisäämiseksi tarvitaan monien toimijoiden, mukaan lukien romanitoimijat, yhteisiä toimenpiteitä romanien myönteisen näkyvyyden ja osallistumisen vahvistamiseksi, kielteisten stereotyyppien purkamiseksi ja vuorovaikutuksen kasvattamiseksi romanien ja muiden väestöryhmien kesken. Luontevimmin tietoisuuden edistäminen romanien kulttuurista ja historiasta tapahtuu osana kaikkea opetusta. Opetuksen tueksi tulisi kehittää myös oppimateriaalia. Lisäksi erilaiset tietoisuuden edistämiskampanjat eri medioita hyödyntäen ovat hyvä keino kasvattaa yleistä tietoutta romanien kulttuurista ja historiasta.

Suomessa romanikielen osaaminen ja käyttö on vähentynyt romanien keskuudessa. Uhanalaisen romanikielen elvyttämiseksi Opetushallitus on aloittanut kielipesätoiminnan, joka on suunnattu kaiken ikäisille romaneille. Kielipesien toiminta sisältää paitsi kielen harjoittamista myös romanikulttuurin siirtämistä sukupolvelta toiselle. Opetushallitus on myös järjestänyt romaniväestölle perinteisiä romanikielen kesäkouluja, joissa on erillinen ohjelma aikuisille ja lapsille. Romanikielen opetukseen kouluissa myönnetään valtionavustusta koulutusjärjestäjille kahdesta opetustunnista viikossa. Ryhmän vähimmäiskoko on kaksi oppilasta.

Opetus- ja kulttuuriministeriön alaisuudessa toimii kotimaisten kielten tutkimuslaitos, jonka yhtenä tehtävänä on tutkia ja huoltaa romanikieltä. Tutkimuslaitoksen romanikielen lautakunta laati vuonna 2009 romanikielen kielipoliittisen ohjelman, joka sisältää suosituksia romanikielen elvyttämiseksi sekä romanien kielellisten oikeuksien toteuttamiseksi.⁸ Tutkimuslaitos laatii vuosittain seurantaraportin ohjelman toteutumisesta.

Suomessa on myös käynnissä opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama Suomen romanien historia -tutkimusprojekti, jota valmistellaan ja toteutetaan tiiviissä yhteistyössä romaniväestön edustajien kanssa. Romanien historian kirjoittamisella saadaan oikaistua syvään juurtuneita virheellisiä käsityksiä romanien elämästä Suomessa. Lisäksi oman historian tunteminen on tärkeä romanien itseyttä tukeva tekijä. Historiallisten tosiasioiden tuntemisen varaan on myös helpompaa rakentaa hyvää vähemmistöpolitiikkaa.

3.6 Romaniväestön yhdenvertaisuuden edistäminen ja syrjinnän torjuminen

Romanit ovat edelleen keskimäärin muita huonommassa asemassa työelämään, asumiseen ja tarpeitaan vastaaviin palveluihin pääsyssä, mikä osittain johtuu heihin kohdistuvasta syrjinnästä ja kielteisistä ennakkotoduksista.

Syrjintä ja keskinäinen epäluulo valtaväestön ja romanien välillä juontuu osittain tiedon puutteesta. Kulttuuritiedon jakamisen ohella tarvitaan tietoisuuden lisäämistä romanien kohtaamista syrjinnän muodoista sekä yhteiskunnallisista murroksista, jotka ovat usein heikentäneet romanien asemaa. On myös tärkeää tiedostaa romaneihin kohdistuneet historialliset vainot ja vaarat, joita sisältyy lisääntyneeseen romanivas-taisuuteen. Myöskään romanikysymyksen hoitamatta jättämisen vaikutusta koko yhteiskuntaan ja talouteen ("*cost of non-inclusion*") ei tiedosteta riittävän laajalti.

---

⁸ Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, 2009.

Romaniväestön keskuudessa esiintyy vastaavasti epäluuloa valtaväestöä ja erityisesti sitä edustavia viranomaisia kohtaan, mikä pahimmillaan voi johtaa kokonaan yhteiskunnan ulkopuolelle sulkeutumiseen. Tämä on erityisen haitallista lasten tulevaisuudelle ja johtaa helposti syrjäytymisen periytymiseen sukupolvelta toiselle. Romaniväestön keskuudessa ei ole riittävästi tietoa heille kuuluvista oikeuksista eikä heihin kohdistuvaa syrjintää aina tunnisteta. Virheellisiä käsityksiä sekä puutteellista tietoa voidaan oikaista ja täydentää romaneille suunnatuilla tietoisuudenedistämistoimilla.

Romanien yhdenvertaisia mahdollisuuksia ja yhdenvertaista kohtelua voidaan ja tulee edistää tehostamalla kansallisten yhdenvertaisuuslainsäädäntöjen toimeenpanoa, joilla EU:n niin sanottu työsyryntädirektiivi (2000/78/EY) ja rasismidirektiivi (2000/43/EY) on saatettu voimaan, sekä torjumalla heihin kohdistuvaa syrjintää. Yhdenvertaisten mahdollisuuksien edistämiseksi tarvitaan monesti positiivista erityiskohtelua ja määräraikaisia, erityisiä tukitoimia sen turvaamiseksi, että romaneilla on muun väestön kanssa tasavertaiset lähtökohdat esimerkiksi koulutuksessa, työmarkkinoilla ja palveluissa. Positiivisen erityiskohtelun avulla voidaan myös poistaa tai lieventää romaneihin kohdistuvasta syrjinnästä aiheutuvia haittoja.

Romaneihin kohdistuvan syrjinnän torjumiseksi on tarpeen kehittää syrjinnän tunnistamista sekä romanien itsensä että muun väestön keskuudessa. Tärkeää on myös kerätä syrjintätietoa ja tehdä tutkimusta, jotta romaneihin kohdistuva syrjintä tehdään näkyväksi ja siihen voidaan puuttua kohdennetusti. Lisäksi on välttämätöntä, että romanivastaisuuteen puututaan lainsäädännön valvonnan lisäksi tiedottamisen ja kouluttamisen keinoin.

Suomessa hyvä esimerkki syrjinnän vastaisesta toiminnasta on Turussa vuosina 2007–2008 toteutettu eri vähemmistöjä edustavien järjestöjen yhteinen syrjinnän vastainen kampanja. Osana hanketta paikalliset romanijärjestöt järjestivät romaniväestölle koulutustilaisuuksia, joiden tavoitteena oli syrjinnän parempi tunnistaminen ja siihen puuttuminen

syrjintätilanteissa. Lisäksi romanijärjestöt yhdessä muita vähemmistöjä edustavien paikallisten järjestöjen kanssa julkaisivat paikallisesta monimuotoisuudesta kertovan kirjan, organisoivat mainoskampanjan paikallisliikenteen busseihin ja järjestivät erilaisia tilaisuuksia monimuotoisuuden hyväksymisen edistämiseksi.

Tietoisuuden edistämiseksi on Suomessa laadittu romaniväestöön liittyvää oppimateriaalia ja kehitetty osaksi keskeisten ammattiryhmien perus- ja jatkokoulutusta. Esimerkiksi poliisien koulutuksessa käsitellään säännöllisesti romanikulttuuria osana rasismien ehkäisyyn ja monikulttuurisuuteen liittyvää koulutusta. Opettajien koulutuksessa ja täydennyskoulutuksessa käsitellään romaniteemaa erillisluennoilla. Opetushenkilöstölle on saatavilla opas ”Romanilapsen kohtaaminen esi- ja perusopetuksessa”.⁹ Turun yliopiston kehittämällä ”Romanit, tuntematon vähemmistö” -luentosarjalla on lisätty myös yliopisto-opiskelijoiden tietoutta romaneista.

3.7 Romaniasiain hallinnollisten rakenteiden kehittäminen

Pitkäjänteisen romanipolitiikan toteuttaminen edellyttää sekä hallinnollisten rakenteiden vahvistamista että romanipolitiikan tavoitteiden, toimeenpanon ja tuloksellisuuden jatkuvaa seuraamista.

Yhdenvertaisuus ja romaniväestön integroituminen yhteiskuntaan toteutuvat käytännössä paikallisella tasolla. Vuorovaikutuksen ja osallisuuden vahvistumiseksi on tarpeen kehittää erityisesti paikallisia yhteistyö- ja toimintarakenteita. Tärkeää on myös vahvistaa romanijärjestöjen osaamista, toimintakykyä ja vaikutusmahdollisuuksia sekä luoda myös romanilapsille ja -nuorille mahdollisuuksia tulla kuulluiksi.

Suomi on ollut eurooppalaisittain edelläkävijä romaniasiain hallinnollisten rakenteiden kehittämisessä, joita ovat erityisesti romanien olosuhteiden parantamiseksi perustetut valtakunnallinen romaniasiain neuvottelukunta ja alueelliset romaniasiain neuvottelukunnat, jotka toimivat romaniväestön ja viranomaisten välisenä poikkihallinnollisena yhteistyöelimenä.

---

9 Opetushallitus, 2009.

Suomessa on vuodesta 1956 toiminut valtakunnallinen romaniasiaain neuvottelukunta sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä. Valtakunnallisen neuvottelukunnan puheenjohtajan tai varapuheenjohtajan tulee edustaa romaniväestöä ja muista jäsenistä puolet edustaa romaniväestöä. Neuvottelukunnan tehtävänä on:

- seurata romaniväestön yhteiskunnallisten osallistumismahdollisuuksien ja elinolosuhteiden kehitystä tasa-arvon edistämiseksi sekä antaa viranomaisille lausuntoja näissä asioissa
- tehdä aloitteita ja esityksiä romaniväestön taloudellisten, koulutuksellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten elinolosuhteiden parantamiseksi sekä romaniväestön työllistymisen edistämiseksi
- edistää romaniväestöön kohdistuvan syrjinnän poistamista
- edistää romanikielen ja -kulttuurin vahvistumista
- tukea alueellisten romaniasiaain neuvottelukuntien toimintaa
- osallistua pohjoismaiseen, eurooppalaiseen ja muuhun kansainväliseen yhteistyöhön romanien oikeuksien edistämiseksi ja olosuhteiden parantamiseksi.

Neljä alueellista neuvottelukuntaa vastaa alueillaan samoista tehtävistä kuin valtakunnallinen neuvottelukunta ja vähintään puolet niiden jäsenistä kuuluu romaniväestöön. Kuntiin, joissa on suuri romaniväestö, on perustettu vapaaehtois pohjalta paikallisia romanityöryhmiä romaniväestön, viranomaisten ja muiden tahojen yhteistyön ja vuorovaikutuksen edistämiseksi.

On tärkeää, että valtionhallinnossa on sekä romaniasioihin perehtyneitä että romanitaustaisia virkamiehiä. Esimerkiksi vuodesta 1994 lähtien Opetushallituksen alaisuudessa on toiminut romaniväestön koulutusryhmä, jonka vastuualueena on romanien koulutuksen kehittäminen sekä romanikielen ja -kulttuurin edistäminen. Osa koulutusryhmän virkamiehistä on romaneja.

3.8 Tilastointi ja tutkimus

Romanien tilanteesta Euroopassa on saatavilla tietoa eri tahojen laatimista selvityksistä, tutkimuksista ja raporteista. Romanitutkimukseen liittyy kuitenkin suuria aukkokohtia esimerkiksi romanien lukumäärää ja määritelmää koskien, mikä juontuu useiden maiden lainsäädännössä olevasta kiellosta rekisteröidä henkilöitä etnisen alkuperän perusteella. Syrjinnän pelosta romanit ovat usein myös haluttomia rekisteröitymään romaneiksi esimerkiksi väestönlaskennan yhteydessä.

Useat maat ja kansainväliset järjestöt ovat toteuttaneet romaneihin liittyvää tiedonkeruuta ja käynnistäneet hankkeita tiedonkeruumenetelmien kehittämiseksi. Toistaiseksi tiedonkeruu on ollut hankekohtaista ja vastannut kyseisen hankkeen tiedontarpeeseen. Romaneihin liittyvästä tiedonkeruusta ja sen menetelmien kehittämisestä tulisikin valmistella hyvien käytäntöjen perusteella selvitys Euroopan tasolla ja luoda suuntaaviivat tiedonkeruulle, jossa yhteistyötahoina voisivat olla kansalliset tilastoviranomaiset. Parempi tiedonkeruu mahdollistaisi laadukkaan tutkimuksen tekemisen tärkeistä aiheista, kuten romanien demografiasta, sosioekonomisesta tilanteesta ja syrjinnästä.

Vaikka tilastollisen aineiston puute vaikeuttaa romanien osallisuutta ja yhdenvertaisuutta edistävien toimenpiteiden suunnittelua ja toteuttamista, se ei saisi vaikuttaa romanien sosioekonomisen tilanteen kehittämiseen tai estää sen tutkimista. Romani-käsite kattaa varsin hajanaisen joukon ihmisiä, joilla on erilaisia tarpeita. Tutkimusvälineitä tulisikin kehittää niin, että niillä tunnistettaisiin kaikkein huonoimmassa asemassa olevat ihmiset ja heitä varten voitaisiin kohdentaa tehokkaita toimia köyhyyden ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Lisäksi jo olemassa olevaa tutkimusta, kuten mikroalue- ja laadullinen tutkimus, tulisi käyttää tehokkaammin myönteisten toimintatapojen kehittämiseksi.

Romanien tulisi saada osallistua heitä itseään koskevaan tilastointiin ja tutkimukseen. Esimerkiksi erilaisissa haastattelututkimuksissa ja väestönlaskennoissa romanitaustaisen tutkijan voi olla helpompi voittaa haastateltavan luottamus. Romanien kulttuuriset erityispiirteet ja kielelliset valmiudet tulisi ottaa huomioon erilaisia soveltuvuus- ja psykologisia testejä laadittaessa ja tehtäessä.

Suomessa Opetushallitus tekee lukuvuonna 2010–2011 romanioppilaiden perusopetuksen tilannekatsauksen kouluviranomaisten ja romaniväestön yhteistyönä. Sähköinen kyselylomake lähetetään kaikkiin Suomen peruskouluihin. Myös romanihuoltajia ja -oppilaita haastatellaan hyvän kokonaiskuvan saavuttamiseksi. Romanihuoltajien ja -oppilaiden haastattelijat ovat romanitaustaisia, jotta kynnyks vastaukseen jäisi mahdollisimman alhaiseksi. Haastateltavat pyritään valitsemaan niin, että he edustavat mahdollisimman tasapuolisesti Suomen romaniväestöä. Tilannekatsaus valmistuu vuoden 2011 lopussa.

3.9 Suhtautuminen romanien liikkumiseen EU:n sisällä

EU:n sisällä suhtautuminen toisista EU-maista tuleviin romaniryhmiin on ollut vaihtelevaa eri maiden ja jopa kaupunkien välillä. Tilanne kärjistyi Ranskan kesällä 2010 tekemiin Romanian ja Bulgarian romanien joukkopalautuksiin, joihin komissio puuttui vapaata liikkuvuutta koskevan direktiivin perusteella.

Paremmen elintason tavoittelu on kautta aikojen johtanut siirtolaisuuteen. EU:n piirissä liikkuvuuteen myös rohkaistaan. Vaikka osa tällä hetkellä Euroopassa liikkuvista romaneista harjoittaa kerjäämistä, jotkut syyllistyvät omaisuusrikoksiin ja monet asuvat väliaikaisissa leireissä, ei liikkuvien romanien joukko ole yhtenäinen. Joukossa on myös pysyvää siirtolaisuutta etsiviä perheitä. Romanien liikkumisen taustalla vaikuttavat äärimmäinen köyhyys, näköalattomuus ja laaja-alainen syrjintä. Heidän nykyisiä elinolojaan on välttämätöntä parantaa niin, etteivät edellä mainitut syyt olisi pääasiallinen liikkumiseen motivoiva tekijä.

Kukin jäsenvaltio on ensisijaisessa vastuussa kansalaistensa, myös romanikansalaisten, hyvinvoinnista ja elinoloista kuten asumisesta, koulutuksesta, terveydenhuollosta ja oikeudesta syrjimättömään kohteluun. Romanien kohdalla kysymys on kuitenkin miljoonia henkilöitä koskevasta kehityspoliittisesta ongelmavyyhdestä, minkä vuoksi tarvitaan EU-tason toimenpiteitä, jotta jäsenmaat tehostaisivat toimiaan romanien osallisuuden vahvistamiseksi. Nämä toimet voivat, kuten jäsenmaiden hyväksymissä peruseriaatteissa kuvataan, liittyä muun muassa unionin lainsäädännön toimeenpanoon ja rahoitusinstrumenttien, kuten rakennerahastojen, tehokkaampaan hyödyntämiseen.

Euroopan unionin perusoikeusvirasto on käsitellyt kokouksissaan ja tutkimuksissaan suhtautumista liikkuviin romaneihin vastaanottajamais-
sa. Suhtautuminen liikkuviin romaneihin on usein ollut lähtökohtaisesti turvallisuus- tai järjestyskysymyksiin painottunutta, mutta joissakin maissa, kuten Espanjassa ja Isossa-Britanniassa tulijoihin on suhtauduttu myös avoimemmin ja ryhdytty toimiin heidän integroimisekseen paikalliseen yhteiskuntaan. Myös Ranskassa on kaupunkeja, joissa osa puretuissa romanileireissä asuneista ulkomaalaisista romaneista on asutettu kaupunkeihin, joissa he ovat työllistyneet ja laittaneet lapsensa kouluun.¹⁰ Suomessakin on joitakin onnistuneita kokemuksia maahan saapuneiden romanien työllistymisestä.

Euroopan neuvoston romaniasiantuntijakomitea käsittelee syksyn 2010 kokouksessaan romanien siirtolaisuutta sekä vapaata liikkuvuutta ja antoi seuraavanlaisia suosituksia:

- Euroopan neuvoston jäsenmaat huolehtivat siitä, että niiden kansallinen lainsäädäntö ja siirtolaisuuteen liittyvät politiikat ja käytännöt noudattavat kansainvälistä oikeutta, erityisesti Euroopan ihmisoikeussopimuksen relevantteja artikloita, ja Euroopan neuvoston suosituksia romaneihin tai siirtolaisuuteen liittyen.
- Euroopan unioniin kuuluvat Euroopan neuvoston jäsenmaat vastaavat siitä, että kaikki romanisyntyperää oleviin EU-kansalaisiin kohdistuneet toimenpiteet noudattavat EU:n perusoikeuskirjaan kirjattuja periaatteita sekä unionin kansalaisten ja heidän perheittensä oikeuksista muuttaa ja oleskella vapaasti jäsenmaiden alueilla annettua direktiiviä 2004/38/EY sekä ovat rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumattomasta yhdenvertaisesta kohtelusta annetun direktiivin 2000/43/EY mukaisia.
- Euroopan unionin jäsenmaiden tulisi tiedottaa unionin kansalaisten ja heidän perheenjäsentensä oikeuksista ja velvollisuuksista, joista on säädetty edellä mainitulla vapaan liikkuvuuden direktiivillä, tietoisuuskampanjoilla sekä kansallisten ja paikallismedioiden sekä muiden tiedotusvälineiden avulla. Neuvonta EU-kansalaisten oikeuksista ja niiden puolustamisesta tulee kuulua tämän tiedotuksen piiriin.

---

10 *European Union Agency for Fundamental Rights, 2009a, s. 9–10.*

- Paikallis- ja alueellisia viranomaisia jäsenmaissa tulisi myös rohkaista työskentelemään työviranomaisten, kansalaisjärjestöjen, mukaan lukien romanijärjestöt, ja paikallisten työnantajien kanssa päämääränä integroida romanikansalaiset paikalliseen työelämään. Samoin alue- ja paikallisviranomaisia tulisi rohkaista luomaan sellaisten kuntien välistä verkostoitumista, joissa on erityisen paljon romanisiirtolaisia, hyvien käytäntöjen vaihtamiseksi romanisiirtolaisuuden hallinnasta.
- Mahdolliset karkotukset tulisi tehdä kansainvälistä ihmisoikeuslain säädäntöä noudattaen ja yksilöiden ihmisarvoa kunnioittaen.¹¹

Suomeen tulleista kaupunkikuvassa näkyvistä romaneista suurin osa on Romanian romaneja, joiden näkyvin aktiviteetti on kaduilla kerjääminen. Keväällä 2008 Helsingin kaupungin sosiaalivirasto pyysi Helsingin Diakonissalaitosta perustamaan projektin, jolla luodaan lähikontakti romaneihin ja selvitetään heidän syytään maahantuloon. Projektin nimeksi tuli *Rom po drom* ('romanit tiellä') ja se oli käynnissä kahden vuoden ajan.

Projektin loppuraportissa tärkeimmäksi tekijäksi romanien tilanteen parantamiseksi osoitettiin heidän omissa kotimaissaan tapahtuva yhteiskunnallinen kehitys. Suomessa tehtävän katutason työskentelyn tulisi vastata välitöntä humanitaarista tarvetta. Lisäksi maahan tulleilla on paljon vääriä tietoja ja vääriä käsityksiä ja odotuksia Suomen työ-, koulutus- ja asumisolosta sekä sosiaali- ja terveydenhuollon toiminnasta.

Rom po drom -projektin yhtenä havaintona oli, että kerjäläisiä, kaupustelijoita ja katutaiteilijoita tulisi voida tavata sellaisessa paikassa, jossa heidän elämäntilannettaan voitaisiin rauhassa pohtia. Tavoitteeksi asetettiin perustaa Helsingin kaupungin tiloihin kohtaamispaikka, joka tarjoaisi seuraavia palveluita:

- luottamukselliset ja intiimit (esimerkiksi ehkäisyvalistus) keskustelut
- pienet sairaanhoidon toimenpiteet ja terveydentilan arviointi
- peseytymis- ja pyykinpesumahdollisuus
- keskustelu- ja ohjaustapaamiset
- informaatiomateriaalin jakaminen
- ryhmätilaisuudet (informaatio- ja verkostopalaverit)
- projektille lahjoitettujen vaatteiden ja lelujen jakaminen.

---

11 Council of Europe: Committee of Experts on Roma and Travellers (MG-S-ROM), 2010.

Helsingin Diakonissalaitos on hakenut lisäksi yhdessä Helsingin kaupungin sosiaaliviraston kanssa liikkuvan väestön olojen parantamiseen EU:n *Interreg IV A Central Baltic* -ohjelmasta rahoitusta laajempaan projektiin (*Human Rights of Roma and Other New Arrivals in Finland, Estonia and Latvia*). Tavoitteena on kiinnittää tämä kansainvälinen projekti kiinteään yhteistyöhön romaneille ja muulle liikkuvalla väestöllä tarkoitettun katutyön ja kohtaamispaikan kanssa.

Työryhmä ehdottaa romanien liikkumiseen liittyen, että:

- EU:n tulisi tukea ja tarvittaessa painostaa jäsenvaltioitaan ryhtymään romanien aseman parantamiseksi sellaisiin toimiin, joihin ne ovat EU-jäsenyyden myötä sitoutuneet.
- Sekä kansallisen että kansainvälisen kolmannen sektorin toimintaa romanien elinolojen parantamiseksi sekä lähtö- että tulomaissa tulisi tukea.
- Viranomaisyhteistyötä (esimerkiksi sosiaali- ja terveysala, poliisi ja kouluviranomaiset) lähtö- ja tulomaiden välillä tulisi lisätä todenmukaisen kuvan saamiseksi ja oikeanlaisen tiedotustoiminnan lisäämiseksi.
- Liikkuvia romaneja, jotka ovat EU-kansalaisia, tulisi tulomaissa kohdella yksilöinä ja potentiaalisina työnhakijoina. Huolimatta siitä, että he kulkevat ryhmissä, kollektiivisia ratkaisuja (kuten karkotuksia) ei tulisi tehdä.
- Mahdollisiin rikoksiin ja järjestyshäiriöihin tulisi puuttua ja niihin syyllistyneitä kohdella samoin rangaistuksin kuin muitakin EU-kansalaisia.
- Kansallinen ja kansainvälinen verkostoituminen sellaisten kuntien ja kaupunkien välille, joilla on kokemusta lyhyt- tai pitempiaikaisesta romanisiirtolaisuudesta, olisi kannatettavaa. Verkoston sisällä vaihdettaisiin hyviä käytäntöjä romanisiirtolaisten kohtaamisesta, palveluiden järjestämisestä ja mahdollisesta integroimisesta. Lisäksi verkosto voisi kehittää liikkuville romaneille suunnattua tiedotustoimintaa heidän oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan.

4 EHDOTUKSET EUROOPAN UNIONIN ROMANIPOLITIIKAN KEHITTÄMISEKSI

Romanipolitiikka on Euroopan unionissa vuoden 2011 alkupuolella keskeisesti esillä: komissio valmistelee tiedonantoa puitteista (*framework*) kansallisille romanistrategioille ja erityisesti rakennerahastojen käytön tehostamisesta, jonka se esittelee 6.4.2011 ennen Budapestissa kansainvälisenä romanipäivänä 8.4. pidettävää Roma Platformin kokousta. EU:n puheenjohtajamaa Unkari on nostanut romaniasiat yhdeksi kautensa prioriteettialueista ja valmistautuu viemään romanien asemaa koskevat päätelmät Eurooppa-neuvostoon kesäkuussa 2011. Lisäksi Euroopan parlamentissa on valmisteilla EU:n romanistrategiaa koskeva päätöslauselma unkarilaisen europarlamentaarikko Livia Járókan selvityksen pohjalta.

Pidemmällä tähtäimellä romanipolitiikan kannalta tärkeitä hankkeita sisältyy Eurooppa 2020 -strategiaan, jonka Eurooppa-neuvosto hyväksyi kesäkuussa 2010. Yhdeksi viidestä EU:n yleistavoitteesta hyväksyttiin tavoite vähentää köyhyys- tai syrjäytymisriskissä elävien määrää vähintään 20 miljoonalla vuoteen 2020 mennessä. Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen torjunnan eurooppalainen foorumi, joka on yksi Eurooppa 2020 -strategian lippulaivahankkeista, kattaa niin ikään myös romanien sosiaalista osallisuutta koskevia toimia.

Suomen tavoitteena on EU:n romanistrategian edistäminen. Tällä tarkoitamme pitkäjänteistä suunnitelmallista toimintaa romanien sosioekonomisen aseman ja yhteiskunnallisen osallisuuden vahvistamiseksi. Euroopan unionilla on jäsenmaita velvoittavan lainsäädäntönsä ja taloudellisten resurssiensa vuoksi tähän kaikki mahdollisuudet. Strategian laatimisen tulisi tapahtua yhteistyönä komission, jäsenvaltioiden ja romanijärjestöjen edustajien kesken. Lähtökohtana sekä laadintatyössä että itse strategiassa tulee olla, että romanit ovat unionin jäsenmaiden kansalaisia ja vastuu heidän perusoikeuksiensa toteutumisesta ja elinolosuhteiden kehittämisestä on ensisijassa jäsenmailla. Strategian tulisi pystyä vastaamaan romanien ongelmien erityispiirteisiin sulkematta kuitenkaan pois muita haavoittuvassa asemassa olevia ihmisiä.

- Euroopan unionin romanistrategiassa tulisi olla konkreettisia toimenpide-ehdotuksia kansallisille romanipoliittisille ohjelmille. Siinä olisi lisäksi tärkeää huomioida ainakin seuraavat asiat:
  - viranomaisten ja romaniväestön yhteistyömekanismit kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla
  - kansallisten romanipoliittisten ohjelmien rahoitus
  - poliittinen sitoutuminen kansallisten romanipoliittisten ohjelmien toimeenpanoon
  - ohjelmien toimeenpanon seuranta ja arviointi
  - romaniväestön tukeminen ja voimaannuttaminen päätöksentekoprosesseihin osallistumisessa.

- Lisäksi EU:n strategian tulisi antaa ohjeistus unionin eri välineistä ja toimenpiteistä, joita voidaan käyttää romanien elinolosuhteiden ja tasa-arvoisen kohtelun edistämiseksi Euroopassa. Strategian tulisi sisältää suositukset rakennerahastovarojen käytölle romanipoliittikan toimeenpanoon jäsenvaltioissa ja niiden käytön seurannalle asettamalla kehittämistavoitteita ja mittareita tulosten ja vaikutusten arvioimiseksi.

- Euroopan unionin strategian laatimisprosessi on yhteisöllisenä ja kansainvälisenä oppimisprosessina yhtä tärkeä kuin valmis strategia. Tämän takia kaikilla jäsenvaltioilla, komissiolla ja kansainvälisillä ja kansallisilla romanijärjestöillä sekä romanasioita käsittelevillä kansainvälisillä ja eurooppalaisilla järjestöillä (kuten Euroopan neuvosto, Etyj ja YK) tulisi olla mahdollisuus antaa panoksensa strategian laadintaan.

- Ylipäänsä romanien osallisuuden valtavirtaistamista kaikkiin relevantteihin EU:n politiikka-aloihin tulisi vahvistaa. Romanien osallisuuden edistäminen tulisi pitää selkeästi osana köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen torjunnan eurooppalaisen foorumin (*European Platform Against Poverty and Social Exclusion*) toimintaa sekä Eurooppa 2020 -strategian seurantaa.

4.1 Platform for Roma Inclusion (*Roma Platform*)

Euroopan unionin romanistrategian muotoilemisessa ja seurannassa luontevin väline on kaksi vuotta sitten perustettu *Platform for Roma Inclusion*, niin sanottu *Roma Platform*, joka kokoaa komission, kansallisten hallitusten, ja romani- ja kansainvälisten järjestöjen edustajat. Sitä johtaa kulloinenkin EU:n puheenjohtajamaa. Vuoden 2010 loppuun mennessä se on kokoontunut neljä kertaa.

Vahvistunut ja tehokkaammin työskentelevä *Platform* voisi tukea merkittävästi Euroopan unionin romanistrategian muotoutumista ja seurantaa.

Suomi ehdottaa *Platformin* työtapoja kehitettävän seuraavasti:

- Nykyinen yksipäiväinen kaikki osanottajat samaan saliin kokoava tapahtuma jaettaisiin kahdelle päivälle. Ensimmäisenä päivänä hallitusten edustajat sekä romanijärjestöjen edustajat kokoontuisivat erikseen keskustelemaan saman taustamateriaalin pohjalta. Toisena päivänä käytäisiin yhteiskeskustelu. Tämän käytännön avulla on esimerkiksi vammaisasiota käsittelevässä korkean tason asiantuntijaryhmässä kartoitettu osapuolien yhteisiä näkemyksiä ja mielipide-eroja.
- Edellä mainittu käsittelytapa mahdollistaisi avoimemman ja syvällisemmän mielipiteiden vaihdon, mutta edellyttäisi myös jäsenmaiden hallitusten tähänastista aktiivisempaa asiantuntijaosallistumista pääkaupungeista käsin *Platformin* työhön.
- *Platformissa* käsiteltäviksi soveltuisivat muun muassa Espanjan puheenjohtajuuskaudella hyväksytty tiekartta (*Road Map*) romanien osallisuuden edistämiseksi ja siinä määritellyt avainkehittämisalueet, Euroopan unionin perusoikeusviraston raportit ja jäsenmaiden kansalliset romanipoliittiset ohjelmat sekä EU:n rakennerahastovaroin toteutettavat hankkeet mukaan lukien niiden arviointi ja seuranta.
- Komission tulisi tarjota *Platform*-kokouksille kokoustilat sekä muu tekninen tuki, kuten tulkkaukspalvelut, myös romanikielellä. *Platformin* toiminta ei saisi olla riippuvainen vaihtuvien puheenjohtajamaiden henkilö- tai materiaaliressurseista.

- Edelliseen ehdotukseen liittyen Suomi toivoo, että komissio alkaisi johtaa *Roma Platformia*, kuten on käytäntönä esimerkiksi vammais- tai terveysasioita käsittelevien korkean tason asiantuntijaryhmien kohdalla. Näin varmistettaisiin romaniasioiden kehittämisen ja *Platformin* toiminnan jatkuvuus.
- Myös vaihtuvien puheenjohtajamaiden rooli on tärkeä, jotta varmistetaan *Platformin* työn tulosten kanavoiminen neuvoston työskentelyyn. *Platformissa* valmistetut suositukset ja lausunnot tulisi huomioida EU:n puheenjohtajamaiden toimintasuunnitelmissa sekä relevanttien neuvostokokousten päätelmissä, jotta romanikysymykset saataisiin valtavirtaistettua eri alojen politiikkoihin.
- *Informal Contact Groupin* käyttämistä *Roma Platformin* valmistelussa tulisi jatkaa. *Informal Contact Group* on EU:n, Euroopan neuvoston, Etyjin ja muiden kansainvälisten järjestöjen välinen epävirallinen romaniasioiden koordinaatioryhmä.

4.2 Euroopan unionin rahoitus, erityisesti rakennerahastot

Suomi pitää myönteisenä komission päätöstä *Roma Task Force* -työryhmän perustamisesta EU-rahoituksen ja kansallisen rahoituksen tehokkaammaksi käytöksi jäsenvaltioissa romanien osallisuuden edistämiseksi. Komission muotoilemat puitteet (*framework*) jäsenvaltioiden kansallisille romanipoliittisille strategioille voivat osaltaan edistää parempaa koordinaatiota romaniasioissa ja olla merkittävä askel unionin romanistrategian rakentumisen tiellä. Suomi toivoo, että *Task Forcen* selvitys ja suositukset antavat sysäyksen rahastojen käytön paremmalle suunnittelulle ja hallinnoinnille.

Kukin jäsenvaltio vastaa rakennerahasto-ohjelmien valmistelusta ja toimeenpanosta EU-säädösten ja yhteisten strategia-asiakirjojen rajoissa. Romaniväestöön kohdistuvien toimien osalta voidaan nostaa seuraavat yleiset ja erityisesti Suomen omiin kokemuksiin perustuvat näkökohdat:

- Rakennerahastojen vuonna 2014 alkavan seuraavan ohjelmakauden ohjelmavalmistelussa tulisi vaikuttaa siihen, että romanit yhtenä haavoittuvassa asemassa olevana ryhmänä otetaan huomioon ohjelmia koskevilla komission suuntaviivoilla tai muilla ohjelmatyötä ohjaavilla asiakirjoilla. Kansallisiin ohjelmavalmisteluihin tulisi pyrkiä

vaikuttamaan niin, että ohjelmissa ja rahoituksessa otettaisiin huomioon romaniväestön erityistarpeet kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla. Yksi mahdollisuus olisi kohdentaa erillinen osio köyhyysrajan alapuolella eläville ryhmille, mikä kattaisi myös kyseisiin ryhmiin kuuluvat romanit.

- Positiivista erityiskohtelua on perusteltua käyttää romanien yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistämiseksi, kun otetaan huomioon romanien huono asema ja heihin kohdistuva eriasteinen syrjintä unionin alueella. Tämä pitäisi ottaa huomioon rahastojen kohdentamisessa ja ohjelma-asiakirjojen laatimisessa jäsenvaltioiden omista lähtökohdista käsin.
- Romaneihin kohdistuvien hankkeiden suunnittelussa, toimeenpanossa ja seurannassa tulisi noudattaa niitä linjauksia, jotka sisältyvät tai tulevat sisällymään EU:n ja kansallisiin romanistrategioihin. Lisäksi tulee ottaa huomioon muut yhteisesti hyväksytyt periaatteet, kuten esimerkiksi Euroopan unionin kymmenen yhteistä perusperiaatetta romaniväestön osallisuuden edistämiseksi.
- Erityisen tärkeää olisi edistää romanien aktiivista osallistumista kaikkiin toimiin, joiden avulla pyritään kohentamaan heidän yhteiskunnallista ja taloudellista asemaansa. Suomessa on saatu hyviä kokemuksia siitä, että romanit ovat mukana heihin kohdistuvissa hankkeissa aktiivisina toteuttajina eikä pelkästään asiantuntijoina tai vapaaehtoistyövoimana. Tarpeen vaatiessa heille tulisi järjestää hanketoteutukseen valmentavaa käytännönläheistä koulutusta.
- Hankkeissa saavutettujen tulosten jatkuvuuden takaamiseksi tulisi etsiä, muodostaa ja tukea taloudellisesti vakaita välittäjätahoja, sateenvarjo-organisaatioita ja järjestökumppanuuksia. Viranomaisten ja romanijärjestöjen edustajien tulisi yhdessä suunnitella ja seurata toimintaa paikallistasolla. Monet romanijärjestöt ovat melko pieniä ja niiltä puuttuu EU-varojen käytön edellyttämä oma rahoitusosuus. Lisäksi järjestöjen alhainen likviditeetti ja mahdollisesti myös kokemattomuus hankehallinnoinnista vaikeuttavat rahastojen hyödyntämistä. Kumppanuuksien ja ”sateenvarjojen” avulla olisi mahdollista tukea myös romanijärjestöjen omien hankkeiden suunnittelua ja toimeenpanoa sekä sitä tehostavaa koulutusta.

- Ensisijaisesti tulisi tukea hankkeita, joilla pyritään tulosten ja hyvien käytäntömallien juurtumiseen. Kokemusten mukaan hyvilläkään hankkeilla ei välttämättä saavuteta myönteisiä tai pitkäkestoisia vaikutuksia, mikäli projekteilla ei saada aikaan rakenteellisia muutoksia kohdeyhteisössä. Yksi tapa varmistaa syvälle ulottuvia vaikutuksia olisi rahoittaa hyvin suunniteltuja ja riittävän pitkäkestoisia hankkeita. Tuloksellisuutta vahvistaa viranomaisten, järjestöjen ja muiden olennaisten tahojen yhteistyö, kumppanuudet ja sitoutuminen hankkeen suunnitteluun ja toteutukseen.
- Erityisesti tulisi varmistaa kaikilla hallinnon tasoilla, että rakennerahastovaroilla ei tueta *de facto* syrjiviä hankkeita, kuten esimerkiksi joissakin jäsenmaissa toteutettuja erillisten koulujen rakentamista romanilapsille. Rakennerahastovaroilla tuettavien hankkeiden tulisi pyrkiä segregaaation purkamiseen alueellisesti ja paikallistasolla.
- Jäsenvaltioiden tulee noudattaa kaikissa rakennerahastotoimissa yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon periaatteita. Näiden periaatteiden noudattamista tulisi vahvistaa, ja tulisi varmistaa, että heikossa asemassa olevat ryhmät, kuten romanit, otetaan riittävällä tavalla huomioon yhteisten periaatteiden toteuttamisessa.
- Aluekehitysrahastovarojen käyttöä romanien asumisen tukemiseen tulisi tehostaa. Heinäkuusta 2010 alkaen on ollut mahdollista käyttää näitä varoja syrjäytyneiden väestöryhmien, kuten romanien, asumisen tukemiseen. Suomi pitää hyvänä sääntömuutokseen liitettyä periaatetta, jonka mukaan asuntokantaan kohdistuvat toimet tulee toteuttaa yhdenvertaisen lähestymistavan puitteissa siten, että niihin samanaikaisesti sisältyy myös muita kansallisia tai EU-rahoituksella toteutettavia elinolojen parantamiseen tähtäviä toimia (esimerkiksi koulutus, terveydenhoito, työllisyys, turvallisuus, sosiaalinen toiminta).
- Suomi tukee keskinäistä oppimista vahvistavia foorumeja ja kokemusten vaihtoa. *Roma Platformin* lisäksi merkittävä foorumi on 12 unionin jäsenmaan muodostama *EURoma*-verkosto, joka pyrkii edistämään rakennerahastojen hyödyntämistä ja kokemusten vaihtoa ja jonka toimintaan Suomenkin tulisi osallistua tehokkaammin.

5 EHDOTUKSET EUROOPAN NEUVOSTON ROMANIPOLITIIKAN KEHITTÄMISEKSI

Euroopan neuvostolla on Euroopan vanhimpana hallitusten välisenä yhteistyö- ja ihmisoikeusjärjestönä pitkät perinteet romanien ihmisoikeuksien edistäjänä. Romaniasiat ovat olleet myös yksi Suomen prioriteeteista Euroopan neuvostossa. On tärkeää, että Euroopan neuvosto korostaa romaniasioita myös jatkossa, ja että niihin liittyen Euroopan neuvostossa säilyy riittävä asiantuntijuus.

- Suomi pitää tärkeänä tavoitteena vahvistaa romaniasioihin liittyviä rakenteita ja koordinoitua Euroopan neuvostossa.
- Suomi tukee yhteistyön lisäämistä Euroopan neuvoston, Euroopan unionin ja Etyjin välillä sekä kannattaa niiden yhteyden vahvistamista romaninyhteisöihin niin eurooppalaisella, kansallisella, alueellisella kuin paikallisella tasolla. Eri eurooppalaisten järjestöjen piirissä tehtävien politiikkojen tulisi olla toisiaan tukevia, ei päällekkäisiä.
- Suomi pitää lokakuussa 2010 Euroopan neuvoston korkean tason romanikokouksessa hyväksytyin Strasbourgin julistuksen (*The Strasbourg Declaration on Roma*) päämääriä myönteisinä ja sitoutuu omalta osaltaan julistuksen tavoitteisiin. Strasbourgin julistuksen toimeenpanemisesta tulisi laatia kohtuullisen ajan kuluessa arviointi.
- Euroopan neuvoston hanke kouluttaa välittäjiä (*mediators*) edistämään vuorovaikutusta ja romanien integroitumista yhteiskuntaan on kannatettavaa. Välittäjät voivat toimia sillanrakentajina esimerkiksi kouluissa romaniperheiden ja koulun vuoropuhelun edistämiseksi tai helpottamaan romanien työllistymistä tai ohjautumista koulutuksen pariin. Koulutuksen tulisi tarjota välittäjille ammattipätevyys, ja sitä suunniteltaessa tulisi varmistaa paikallisviranomaisten valmius käyttää heidän osaamistaan.
- Euroopan neuvoston romaniasiantuntijakomitean (*CAHROM*) ja Euroopan neuvoston paikallis- ja aluehallintokongressin välistä vuorovaikutusta olisi hyvä tiivistää romanien aseman parantamiseksi alue- ja paikallistasolla.

- Suomen toivomuksena on, että Euroopan neuvoston alue- ja paikallishallintokongressi sisällyttäisi romanikysymykset kiinteäksi osaksi toimintaansa ja tukisi esimerkiksi kuntien ja kaupunkien yhteistyötä ja verkostoitumista romanasioissa, mukaan lukien liikkuvat romanit, hyvien käytäntöjen vaihtamiseksi.
- Vuonna 2005 perustetun Euroopan romanien ja kiertävien foorumin (*European Roma and Travellers Forum; ERTF*) toiminnan edustuksellisuuden palauttamisen mahdollisuudet tulisi kartoittaa.
- Euroopan neuvoston toimeenkuvaan sopisi romanijärjestöjen voimaannuttamisen pilottihanke romaniväestön kansainvälisten vaikuttamismahdollisuuksien lisäämiseksi Euroopassa.

6 EHDOTUKSET ETYJIN ROMANI-POLITIIKAN KEHITTÄMISEKSI

Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön eli Etyjin toiminta erityisesti kenttämissioiden avulla mahdollistaa haavoittuvien ryhmien, kuten romanien tilanteen arvioinnin alue- ja paikallistasolla. Poliittisella tasolla järjestö on vuonna 2003 laatinut kokonaisvaltaisen, konsensuksella hyväksytyyn romanitoimintaohjelman (*Action Plan on Improving the Situation of Roma and Sinti within the OSCE Area*), johon kaikki Etyjin 56 jäsenmaata ovat sitoutuneet. Etyjin viharikosten ja -puheen vastainen työ on tärkeää hälyttävästi yleistyneen romanivastaisuuden kitkemiseksi.

- Etyjin vuoden 2003 romanitoimintaohjelma on kattava asiakirja, jonka täytäntöönpanoa tulisi kuitenkin tehostaa. Etyjin osallistujavaltioiden tulisi esimerkiksi raportoida kattavasti joka toinen vuosi romanitoimintaohjelman tiettyjä teemoja koskevien suositusten täytäntöönpanosta. Myös romanijärjestöjen näkemyksiä ohjelman täytäntöönpanoon liittyen tulisi kuulla.
- Etyjin demokraattisten instituutioiden ja ihmisoikeuksien toimiston ODIHR:n (*Office for Democratic Institutions and Human Rights*) romaninyhteyspistettä (*Contact Point for Roma and Sinti Issues*) tulisi vahvistaa ja yhteyttä inhimillisen ulottuvuuden komiteaan tiivistää. Yllä mainitusta täytäntöönpanoraportoinnista tulisi käydä arviointikeskustelu inhimillisen ulottuvuuden komiteassa yhteyspisteen myötä-vaikutuksella, mukaan lukien mahdollisten suositusten antaminen.
- Etyjin tulisi kannustaa jäsenmaitaan tilastoimaan romaneihin kohdistuneet viharikokset kattavammin, jotta ilmiön laajuus tarkentuisi ja sitä vastaan olisi selkeämpää toimia. Jäsenmaiden tulisi tehdä säännöllisesti tutkimusta romanien kohtaamasta syrjinnästä eri elämänaloilla. Etyjillä on eri jäsenmaissa nimetyt viharikosraportoijat, joiden laatimasta seurannasta kootaan Etyjin vuotuinen viharikosraportti.
- Romanivastaisuuden eli antigypsyismin hälyttävä nousu myös eurooppalaisena turvallisuusuhkana huomioon ottaen Etyjin tulisi korostaa ja tehostaa sen torjumista muun muassa *Police and Roma and Sinti* -käsikirjan paikallistason täytäntöönpanoa edistämällä.

7 EHDOTUKSET YK:N ROMANIPOLITIIKAN KEHITTÄMISEKSI

YK:n erillisohjelmat ja rahastot, erityisesti YK:n kehitysohjelma UNDP, ovat varsinkin tutkimuksen ja paikallistuntemuksen avulla tehneet arvokasta työtä romanien kehitysongelmien ratkaisemiseksi. Ihmisoikeusneuvoston yleinen kausittainen arviointi (*Universal Periodic Review; UPR*) -menettely sekä ihmisoikeussopimusten valvontakomiteoiden raportointi ovat osoittautuneet tehokkaiksi välineiksi puuttua eri maiden ihmisoikeuskysymyksiin. Korostamalla romanikysymyksiä myös poliittisella tasolla YK voisi tehostaa romanien hyväksi tekemäänsä työtä.

- Suomi toivoo YK:n ihmisoikeusneuvoston ottavan painavammin kantaa romanien ihmisoikeuksien puolesta. Ihmisoikeusneuvosto ei ole edeltäjänsä ihmisoikeustoimikunnan tavoin ottanut romanien tilannetta huomioon päätöslauselmissaan.
- Ihmisoikeusneuvoston UPR-menettelyssä romaniasioiden kannalta keskeisissä maissa romanien ihmisoikeusongelmat on nostettu usein esille myös Suomen toimesta. Tätä menettelyä tulee jatkaa ja pyrkiä seuraamaan, miten UPR-raporteissa esille tuotuja ongelmia tai puutteita on pyritty tarkastelluissa maissa korjaamaan.

8 KAHDENVÄLINEN VAIKUTTAMINEN ROMANIKYSYMYKSISSÄ

Suomen tavoitteena on etsiä myös kahdenvälisen suhteidensa kautta kannatusta romaniasioiden hoitoa koskeville näkemyksilleen ja aloitteilleen EU:ssa, Euroopan neuvostossa, Etyjissä ja muilla kansainvälisillä foorumeilla, ja lisätä vuorovaikutusta sekä keskinäistä oppimista myös kansallisten romanipolitiikkojen toimeenpanossa.

- Eurooppalaiset romanikysymykset tulisi sisällyttää relevanttien korkean poliittisen tason tapaamisten ja ministeri- ja virkamiestason keskustelujen asialistalle.
- Suomi voi löytää tukijoita kannoilleen ja aloitteilleen maista, joilla on samansuuntaisia kansallisia ja Eurooppa-tason näkemyksiä romaniasioiden hoidossa.
- Yhteydenpito ruotsalaisiin romaniasioista vastaaviin tahoihin on erityisen tärkeää. Ruotsissa asuu lähes 4 000 Suomen romanian. Ruotsi julkisti oman kansallisen romanistrategiansa *Romers rätt* kesällä 2010.
- Suomi voi osoittaa kiinnostusta yhteisten intressien kartoittamiseen, kokemusten vaihtoon ja yhteistyöhön myös sellaisten maiden kanssa, joiden romaniasioiden hoito vaatii mielestämme lisähuomiota.
- Suomen tulisi kannustaa muita Euroopan neuvoston jäsenmaita ratifioimaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen kahdestoista pöytäkirja (syrjinnän kieltö).
- Eri maiden romaniasioita hoitavien tahojen vierailuvaihto, mukaan lukien romanijärjestöt, on hyvä tapa vaihtaa näkemyksiä ja hyviä käytäntöjä.
- Suomen edustustojen erityisesti itäisessä Keski-Euroopassa, tulisi seurata ja raportoida romanikysymysten hoidosta asemamaissaan ja pitää romaniasioita esillä asemamaakontakteissaan. Hyviksi käytännöiksi ovat muodostuneet muun muassa:
  - matkat romanien asuma-alueille joko yksin tai yhdessä muiden romaniasioiden hoidosta kiinnostuneiden edustustojen kanssa – vierailujen aikana tavataan romaniedustajien lisäksi paikallisia viiranomaisia

- romanasioita ajavien kansalaisjärjestöjen ja hallitustason virkamiesten yhteistapaamisten järjestäminen lounaiden, seminaarien ja muiden tilaisuuksien yhteydessä
  - tiedon välittäminen suomalaisista hyvistä käytännöistä muun muassa suomalaisten romanasiantuntijoiden esitelmämatkojen avulla
  - asiantuntijavaihdon kehittäminen esimerkiksi romanikielen ja -kulttuurin, koulutuksen, terveys- ja sosiaalitoimen ja poliisin toimialoilla
  - romanihankkeiden rahoittaminen paikallisen yhteistyön määrärahoilla EU:n ulkopuolisissa maissa.
- Erityisesti on huomioitava vaikutusmahdollisuudet EU:n hakija- ja potentiaalisissa jäsenehdokasmaissa. Integraatioprosessissa komissiolla ja jäsenmailla (mukaan lukien Suomi) on keskeinen rooli ja parhaimmat vaikuttamismahdollisuudet vähemmistökyseksissä. Jäsenyysneuvotteluissa ja komission vuosittain julkaisemissa edistymisraporteissa ihmisoikeudet ja vähemmistökyseksykset, mukaan lukien romanien asema ja kohtelu, ovat keskeisesti esillä.
  - EU-maiden kesken harjoitettavassa romanasioiden yhteistyössä hyvien käytäntöjen vertailemiseksi ja levittämiseksi tulisi vahvistaa myös EU:n rakennerahastojen hyödyntämistä, esimerkiksi ESR- ja EAKR:n Interreg-ohjelmat, ja niiden mahdollisuuksia tukea jäsenmaiden välisiä kumppanuushankkeita.

II OSA

**TAUSTAA KANSAINVÄLISESTÄ
ROMANIPOLITIIKASTA**

9 KATSAUS ROMANIEN TILANTEeseen EUROOPASSA

9.1 Historiaa

Romanien alkuperä oli pitkään arvoitus ja heidän uskottiin olevan muun muassa muinaisten egyptiläisten jälkeläisiä.¹² Varhaiset menetelmät etnisen alkuperän selvittämiseksi nojasivat lähinnä fyysisten piirteiden vertailuun, kunnes historiallis-vertailevan kielitieteen avulla pystyttiin 1700-luvun lopulla osoittamaan romanikielen ja Intian niemimaalla puhuttavien indoarjalaisten kielten yhteys.¹³ Näin yleistyi käsitys romanien intialaisesta alkuperästä, vaikka aukottomasti tätä ei ole pystytty osoittamaan. Yhtä käsitystä ei ole myöskään siitä, milloin ja miksi romanit lähtivät aikoinaan vaeltamaan kohti Eurooppaa tai lähtivätkö romanit samaan aikaan yhtenä ryhmänä.

Romanit levittäytyivät 1300-luvulla ensiksi Balkanin alueelle ja seuraavalla vuosisadalla aina Iberian niemimaalle, Brittein saarille ja Pohjoismaihin asti. Eurooppaan tulostaan lähtien romanit ovat vuosisatoja kohdanneet yrityksiä sulauttaa heidät valtakulttuuriin sekä paikoitellen orjuuttakin: Espanjassa säädettiin jo vuonna 1499 kiertolaisuuden kieltäviä lakeja, joiden taustalla oli sulauttamiseen tähtääviä pyrkimyksiä.¹⁴ Itävalta-Unkarin keisarikunnassa 1700-luvun loppupuolella romaneja yritettiin muuttaa uusunkarilaisiksi (*újmagyarok*) romanilasten pakotetuilla adoptioilla¹⁵ ja nykyisen Romanian alueella romanit elivät orjuudessa vuosisatojen ajan vuoden 1864 orjakaupan kieltämiseen saakka.¹⁶

---

12 Tästä uskuksesta juontuu esimerkiksi englannin kielen sana "gypsy". Balkanin alueella asuvat Albanian ja Kosovon egyptiläiset uskovat olevansa egyptiläistä alkuperää, vaikka heidät yleensä luetaankin romaneihin.

13 Ks. esim. Fraser, 2000.

14 Fraser, 2000, s. 98.

15 UNDP, 2006, s. 13.

16 Fraser, 2000, s. 224.

Synkin ajanjakso romanien historiassa on eittämättä toinen maailmansota, jonka aikana pahimpien arvioiden mukaan jopa puolitoista miljoonaa romania erityisesti Itä-Euroopan maista olisi saanut surmansa kansallissosialistisen Saksan perustamilla keskitys- ja tuhoamisleireillä.¹⁷ Romaneihin kohdistunut kansanmurha, jota myös *porajmokseksi* tai *samudaripe-niksi*¹⁸ kutsutaan, on yleisesti juutalaisvainoja heikommin tunnettu, vaikka suhteellisesti romaneja kuoli vainoissa mahdollisesti jopa eniten.¹⁹

Merkittävä historiallinen tekijä oli myös sosialistisen järjestelmän omaksuminen Keski- ja Itä-Euroopan maissa, joissa asuu suurin osa Euroopan romaneista. Vaikka sosialististen maiden kansallisuuspolitiikat vaihtelivat painotuksiltaan, pyrittiin niissä romanien assimilaatioon ja kiertolaisuuden lopettamiseen. Tämän lisäksi raskas teollisuus lähensi romaneja ja valtaväestöä tarjoamalla töitä myös kouluttamattomille romaneille. Tiukinta sulauttamispolitiikka oli Bulgariassa ja Tšekkoslovakiassa, joissa etnisten ryhmien rajat pyrittiin hävittämään täysin.²⁰ Ceaușescujen Romaniassa romanien perinteiset elinkeinot, kuten kaupustelu ja musisointi kiellettiin ja kiertäviä romaneja asutettiin vakinaisiin asuntoihin.²¹ Sosialismi lopetti kiertävien romanien elämäntavan Itä-Euroopan sosialistisissa maissa niin, että nykypäivän Euroopassa kiertäviä ryhmiä – joista kaikki eivät ole romaneja – on lähinnä Länsi-Euroopassa, varsinkin Ranskassa (*gens du voyage*) ja Isossa-Britanniassa sekä Irlannissa (*Travellers*).

Sosialististen hallintojen kaatuminen 1990-luvulle tultaessa laukaisi Itä- ja Keski-Euroopan maissa tapahtumasarjoja, jotka osoittautuivat epäedullisiksi monien romanien kannalta. Raskasta teollisuutta ajettaessa alas romanit olivat heikon koulutustaustansa vuoksi usein ensimmäiseksi irtisanottavien ryhmässä. Esimerkiksi Unkarissa arviolta kaksi kolmesta romaneja työllistäneestä työpaikasta lakkautettiin ja monet ovat siitä lähtien olleet vakituista työpaikkaa vailla.²² Myös romanien asuinolosuhteet ovat heikentyneet poliittisen järjestelmän muutoksen myötä:

---

17 Johansen, 1989, s. 24–25.

18 Romanien kansanmurhalle annettu nimi *porajmos* (myös *porrajmos* tai *pharrajimos*) on romanikieltä ja tarkoittaa ”ahmimista”. Jotkut pitävät parempana nimeä *samudaripen*, joka tarkoittaa ”joukkomurhaa”.

19 Sridhar, 2006.

20 Ringold et al., 2005, s. 7.

21 *Ibid.*, s. 91.

22 *United Nations Development Programme*, 2002, s. 32.

erityisesti valtiollistettujen kiinteistöjen ja huoneistojen palauttaminen niiden alkuperäisille omistajille on pakottanut monet romanit muuttamaan pois heidän pitkäaikaisista asuinpaikoistaan. Maanomistusriidat ovatkin johtaneet usein suhteettomaan voimankäyttöön romanien häättöjen yhteydessä.²³

Euroopan unionin laajentumiskierrokset vuosina 2004 ja 2007 toivat EU:n piiriin arviolta yli viisi miljoonaa romanian. Erityisesti bulgarialaisten ja romanialaisten romanien liikkuminen rajojen yli Länsi- ja Pohjois-Euroopan maihin on lisännyt huomiota romanikysymystä kohtaan.

9.2 Romanien määrästä ja määrittelystä

Euroopan neuvosto arvioi romaneja olevan Euroopassa 10–12 miljoonaa.²⁴ Romaniassa asuu kaksi–kolme miljoonaa ja Bulgariassa ja Unkarissa molemmissa lähes miljoona romanian. Länsi-Euroopan suurin romanivähemmistö asuu Espanjassa, jossa kansallisia romaneja arvioidaan olevan 650 000–750 000 henkeä.²⁵ Euroopan unionin alueen ulkopuolella suurin romaniväestö lienee Turkissa, jossa virallisten tietojen mukaan asui puoli miljoonaa romanian, mutta epävirallisten arvioiden mukaan luku saattaa olla jopa viisi miljoonaa.²⁶ Täsmällistä tietoa Euroopan romanien lukumäärästä ei siis ole saatavilla; erot virallisten väestönlaskentojen ja epävirallisten arvioiden välillä ovat huomattavia.

Asumismuodon perusteella on syytä tehdä erottelu paikallaan asuvien romanien ja kiertävien (esimerkiksi *gens du voyage* Ranskassa tai *camminanti* Italiassa) välillä. Itä- ja Keski-Euroopan romanit joutuivat sosialismin myötä suureksi osaksi luopumaan kiertävästä elämäntavastaan, mutta Etelä- ja Länsi-Euroopan maissa elää vielä kiertäviä yhteisöjä. Kiertävien osuuden arvioidaan olevan kuitenkin vain noin 5 % kaikista Euroopan romaneiksi luettavasta väestöstä.²⁷ Romanikäsité kattaa usein

---

23 Florea, 2008, s. 109–116.

24 Council of Europe: Parliamentary Assembly, 2010.

25 Kattavasti romanien lukumääräarvioista, ks. European Parliament, Committee on Employment and Social Affairs, 2008, s. 16–18.

26 Serin, 2005.

27 Ringold et al. 2005, s. 3.

myös monia erilaisia ryhmiä, kuten keskieuropalaiset sintit, länsieurooppalaiset kiertävät ja Balkanin alueen egyptiläiset ja ashkalit, joista kaikki eivät identifioitu romaneiksi. Viimeaikaisesta sosiaalisten ongelmien ympärillä käydystä keskustelusta huolimatta on lisäksi muistettava, että kaikki Euroopan romanit eivät ole köyhiä tai huonosti koulutettuja.

9.3 Romanien oikeudellisesta asemasta

Suomen perustuslain (11.6.1999/731) 17 §:ssä turvataan romanien oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan, ja Ruotsissa, Norjassa, Belgiassa, Espanjassa, Saksassa sekä Isossa-Britanniassa romaneilla on kansallisen vähemmistön asema. Suuressa osassa Euroopan maita, kuten Itävallassa, Unkarissa, Romaniassa, Slovakiassa tai Puolassa romaneilla on puolestaan etnisen vähemmistön asema.²⁸ Vähemmistötutuksella on merkitystä erityisesti taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien toteutumisessa, esimerkiksi kielenopetuksen järjestämisen kannalta. Vähemmistöihin voidaan myös kohdistaa positiivista erityiskohtelua, jonka tarkoituksena on heidän kokemansa syrjinnän ja osattomuuden lievittäminen ja poistaminen.

Romanit nauttivat kotimaidensa kansalaisoikeuksista, minkä lisäksi EU-maiden kansalaisilla on oikeus muun muassa vapaaseen liikkuvuuteen unionin sisällä. Unionin viimeisimpien laajennuskierrosten myötä romanien liikkuminen unionin sisällä on lisääntynyt runsaasti, minkä johdosta monissa maissa on kansallisten romaniryhmien lisäksi myös maahan siirtyneitä romaneja muista EU-maista sekä EU:n ulkopuolelta, erityisesti Kosovosta.

Erityisen haavoittuva ryhmä on ilman henkilöpapereita elävät romanit. Heitä ovat rekisteröimättömät henkilöt sekä erityisesti entisen Jugoslavian hajoamissotien tuloksena pakolaisina tai evakkoina Länsi-Balkanin alueella elävät romanit, jotka ovat usein sosiaaliturvan ulkopuolella.

---

28 Ringold et al. 2005, s. 19.

9.4 Asumistilanteeseen liittyviä seikkoja

Romanien asumistilanne on näkyvimpiä romanien valtaväestöä alhaisempaan taloudelliseen ja sosiaaliseen asemaan liittyviä ongelmia. Monissa Itä-Euroopan maissa romanit asuvat usein kaupunkien laitamilla slummimaisissa hökkelikylissä ilman juoksevaa vettä tai laadukasta kiviä, viemäröintiä tai sähköä. Viemäröinnin ja jätehuollon puuttuminen tai puutteellisuus yhdistettynä alhaiseen hygienia- ja puhtausasteeseen on monille sairauksille altistava tekijä. Romaneilla on lisäksi erittäin heikko kilpailukyky sekä julkisilla että yksityisillä vuokramarkkinoilla. Euroopan neuvoston entisen ihmisoikeusvaltuutetun Alvaro Gil-Roblesin raporttiin haastateltujen romanien mukaan vuokra-asunnon saaminen on lähes mahdotonta. Usein julkistenkin asuntojen saamiselle on koulutusta ja työllisyyttä koskevia ehtoja, jotka sulkevat monet romanit pois.²⁹

Osa romaneista varsinkin Länsi-Euroopassa harjoittaa vielä kiertävää elämäntapaa, joka on vaikea yhdistää nykyisten eurooppalaisten yhteiskuntien rakenteisiin. Pysyvä osoite on usein ehto monille julkisille palveluille ja kiertävän elämäntavan valinneet ovatkin kaikkein herkimpiä jäämään kokonaan yhteiskunnan ulkopuolelle. Riittämätön määrä leirintäalueita sekä tiukentunut lainsäädäntö, joka monissa maissa kieltää luvattoman leiriytymisen, on vaarantanut kiertävän elämäntavan. Etenkin Isossa-Britanniassa sekä Irlannissa kiertävien ja valtaväestön välillä on ollut kiistoja luvattomaan leiriytymiseen liittyvissä tilanteissa.

9.5 Koulutuksesta

Romanien tilanteen kohentamiseen tähtäävät ohjelmat ja suositukset korostavat yleisesti koulutusta. Siitä huolimatta suuri osa Euroopan romaneista ei suorita edes peruskoulua, mikä vaikeuttaa tuntuvasti työnsaantia ja taloudellisen itsenäisyyden saavuttamista. Esimerkiksi Romaniasa toisen asteen koulun suorittaneiden romanien osuuden arvioitiin olleen vuonna 2005 vain 17 % valtaväestön 85 %:iin verrattuna. Tyttöillä

---

29 Council of Europe: Commissioner for Human Rights, 2006, s. 35.

luvut ovat vielä heikompia romaniyhteisöjen perinteisten sukupuoliroolien takia; romaninaisten odotetaan pitävän huolta kodista ja perheestä, mikä ei kannusta opiskeluun.³⁰ Koska romaniväestö on varsin nuorta ja heidän syntyvyytensä korkea, on koulutukseen panostaminen ensisijaisen tärkeää romaniyhteisön ja koko Euroopan tulevaisuuden kannalta.

Erityisenä huolenaiheena voidaan pitää kouluissa esiintyvää etnistä erotelua, joka on usein seuraus alueellisesta eristäytymisestä. *Open Society Institutien* romanilasten koulunkäyntiä kartoittaneen raportin mukaan romanilasten sijoittaminen erityisluokille esimerkiksi oppimishäiriöistä kärsivien lasten kanssa on yleistä Euroopassa.³¹ Esimerkiksi Romanian romanilapsista 13,5 %:n raportoitiin käyvän koulua luokilla, joissa ”suurin osa on romaneja”³² ja Bulgariassa monet järjestöt arvioivat, että luku on jopa yli 40 %.³³ Tapauksessa *D.H. ja muut v. Tšekin tasavalta* (57325/00) Euroopan ihmisoikeustuomioistuin päätti, että romanilasten suhteeton määrä erityisluokilla täytti epäsuoran syrjinnän tunnusmerkistön, ja käytäntö oli täten Euroopan ihmisoikeussopimuksen vastainen.

9.6 Työllisyys ja elanto

YK:n kehitysohjelman UNDP:n raporttia varten haastateltujen romanien mukaan työttömyys koettiin pahimmaksi ongelmaksiksi³⁴, mutta kattavia lukuja ei ole saatavilla romanien lukumäärää koskevien tilastojen puutteellisuuden takia. Työttömyystilastoja tehtäessä ei usein ole otettu huomioon etnistä taustaa, minkä lisäksi tilapäistä tai epävirallista työtä ei aina tilastoida.

Romanit olivat aiemmin usein käsityöläisiä kuten seppiä tai kiertäviä kaupustelijoita. Teollisesti valmistettujen tuotteiden yleistyttyä ja kaupankäynnin keskittyttyä suuriin kauppayksiköihin ei heidän perinteisille ammateilleen ole ollut enää kysyntää. Monet romanit eivät pysty täyttämään nykyajan työmarkkinavaatimuksia erityisesti koulutuksen suhteen.

---

30 *United Nations Development Programme, 2006, s. 31–34.*

31 *Open Society Institute 2007, s. 331.*

32 *Ibid., s. 361.*

33 *Ibid., s. 44.*

34 *United Nations Development Programme, 2002, s. 39.*

Erot Euroopan eri maiden elintasossa ja sosiaalisessa perusturvassa sekä syrjinnän laajuudessa ovat suuria, minkä johdosta monet lähtevät liikkeelle paremman elämän ja elintason toivossa. Vapaa liikkuvuus ei sinällään ole ongelma, mutta siitä aiheutuu toistaiseksi ratkaisemattomia lieveilmiöitä kuten kerjäävien ja kaupustelevien henkilöiden ja heidän mukanaan olevien lasten asema sekä lähtö- että tulomaassa ja mahdollinen kerjäämiseen pakottaminen ulkopuolisten tai perheenjäsenen toimesta. Myös lasten sekä vammaisten ja iäkkäiden henkilöiden sosiaali- ja terveydenhuollon järjestäminen on ongelmallista ilman Euroopan sosiaaliturvakorttia.

9.7 Romanian terveystilanteesta

Vaikka romanien terveyteen liittyvä tilastointi on varsin puutteellista, monissa maissa terveydentilan mittarit, kuten eliniänodote, äitiys-, imeväis- ja lapsikuolleisuus sekä infektioiden ja kroonisten sairauksien määrä osoittavat suuria eroja romanien ja valtaväestön terveyden tilassa.³⁵ Esimerkiksi romanien odotettavissa olevan eliniän arvioidaan olevan monessa maassa jopa 10–15 vuotta valtaväestön eliniänodotetta alhaisempi.³⁶ Euroopan komission rahoittaman laajan romanien terveyttä seitsemässä maassa kartoittaneen terveystutkimuksen mukaan syitä romanien heikommalle terveydelle ovat epäterveelliset asuinolosuhteet, puutteellinen terveystieto sekä vaikeus päästä terveyspalveluiden pariin.³⁷ Erityisen vakavia terveydenhuollossa tehtyjä ihmisoikeusloukkauksia ovat olleet romaninaisten pakotetut sterilisaatiot, joita on 2000-luvulla dokumentoitu Tšekin tasavallassa ja Slovakiassa.

---

35 *Ibid.*, s. 82.

36 Sepkowitz, 2006.

37 *Fundación Secretariado Gitano Health Area*, 2009, s. 72–73.

9.8 Syrjintä ja viharikokset

Keskustelussa romanien kohtaamista ongelmista viitataan usein syrjintään, jonka takia romanien on koulutus- ja työtaustastaan huolimatta valtaväestöä vaikeampaa työllistyä, saada asuntoa tai päästä terveydenhuollon piiriin. Syrjintää pidetään myös osasyynä romanien alueelliseen segregaatioon ja erotteluun kouluissa. Viharikoksista puhutaan silloin kun henkilön koskemattomuutta loukkaavan tai omaisuuteen kohdistuvan rikoksen motiivina on esimerkiksi henkilön etninen alkuperä. Tämä on myös monien maiden lainsäädännössä rangaistuksen koventamisperuste. Käsitteeseen liittyy kiinteästi niin sanottu vihapuhe, joka yleensä puheen tai kirjoituksen muodossa yllyttää rikoksiin tiettyä kansanryhmää vastaan tai loukkaa tiettyä kansanryhmää tai siihen kuuluvaa yksilöä. Erityisesti romaneihin kohdistuvat ennakkoluulot, pelot ja kielteiset stereotyypit sekä yleinen vaikeus hyväksyä monimuotoisuutta muodostavat asennekokonaisuuden, jota eurooppalaisissa yhteyksissä nimitetään romanivasaisuudeksi, *antigypsyismiksi*, *antitsiganismiksi* tai *romanofobiaksi*. Käsitteet ovat rinnakkaisia esimerkiksi antisemitismin ja islamofobian kanssa.

Syrjintään kytkeytyviin ilmiöihin liittyy tutkimuksen kannalta kuitenkin se ongelma, että niitä on hyvin vaikeaa liittää aukottomasti juuri syrjinnästä johtuviksi. Yksi keino arvioida syrjintää ja tiettyyn väestöryhmään kohdistuvaa vihamielisyyttä on vertailla raportoituja viharikoksia, mutta tällöin vertailussa tulee ottaa huomioon vaihtelut kansallisesa lainsäädännössä ja raportointimenettelyssä. Etyjin alueella romaneihin kohdistuvia viharikoksia ilmoitettiin raportoitavan 12 jäsenmaassa.³⁸

Rikostilastojen vertailemisen lisäksi pääasiallinen keino syrjinnän ilmenemisen selvittämisessä ovat erilaiset kyselytutkimukset, joista laajimpia ovat Euroopan komission rahoittamat haastattelututkimukset Eurobarometrit sekä Euroopan unionin perusoikeusviraston teettämät vähemmistöjen syrjintää koskevat tutkimukset (*European Union Minorities and Discrimination Survey*; EU-MIDIS). Syrjintää kartoittaneessa Eurobarometrissa ei tutkittu erityisesti romaneihin kohdistuvaa syrjintää.³⁹

---

38 Organization for Security and Co-operation in Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2010, s. 19.

39 European Commission, 2009.

EU-MIDIS suoritettiin romanien osalta Bulgariassa, Kreikassa, Puolassa, Romaniassa, Slovakiassa, Tšekin tasavallassa sekä Unkarissa ja sitä varten haastateltiin kussakin maassa 500 romania. Vastauksista kävi ilmi, että romanit ovat monissa jäsenmaissa ryhmä, joka kohtaa eniten syrjintää. Syrjinnän kohteet ovat myös harvoin tietoisia oikeuksistaan ja jättävät itseensä kohdistuvat syrjintää ja rikollisuutta koskevat kokemukset usein ilmoittamatta.⁴⁰

---

40 *European Union Agency for Fundamental Rights, 2009b.*

10 EUROOPAN UNIONIN ROMANIPOLITIIKAN TARKASTELUA

Tässä luvussa selvitetään pääpiirteittäin romaniasioiden käsittelyä ja vaikuttamista EU:n eri toimielimissä, joiden lisäksi Euroopan unionin perusoikeusviraston työllä sekä rakennerahastoilla on merkitystä romanien tilanteen kohentamisessa ja ongelmien esille tuomisessa. Lopuksi kartoitetaan unionin perus- ja ihmisoikeuslainsäädäntöä.

10.1 Eurooppa-neuvosto

Romanien osallisuus on ollut esillä Eurooppa-neuvoston päätelmissä viime vuosina varsinaisina päätelmäkirjauksina joulukuussa 2007 ja kesäkuussa 2008. Vuoden 2010 syyskuussa kokoontuneen Eurooppa-neuvoston asialistalla ei ollut romaniasioita, mutta epävirallisesti kokouksessa keskusteltiin varsin kiivaasti romanien tilanteesta Ranskan toimeenpanemiin karkotuksiin liittyen.

Joulukuun 2007 Eurooppa-neuvoston päätelmissä mainitaan muun muassa, että ”Eurooppa-neuvosto, joka on tietoinen romanien aivan erityisestä tilanteesta koko unionissa, pyytää jäsenvaltioita ja unionia parantamaan kaikin keinoin romanien integroitumista”. Kirjaus sisälsi myös komissiolle osoitetun pyynnön tutkia nykyisiä politiikkoja ja ohjauskeinoja ja raportoida niiden edistymisestä vuoden 2008 kesäkuun loppuun mennessä.⁴¹

Ranskan puheenjohtajuuskaudella syksyllä 2008 hyväksyttiin yleisten asioiden neuvostossa sosiaaliasioiden työryhmässä käsitellyt päätelmät romanien osallisuudesta. Päätelmät vietiin edelleen joulukuun 2008 Eurooppa-neuvoston päätelmien loppuun asiakirjaviittaukseksi romaniväestön osallisuudesta.⁴²

---

41 Euroopan unionin neuvosto, 2008, 14.

42 Eurooppa-neuvosto, 2008, 22.

Romanien kannalta merkitystä on myös Eurooppa 2020 -strategialla, jonka Eurooppa-neuvosto hyväksyi kesäkuussa 2010. Yhdeksi viidestä EU:n yleistavoitteesta hyväksyttiin tavoite vähentää köyhyys- tai syrjäytymisriskissä elävien – joista monet ovat romaneja – määrää vähintään 20 miljoonalla vuoteen 2020 mennessä. Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen torjunnan eurooppalainen foorumi, joka on yksi Eurooppa 2020 -strategian lippulaivahankkeista, kattaa myös romanien sosiaalista osallisuutta koskevia toimia.

10.2 Euroopan unionin neuvosto

Neuvostossa romanasioita on käsitelty lähinnä työllisyys-, sosiaalipolitiikka-, terveys- ja kuluttajaneuvostossa (TSTK-neuvosto).

Tšekin tasavallan puheenjohtajuuskaudella keväällä 2009 laadittiin romanien osallisuutta koskevat päätelmät, jotka hyväksyttiin TSTK-neuvostossa kesäkuussa 2009. Näiden päätelmien taustalla oli vuonna 2008 järjestetty romaneja koskeva huippukokous (*Roma Summit*), huhtikuussa 2009 Prahassa pidetty romanien osallisuutta koskeva eurooppalainen yhtenäinen foorumi (*European Platform for Roma Inclusion*, niin sanottu *Roma Platform*) sekä komission EU:n romanien osallisuutta koskevia instrumentteja ja politiikkoja käsittelevä heinäkuun 2008 työasiakirja.⁴³ TSTK-neuvosto liitti päätelmiinsä myös *Roma Platformin* huhtikuun 2009 kokouksessa hyväksytyt kymmenen yhteistä peruseriaatetta romaniväestön osallisuuden edistämiseksi.

Päätelmien mukaan jäsenmaiden ja komission tulee yhteistyössä ottaa tarvittaessa huomioon romanien osallisuutta koskevat peruseriaatteen, hyödyntää *Roma Platform* -verkostoa hyvien käytäntöjen levittämisessä sekä jatkaa *Roma Platformin* työtä ja tarvittaessa harkita sen rakenteellista kehittämistä. Komission puolestaan tulee jatkaa tarvittavan hallinnollisen tuen antamista *Roma Platform* -verkostolle.

---

43 Council of the European Union, 2009.

TSTK-neuvosto hyväksyi kesäkuussa 2010 päätelmät romanien osallisuuden edistämisestä.⁴⁴ Näiden taustalla oli huhtikuussa 2010 järjestetty romaneja koskeva toinen huippukokous Córdobassa, jossa jäsenmaat sitoutuivat edistämään romanien sosiaalista ja taloudellista osallisuutta koskevaa romanipolitiikkaa yhteisten peruseriaatteiden avulla.

Neuvoston päätelmissä korostuu romanikysymysten valtavirtaistamisen tärkeys. Niissä on myös otettu huomioon eurooppalaiset ja kansalliset politiikat sekä *Roma Platformin* erityinen tiekartta (*Road Map*), jonka tavoitteena on luoda keskipitkän aikavälin tavoitteet *Roma Platformin* toiminnalle sekä vahvistaa jäsenmaiden ja kansalaisyhteiskunnan välisiä yhteistyötä romanikysymyksissä. Päätelmien avulla halutaan myös taata, että erityisesti rakennerahastot ovat romanien saavutettavissa, ottaa huomioon romaninaisten ja -tyttöjen erityiset tarpeet sekä edistää romanien täyttä osallisuutta takaamalla heidän perusoikeutensa. Komission tulee myös ottaa huomioon romanien tarpeet eri EU-ohjelmissä sekä seurata jäsenmaiden sitoutumista yhteisiin peruseriaatteisiin. Tarvittaessa romanien osallisuuden edistäminen vaatii rakennerahastojen nykyisten toiminnallisten ohjelmien muuttamista.

Unkari laatii puheenjohtajuuskaudellaan päätelmät, jotka koskevat huhtikuussa 2011 annettavaa komission tiedonantoa EU:n puitteista kansallisille romanien osallisuuden edistämistä koskeville strategioille. Päätelmät on tarkoitus hyväksyä toukokuussa 2011 pidettävässä ylimääräisessä TSTK-neuvostossa. Lisäksi Unkari haluaa viedä asian kesäkuun Eurooppa-neuvoston käsiteltäväksi.

Euroopan unionin neuvostossa perusoikeuskeskustelua käydään myös oikeus- ja sisäasioiden neuvoston osaksi vakinaistetussa perusoikeustyöryhmässä (*Working Party on Fundamental Rights, Citizens Rights and Free Movement of Persons; FREMP*). Ryhmän rooli romaniasioiden edistämässä on kuitenkin jäsentymätön muun muassa siitä syystä, että jäsenmaiden kansallinen edustautuminen vaihtelee kokouksittain.

---

44 Council of the European Union, 2010.

10.3 Sosiaalisen suojelun komitea

EU:n sosiaalisen suojelun komitea on neuvoa-antava elin, jonka tehtävänä on edistää komission ja jäsenmaiden yhteistyötä ja hyvien käytäntöjen vaihtamista sosiaalisen suojelun politiikkoihin (esimerkiksi osallisuuden edistäminen ja terveydenhoito) liittyen. Komitean päätuote on sosiaalisen suojelun tilaa kuvaava raportti.

Komiteassa on käsitelty romanasioita vuodesta 2008 alkaen. Avoimen koordinaation menetelmällä on vuonna 2009 järjestetty ensimmäinen romanien sosiaalista osallistumista koskeva vertaisarviointi (*peer review*) Kreikassa; Suomi ja viisi muuta maata osallistuivat tähän vertaisarviointiin.⁴⁵ Pääasiassa romanilasten tilannetta koskeva vertaisarviointi tehtiin Unkarin Szécsényn alueen ohjelmasta lasten tilanteen parantamiseksi vuoden 2010 lopulla.⁴⁶

10.4 Euroopan parlamentti

Euroopan parlamentti on hyväksynyt viisi päätöslauselmaa romanien elinoloista ja sosiaalisesta tilanteesta vuosina 2005–2010. Vuonna 2005 aiheena oli romanien tilanne Euroopan unionissa⁴⁷ ja vuoden 2006 päätöslauselma koski romaninaisten tilannetta unionissa.⁴⁸

Tammikuussa 2008 Euroopan parlamentti hyväksyi päätöslauselman romaneja koskevasta Euroopan unionin strategiasta⁴⁹ ja maaliskuussa 2009 päätöslauselman romanien sosiaalisesta tilanteesta ja heidän työmarkkinoille pääsytystä parantamisesta.⁵⁰

---

45 Guy, 2009.

46 Fresnoe, 2010.

47 European Parliament, 2005.

48 European Parliament, 2006.

49 European Parliament, 2008.

50 European Parliament, 2009.

Maaliskuussa 2010 Euroopan parlamentti hyväksyi päätöslauselman toisesta romaniväestöä käsittelevästä eurooppalaisesta huippukokouksesta. Päätöslauselmassaan parlamentti muun muassa kehottaa komissiota kehittämään kattavan romanien osallisuutta koskevan eurooppalaisen strategian välineeksi, jolla romanien sosiaalista syrjäytymistä ja heihin kohdistuvaa syrjintää torjutaan Euroopassa.⁵¹ Parhailtaan Euroopan parlamentissa on valmisteilla EU:n romanistrategiaa koskeva päätöslauselma.

Euroopan parlamentti äänesti romanien tilannetta ja vapaata liikkuvuutta koskevasta päätöslauselmasta syyskuussa 2010. Päätöslauselmassaan parlamentti muun muassa ilmaisi syvän huolestuneisuutensa Ranskan ja muiden jäsenvaltioiden viranomaisten romaneihin kohdistuneista toimista sekä kehotti komissiota, neuvostoa ja jäsenvaltioita puuttumaan asioihin.⁵²

Euroopan parlamentin työllisyyden ja sosiaaliasioiden valiokunta julkaisi vuonna 2008 laajan selvityksen romanien sosiaalisesta tilanteesta ja heidän pääsynsä parantamisesta EU:n työmarkkinoille. Raportissa kuvataan romanien alkuperää, määrää ja nykyisiä asuinmuotoja, kieliolosuhteita, oikeudellista asemaa sekä jäsenmaiden romanipoliittisia toimia työmarkkinoiden, koulutusjärjestelmän, terveydenhuollon ja asumisen mahdollistamiseksi romaniväestölle.⁵³

10.5 Euroopan komissio

Euroopan komission sisällä romanasioden koordinaatiovastuu, joka on tähän asti ollut työllisyys-, sosiaali- ja tasa-arvoasioiden pääosaston (DG EMPL) yhdenvertaisista mahdollisuuksista ja tasa-arvosta vastaavalla G-osastolla, siirtyi vuoden 2011 alussa osaksi komission oikeusasioiden pääosastoa (DG JUST). Tämän organisatorisen muutoksen jälkeen

---

51 *European Parliament, 2010a.*

52 *European Parliament, 2010b.*

53 *European Parliament: Committee on Employment and Social Affairs, 2008.*

romanien osallisuutta ja yhdenvertaisuutta koskeva komission toiminta siirtyi myös virkamiestasolla selvemmin oikeusasioiden pääosastolle, mutta sekä oikeus-, perusoikeus- ja kansalaisasioista vastaava komissaari Reding että työllisyyskomissaari Andor hoitanevat romanasioita vastuun kuuluvien sektoreiden osalta.

Komission tietoisuus ja osaaminen romanikysymyksissä on viime vuosina lisääntynyt. Kiinnostuksesta romanikysymyksen hoitoon kertoo esimerkiksi romanasioita koskevaa tiedottamista varten perustettu Internet-portaali (*The European Union and Roma*), jonne on koottu muun muassa romaneja koskevat huippukokousasiakirjat, päätelmät ja tutkimukset.⁵⁴

Komissio kehotti heinäkuun 2008 EU:n romanien osallisuutta koskevia instrumentteja ja politiikkoja käsittelevässä työasiakirjassaan jäsenmaita tekemään kansalliset romanistrategiat.⁵⁵ Huhtikuussa 2010 komissio antoi tiedonannon romaniväestön sosiaalisesta ja taloudellisesta integraatiosta Euroopassa sekä siihen liittyvän komission edistymisraportin Euroopan unionin instrumenttien implementoinnista ja politiikoista romanien osallisuuden edistämiseksi. Komissio on todennut tiedonannoissaan, että EU:lla on nyt käytössään vakuuttavat lainsäädäntöön, rahoitukseen ja politiikan koordinointiin liittyvät välineet romanien osallisuuden tukemiseksi, mutta vielä tulee ponnistella lisää niiden käytön edistämiseksi.⁵⁶

Komission mukaan haasteita ovat muun muassa yhteistyön parantaminen eurooppalaisten, kansallisten ja kansainvälisten toimijoiden ja romaniyhteisöjen edustajien välillä, positiivisten muutosten aikaansaaminen paikallistasolla, tehokkaampi tiedottaminen, EU:n rahastojen parempi hyödyntäminen ja kehittäminen erottelun purkamiseksi erityisesti koulutuksen ja asumisen aloilla, kaikkein heikoimmassa asemassa olevien mikroalueiden ottaminen painopisteiksi sekä hyvien toimintatapojen ja menestyksekkäiden mallien levittäminen.

---

54 *The European Union and Roma - Internet-sivusto:* <<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=518&langId=en>>.

55 *Euroopan komissio, 2008.*

56 *European Commission, 2010.*

Lisäksi komissio listaa vuoden 2010 tiedonannossaan toimia, joihin se tulee ryhtymään toimintastrategioiden ja prosessien tehostamiseksi. Komissio toteaa aikovansa kehittää erilaisia toimintatapojen malleja, joita jäsenvaltioita kannustetaan käyttämään vapaaehtoisuuden pohjalta rakentaessaan romanien osallisuutta koskevaa politiikkaansa. Romanikysymykset olisi näiden periaatteiden mukaisesti otettava järjestelmällisesti osaksi kaikkea asiaankuuluvaa Euroopan tason ja kansallista politiikkaa (romanipolitiikan valtavirtaistaminen). Lisäksi tulisi lakkauttaa politiikat, joilla pidetään yllä tai edistetään romaniyhteisöjen segregaatia tai erillisten asumis-, koulutus- tai muiden palvelujen tarjoamista romaneille. Tämä ei kuitenkaan estä tarjoamasta heille yhdenvertaisuuslainsäädäntöjen mukaisia kohdennettuja positiivisia erityistoimia.

Komissio antoi joulukuussa 2010 tiedonannon köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen torjunnan eurooppalaisesta foorumista, joka on yksi Eurooppa 2020 -strategian lippulaivahankkeista. Tiedonannossa ja sen liiteasiakirjoissa todetaan muun muassa, että komissio antaa 2011 EU:n puitteet kansallisille romanien osallisuutta koskeville strategioille ja huomautetaan, että komissio on pyytänyt jäsenmaita esittämään kansallisissa uudistusohjelmissaan kansalliset strategiat romanien osallisuuden edistämiseksi. Komissio arvioisi nämä strategiat vuoden 2012 aikana.

Komissio on luvannut tukea jäsenmaita laatimalla oppaan toimivista lähestymistavoista romanistrategioiden kehittämiseksi (*Model approaches*). Tavoitteena on laatia opas jäsenmaille, joka sisältäisi menu-luonteisesti välineitä hyvän ja toimivan romanipolitiikan laatimiselle esimerkiksi EU:n rahoitusinstrumentteja ja jäsenmaiden hyviä käytäntöjä hyödyntäen.

Lisäksi komissio on valtavirtaistanut romanien tarpeet EU:n terveysohjelmaansa (2008–2014), joka koskee terveysuhkia, -järjestelmiä ja -politiikkoja. Vuonna 2009 komissio antoi terveyseroja koskevan tiedonannon. Terveyserojen kaventamiseen liittyen komissio on rahoittanut kaksi hanketta, jotka koskivat ainoastaan romaneja. Toisessa näistä hankkeista selvitettiin romanien terveyttä seitsemässä EU-maassa. Toinen projekti on Unkarissa meneillään oleva vertaisarviointi, jossa selvitetään, miten tiedon puute vaikuttaa terveysongelmiin. Hankkeiden tavoitteena on nostaa ongelmat esille, tuoda esille syy-yhteydet ja ryhtyä tulosten mukaisiin toimenpiteisiin.

Komission tasa-arvoa, sosiaalista osallisuutta, terveyttä ja pitkäaikaishoitoa koskeva asiantuntijaryhmä EGGSI (*Expert Group on Gender Equality, Social Inclusion, Health and Long-term Care*) laati vuonna 2008 selvityksen Euroopan etnisten vähemmistöjen ja romaninaisten tasa-arvosta.⁵⁷ Selvityksessä todetaan, että romaninaiset ovat hyvin alttiita moniperusteiselle syrjinnälle. Johtopäätöksenä esitetään tasa-arvoasioiden valtavirtaistamista kaikkiin politiikkoihin ja tämän lisäksi etnisille vähemmistönsäille kohdennettuja erityistoimia. Myös kansalaisjärjestöjen ja paikallisviranomaisten roolia korostetaan.

Komissio perusti syyskuussa 2010 määräaikaisen työryhmän (*Roma Task Force*), jonka tehtävänä on arvioida EU:n jäsenvaltioiden rakennerahastojen käyttöä romanien hyväksi. Työryhmään kuuluu korkean tason virkamiehiä eri pääosastoilta. Roma Task Force on vuoden 2011 alussa laatinut alustavan yhteenvedon ja analyysin rakennerahastojen käytöstä romanien hyväksi syksyllä 2010 kaikille jäsenmaille toteutetun kyselyn tuloksista (*Report of the Roma Taskforce on the Assessment & Benchmarking of the use of EU funds by Member States for Roma Integration*).

10.6 Euroopan unionin rahoitus, erityisesti rakennerahastot

EU:n rakennerahastoista Euroopan aluekehitysrahasto (EAKR) sekä erityisesti Euroopan sosiaalirahasto (ESR) ovat pääasialliset EU-varat, joilla tuetaan huonossa asemassa olevien ryhmien, muun muassa romanien, yhdenvertaisia mahdollisuuksia edistäviä politiikkoja ja niiden tunnistamista EU:n alueella.

Euroopan sosiaalirahaston (ESR) ohjelmista tuetaan erilaisia työllisyyttä ja osaamista edistäviä hankkeita. Rahoituksella tuetaan myös heikommassa asemassa olevia ryhmiä ja edistetään eri väestöryhmien tasa-arvoisuutta. Euroopan aluekehitysrahastosta (EAKR) tuetaan hankkeita, jotka kehittävät yrityksiä, innovaatioita, alueiden kilpailukykyä, osaamista ja alueiden saavutettavuutta sekä EU:n alueellisen yhteistyön tavoitetta. Toukokuusta 2010 lähtien aluekehitysrahastovaroja on ollut myös mahdollista käyttää syrjäytyneiden väestöryhmien, kuten romanien, asuntotilanteen parantamiseen. Helpottaakseen asuntokantaan koh-

---

57 European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities G.1 Unit, 2008.

distuvien toimenpiteiden käyttöön ottoa komission aluepolitiikan pääosasto (DG REGIO) on valmistellut vuoden 2010 loppupuolella asiasta toimeenpanon tueksi yhtenäistä ohjeistusta. Se on tarkoitettu hyväksyä rakennerahastojen koordinaatiokomiteassa (*Committee of the Coordination of Funds; COCOF*) vuoden 2011 alkupuolella.

EU:lla on monia muita rahoitusinstrumentteja, joiden avulla voidaan tukea romanien osallisuutta, syrjimättömyyttä ja yhdenvertaisia mahdollisuuksia. Yksi näistä ohjelmista on työllisyyden ja sosiaalisen yhteisvastuun ohjelma *Progress*, joka jakautuu viiteen toimintaohjelmaan. Toimintaohjelmien avulla tuetaan toimintoja ja verkostoja työllisyyden, yhteiskunnallisen osallisuuden, syrjimättömyyden, sukupuolten tasa-arvon sekä työolosuhteiden parantamiseksi ja edistämiseksi. Kaikkien edellä mainittujen toimintaohjelmien alla voidaan myös toteuttaa toimia romanien osallisuuden edistämiseksi.

Vaikka EU-varat ovat avainasemassa romanien taloudellis-yhteiskunnallisen aseman parantamisessa, niiden käytöstä ja kohdentumisesta romanien hyväksi ei ole saatavilla tarkkoja lukuja. Suuri ongelma on myös niiden vähäinen käyttöaste. *Roma Task Force* -työryhmän vuoden 2011 alussa julkistetun raportin mukaan jäsenmaille lähetetty kysely rakennerahastojen käytöstä romanien hyväksi ei tuottanut riittävästi tietoa, jotta romanitoimintoihin suunnattujen varojen kokonaismäärää voitaisiin arvioida. Raportissa nostettiin esiin rakennerahastorahoituksen käytön keskeisiä esteitä, kuten:

- romanien erityiseen tilanteeseen kohdentuvien tarkoituksenmukaisien strategioiden kehittämiseen liittyvät heikkoudet
- tehokkaiden välineiden ja projektien puuttuminen strategioiden toimeenpanemiseksi
- vaikeudet vastinrahoituksen järjestämisessä
- toimeenpanoon liittyvät heikkoudet hallintoviranomaisten osaamisessa ja hallinnointitaidoissa
- vaikeudet yhdistää rahoitusta eri rahastoista integroitujen hankkeiden toimeenpanemiseksi
- jäsenmaat eivät hyödynnä riittävästi teknisen tuen rahoitusta heikkouksien korjaamiseksi (rahastojen hallinnoinnin parantaminen)
- puutteet kansalaisjärjestöjen ja romaniyhteisöjen osallistumisessa ja osaamisessa tai toimintakyvyssä.

Task Force kokosi myös tietoja EU:n suorasta rahoituksesta. Yhteenvedossa todetaan, ettei EU:n suora keskitetty rahoitus ole tarkoituksenmukainen keino vastata romanien ongelmiin, koska monitahoisilla ja yhteen kietoutuneilla ongelmilla on vahva paikallinen yhteys. Tämän vuoksi niihin tulee tarttua paikallisella, alueellisella ja kansallisella tasolla.

Task Forcen alustavan arvion mukaan komissiolta suoraan ohjattava rahoitus voi olla hyödyllistä, jos se kohdennetaan politiikkojen kehittämisen tukeen, tiedon ja tietämyksen vaihtoon, tietoisuuden lisäämiseen ja yhteistyötahojen verkostoitumisen parantamiseen.

Kokemusten vaihtoa ja keskustelua rakennerahastojen paremmasta hyödyntämisestä romanien hyväksi käydään myös 12 unionin jäsenmaan muodostamassa *EURoma* -verkostossa.

10.7 Alueiden komitea

EU:n alueiden komitea on Euroopan unionin alue- ja paikallishallintoa edustava elin, joka on osa EU:n lainsäädäntöprosessia ja antaa lausuntoja komission, neuvoston sekä parlamentin käsittelemistä asioista. Lausunnot valmistellaan valiokunnissa, jossa valiokunnan jäsen valmistelee pohjapaperin. Jäsenmaat tai poliittiset puolueet esittävät tähän muutoksia ja lopuksi lausunnosta äänestetään valiokunnan sisällä. Suomella on alueiden komiteassa yhdeksän edustajaa.

Romanikysymykset ovat olleet ajankohtaisia myös alueiden komitean asialistalla: komitea hyväksyi vuoden 2010 joulukuun täysistunnossaan lausunnon romanien yhteiskunnallisesta ja taloudellisesta integraatiosta Euroopassa. Lausunnossa todetaan muun muassa, että unionilla ei ole puutetta rahastoista romanien osallisuuden edistämistä varten, mutta niitä ei ole käytetty riittävästi, ja että romaniyhteisöjen osallistuminen varojen käytön suunnitteluun on ollut riittämätöntä. Lisäksi lausunnossa arvioidaan, että alueelliset ja paikalliset viranomaiset ovat avainasemassa romanien osallisuuden edistämisessä.⁵⁸

---

58 European Union Committee of the Regions, 2010.

10.8 Euroopan unionin perusoikeusvirasto

EU:n perusoikeusviraston (*European Union Fundamental Rights Agency*; FRA) tehtävänä on muun muassa kerätä, analysoida ja levittää puolueetonta ja luotettavaa tietoa perusoikeustilanteesta EU:ssa.

Perusoikeusvirasto on tuottanut perustamisestaan eli vuodesta 2007 lähtien tietoa romanien perusoikeustilanteesta – osa raporteista koskee suoraan romaneja. Perusoikeusvirasto tutkii muun muassa romanien koulutus-, terveydenhuolto- ja asumismahdollisuuksia sekä vapaaseen liikkuvuuteen liittyviä kysymyksiä. Esimerkiksi lokakuussa 2009 perusoikeusvirasto julkaisi romanien asumisolaja koskevan raportin *Housing conditions of Roma and Travellers in the European Union*, jonka mukaan romaniväestöä ei kohdella yhdenvertaisesti valtaväestöön verrattuna ja he elävät usein ala-arvoisissa olosuhteissa muista eristyksissä.⁵⁹ FRA on laatinut myös erillisiä raportteja romanien asumisesta Tšekien tasavallassa, Irlannissa, Espanjassa, Unkarissa, Slovakiassa ja Britanniassa. Marraskuussa 2009 FRA julkisti raportin romanikansalaisten liikkumisesta ja siirtymisestä muihin EU-maihin. Raportissa todetaan, etteivät vapaasta liikkumisesta aiheutuneet ongelmat liity vain romaniväestöön. Siinä myös analysoidaan romaniväestön syytä hakeutua muihin EU-maihin sekä liikkumisen vaikutuksia jäsenmaissa.⁶⁰ Toisessa perusoikeusviraston julkaisussa on vertailtu hyviä käytäntöjä ja kokemuksia romanisiirtolaisten kohtaamisesta ja integroimisesta.⁶¹ Romanien kannalta merkittävä on myös vähemmistöjä ja syrjintää koskeva perusoikeusviraston tutkimus EU-MIDIS.⁶²

Ainakin vuosiksi 2011 ja 2012 on virastolla luvassa jatkoa romaniprojekteille ja todennäköistä on, että romaniasiat sisällytetään myös seuraavaan toimintakehykseen. Perusoikeusviraston Internet-sivustolta löytyy myös romaniaiheinen sivu, johon on koottu tietoa viraston romanitoiminnasta.⁶³

---

59 *European Union Agency for Fundamental Rights*, 2009c.

60 *European Union Agency for Fundamental Rights*, 2009a.

61 *European Union Agency for Fundamental Rights*, 2009a.

62 *European Union Agency for Fundamental Rights*, 2009b.

63 *European Union Agency for Fundamental Rights: Roma and Travellers -Internet-sivusto: http://www.fra.europa.eu/fraWebsite/roma/roma_en.htm*

10.9 Roma Platform

Idea *European Platform for Roma Inclusionin* eli *Roma Platformin* perustamisesta virisi ensimmäisessä romanihuippukokouksessa Brysselissä syyskuussa 2008. EU:n jäsenvaltiot pyysivät komissiota järjestämään foorumin hyvien käytäntöjen vaihtamiselle sekä uusien yhteistyösuhteiden luomiseksi. *Roma Platform* kokoaa komission, kansallisten hallitusten, kansainvälisten ja romanijärjestöjen edustajat yhteen; foorumia on johtanut kulloinenkin EU:n puheenjohtajamaa. Muun muassa Suomi ajaa puheenjohtajuuden siirtämistä jatkossa komissiolle. Vuoden 2010 loppuun mennessä *Roma Platform* on kokoontunut neljä kertaa. Unkari järjestää viidennen *Roma Platformin* kokouksen Budapestissä huhtikuussa 2011.

Ensimmäinen *Roma Platformin* kokous järjestettiin Tšekin tasavallan puheenjohtajuuskaudella Prahassa huhtikuussa 2009. Kokouksessa muun muassa hyväksyttiin kymmenen yhteistä perusperiaatetta romaniväestön osallisuuden edistämiseksi. Toinen kokous järjestettiin Brysselissä syyskuussa 2009, ja se keskittyi romanien koulutukseen liittyviin asioihin.

Espanja järjesti kolmannen *Roma Platform* -kokouksen kesäkuussa 2010 Brysselissä. Kokouksen tavoitteena oli *Roma Platform* -prosessin edistäminen ja tiekartan (*Road Map*) hyväksyminen romanien osallisuutta koskevan toiminnan tehostamiseksi. Myös *Platformin* työmenetelmiin kiinnitettiin paljon huomiota. Tiekartta sisältää seuraavat viisi kohtaa:

1. puitteet, jossa on määritelty *Platformin* kolme tehtävää: hyvien käytäntöjen välittäminen, analyyttisen tuen antaminen, rohkaiseminen yhteistyöhön
2. avainalueet, jotka ovat opetus, työllisyys, asuminen, terveys, poikkihallinnolliset ja muut aiheet
3. työmenetelmät, jotka ovat joustavia ja kuitenkin jatkuvuutta korostavia
4. *Platformin* tulokset, kuten puheenjohtajamaan laatimat keskustelupaperit, suositukset, esitykset ja esitteet; tuloksia sisällytetään muihin käynnissä oleviin EU-prosesseihin
5. tietoisuuden nostaminen ja poliittiset vaikutukset EU:ssa ja jäsenmaissa.

Roma Platformin joulukuussa 2010 pidetyn kokouksen teemana oli varhaiskasvatus.

10.10 Euroopan unionin perus- ja ihmisoikeuslainsäädäntöä

Lissabonin sopimuksen (2009) myötä Euroopan unionilla on käytössään varsin kattava perus- ja ihmisoikeusnormisto. Tässä suhteessa merkitystä on erityisesti sopimuksen myötä oikeudellistuneella Euroopan unionin perusoikeuskirjalla. Euroopan unionissa romanien kannalta tärkeimmät direktiivit ovat syrjinnän vastaiset sekä vapaata liikkuvuutta koskevat direktiivit.

Euroopan unionin perusoikeuskirjassa tunnustetaan useita EU:n kansalaisia ja EU:n alueella asuvia henkilöitä koskevia yksilö- ja kansalaisoikeuksia. Perusoikeuskirja julkaistiin joulukuussa 2000, mutta ainoastaan juhlallisena julistuksena, joten sillä ei tuolloin ollut oikeusvaikutuksia. Oikeudellisesti sitovaksi asiakirjaksi perusoikeuskirja muuttui vuonna 2009 Lissabonin sopimuksen hyväksymisen myötä. Tuolloin perusoikeuskirjasta tuli perustamissopimusten kanssa samanarvoinen asiakirja, ja näin ollen siihen voidaan vedota unionin oikeusistuimissa. Perusoikeuskirja koostuu seitsemästä luvusta, jotka käsittävät säännöksiä ihmisarvosta, erinäisistä vapauksista, tasa-arvosta, yhteisvastuusta, kansalaisten oikeuksista, lainkäytöstä sekä yleisistä määräyksistä.

Perussäännös syrjintää vastaan on todettu Euroopan unionin perusoikeuskirjan 21 artiklassa:

- 1. Kielletään kaikenlainen syrjintä, joka perustuu sukupuoleen, rotuun, ihonväriin tai etniseen taikka yhteiskunnalliseen alkuperään, geneettisiin ominaisuuksiin, kieleen, uskuntoon tai vakaumukseen, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen vähemmistöön kuulumiseen, varallisuuteen, syntyperään, vammaisuuteen, ikään tai sukupuoliseen suuntautumiseen tai muuhun sellaiseen seikkaan.*

Lissabonin sopimuksen myötä mahdollistettiin myös, että EU liittyy unionina osaksi Euroopan ihmisoikeussopimusta.

Vähimmäissuoja syrjintää vastaan Euroopan unionissa taataan perusoikeuskirjan lisäksi kahdella direktiivillä, jotka ovat osa *acquis communautaire* -lakikokonaisuutta, johon kuuluvat jäsenvaltioita velvoittavina oikeusnormeina myös EU-tuomioistuimen kyseisiä direktiivejä koskevat tulkintaratkaisut. *Acquis communautaire* muodostaa EU:ssa voimassa olevien oikeusnormien kokonaisuuden, joka kaikkien Euroopan unionin jäsenvaltioiden ja hakijamaiden tulee sisällyttää omaan lainsäädäntöönsä.

Ensimmäinen näistä direktiiveistä on direktiivi rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumattomasta yhdenvertaisesta kohtelusta (2000/43/EY). Säädöksen tarkoituksena on suojella rotuun tai etniseen alkuperään perustuvalta syrjinnältä työssä ja koulutuksessa, sosiaalipalveluissa, järjestöjen jäsenyydessä sekä hyödykkeiden ja palveluiden saatavuudessa. Direktiivi sisältää positiivisia erityistoimia täydellisen yhdenvertaisuuden takaamiseksi käytännössä, ja sen perusteella syrjinnän kohteeksi joutuneilla on oikeus viedä asiansa viranomaiskäsitelyyn. Lisäksi direktiiviin sisältyy niin kutsuttu jaettu todistustaakka siviili- ja virkamiestapauksissa: uhrin on esitettävä todisteet väitetystä syrjinnästä ja vastaajan on puolestaan todistettava, että yhdenvertaisuuden periaatetta ei ole rikottu.

Etnisen syrjinnän vastaisen direktiivin tavoitteena on siten taata tasavertainen kohtelu kaikille EU:n kansalaisille. Siinä on erityisesti kiinnitetty huomiota tilanteisiin, joissa syrjintää voi tapahtua, kuten työssä, terveydenhuollossa, asumisessa sekä koulutuksessa. Nämä osa-alueet koskevat selkeästi romaneja, mutta direktiivi ei ole vaikuttanut kaikissa jäsenmaissa romanien aseman parantumiseen. Syynä tehostumuteen on osittain jäsenvaltioiden ongelmat saattaa direktiivi osaksi heidän kansallista lainsäädäntöään. Tšekin tasavalta implementoi direktiivin vasta keuhällä 2009, ja silloinkin Euroopan yhteisöjen tuomioistuin oli jo uhannut sitä oikeustoimilla.⁶⁴

Toinen merkittävä direktiivi on direktiivi yhdenvertaisesta kohtelusta työssä ja ammatissa (2000/78/EY), joka suojaa uskontoon tai vakaumukseen, vammaisuuteen, ikään tai seksuaaliseen suuntautumiseen perustuvaa työssä tapahtuvaa syrjintää vastaan.

---

64 Morteau, 2009, s. 11.

Tärkeä direktiivi liikkuvia romaneja koskien on direktiivi Euroopan unionin kansalaisten ja heidän perheenjäsentensä oikeudesta liikkua ja oleskella vapaasti unionin alueella eli direktiivi 2004/38/EY. Euroopan unionin kansalaisilla on Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen artiklan 21 mukaan oikeus vapaasti liikkua ja oleskella jäsenvaltioiden alueella. Direktiivissä on mainittu myös rajoituksia tähän oikeuteen liittyen.

Direktiivin 6 artiklan mukaan EU:n jäsenvaltioiden kansalaisilla on oikeus oleskella toisessa jäsenvaltiossa kolmen kuukauden ajan ilman mitään muuta edellytystä kuin se, että he voivat esittää pätevän henkilöllisyystodistuksen tai passin. Artiklassa 7 puolestaan määritellään edellytykset, joiden vallitessa EU:n kansalaiset voivat oleskella toisessa jäsenmaassa tämän kolmen kuukauden aikarajan umpeuduttua. Perusteet tälle ovat:

- taloudellisen toiminnan harjoittaminen palkattuna työntekijänä tai itsenäisenä ammatinharjoittajana
- riittävät varat ja sairausvakuutus, jotta henkilö ei oleskeluaikanaan joudu turvautumaan vastaanottavan jäsenvaltion sosiaaliturvajärjestelmään – jäsenvaltiot eivät voi itse määritellä, minkä suuruisia varoja ne pitävät riittävinä, vaan niiden on otettava huomioon asianomaisen henkilön henkilökohtainen tilanne
- osallistuminen opiskelijana ammatilliseen koulutukseen sekä riittävät varat ja sairausvakuutus, jotta henkilö ei oleskeluaikanaan joudu turvautumaan vastaanottavan jäsenvaltion sosiaaliturvajärjestelmään
- kuuluminen sellaisen EU:n kansalaisen perheeseen, joka täyttää josakin edellisistä kohdista säädetty edellytykset.

11 EUROOPAN NEUVOSTON ROMANIPOLITIIKAN TARKASTELUA

Euroopan neuvosto on Euroopan vanhin ihmisoikeuksia edistävä hallitustenvälinen alueellinen yhteistyöjärjestö, joka perustettiin vuonna 1949. Järjestöllä on pitkät perinteet romanien aseman edistämisessä. Erityisesti 1990-luvun alusta lähtien Euroopan neuvoston laajennuttua entisiin sosialistimaihin romanien tilanne on otettu huomioon useissa suosituksissa ja päätöslauselmissa, joissa korostuu romanien status yleiseurooppalaisena vähemmistönä. Ihmisoikeuksia turvaavilla sopimuksilla, joista tärkein on Euroopan ihmisoikeussopimus, sekä sitä valvovalla Euroopan ihmisoikeustuomioistuimella on ollut merkittävä rooli romaneihin kohdistuneiden ihmisoikeusloukkausten huomioon ottamisessa.

Euroopan neuvoston uusi pääsihteeri Thorbjørn Jagland on keväällä 2010 käynnistänyt järjestössä hallinnollisen uudistuksen, jonka tarkoituksena on keskittää toimintoja ja korostaa järjestön alkuperäisiä tehtäviä: demokratian, oikeusvaltioperiaatteen sekä ihmisoikeuksien edistämistä. Uudistuksen yhtenä päämääränä on myös selkeyttää romaniasioiden hoitoa ja lisätä niissä tehtävää yhteistyötä muiden kansainvälisten järjestöjen, erityisesti Euroopan unionin sekä Etyjin, kanssa.

11.1 Romaniasioiden käsittely Euroopan neuvoston eri toimielimissä

11.1.1 Ministerikomitea

1990-luvun puolivälistä lähtien jäsenmaiden ulkoministereistä koostuva ministerikomitea on antanut lukuisia temaattisia suosituksia esimerkiksi romanilasten koulutukseen liittyen, romanien ja kiertävien taloudellisen ja työllisyystilanteen kohentamiseksi sekä romanien ja kiertävien asuinolosuhteiden parantamiseksi.⁶⁵ Vuonna 2008 ministerikomitea kokosi yhteen kahden vuosikymmenen aikana tuotetut romanien oikeuksien kehittä-

---

65 Strasbourgin korkean tason romanikokouksen Internet-sivustolle on kerätty kootusti tärkeimmät Euroopan neuvoston romaniasioiden asiakirjat: <http://www.coe.int/t/dc/files/events/2010_high_level_meeting_roma/default_en.asp>

tämistä koskevat suosituksensa yleissuositukseksi, jossa suositellaan jäsenmaita laatimaan kansalliset lyhyen ja pitkän tähtäimen toimintaohjelmansa romanien aseman parantamiseksi sekä seuraamaan säännöllisesti näiden ohjelmien toimeenpanoa.⁶⁶ Suomi on noudattanut suosituksen ensimmäistä askelta laatimalla kansallisen romanipoliittisen ohjelman.

11.1.2 Parlamentaarinen yleiskokous

Euroopan neuvoston parlamentaarinen yleiskokous on jäsenmaiden kansanedustajista koostuva neuvoa-antava elin, joka valmistelee suosituksia ministerikomitealle. Suositukset ja päätöslauseumat eivät ole oikeudellisesti sitovia, mutta käytännössä jäsenmaiden oletetaan noudattavan niitä.

Parlamentaarinen yleiskokous antoi vuonna 1969 suosituksen, jossa muun muassa vaadittiin jäsenvaltioita lopettamaan romaneihin kohdistuva syrjintä, järjestämään kiertäville tarpeeksi leiriytymispaikkoja sekä parantamaan romanien työmarkkinoille pääsyä esimerkiksi aikuiskoulutusta kehittämällä.⁶⁷

Keskustelu romanasioista alkoi lisääntyä Keski- ja Itä-Euroopan entisten sosialistimaiden liittyttyä Euroopan neuvostoon 1990-luvun alusta alkaen. Parlamentaarisen yleiskokouksen vuonna 1993 hyväksymässä suosituksessa mainitaan, että romanit ovat eurooppalainen vähemmistö, ja tunnustetaan romanien oikeus elää vapaina syrjinnästä. Asiakirja sisältää lukuisia suosituksia esimerkiksi kieleen, kulttuuriin, koulutukseen sekä oikeudellisiin asioihin liittyen. Suosituksen mukaan romaneja tulisi myös kuulla heitä koskevien sääntöjen (*regulations*) laatimisessa sekä soveltamisessa.⁶⁸

---

66 Council of Europe, *Committee of Ministers*, 2008.

67 Council of Europe, *Parliamentary Assembly*, 1969.

68 Council of Europe, *Parliamentary Assembly*, 1993.

Suosituksista seurasi vuonna 2002 seurantasuositus, jossa muun muassa tunnustetaan romaneihin kohdistuvan syrjinnän jatkuminen sekä heidän heikko taloudellinen tilanteensa ja kannustetaan jäsenmaita tunnustamaan romanit joko kansallisena tai etnisenä vähemmistönä.⁶⁹ Parlamentaarisen yleiskokouksen vuoden 2010 neljännessä yleiskokouksessa käsiteltiin kiireellisenä asiana Euroopan laajuisessa romanikeskustelussa käytetyn poliittisen retoriikan koventumista ja romaniväestöä kohtaan suunnattujen toimenpiteiden kiristymistä.

11.1.3 Euroopan neuvoston sihteeristö

Sihteeristö on Euroopan neuvoston hallinnollinen elin, jota johtaa pääsihteeristö. Sihteeristö tarjoaa parlamentaarille yleiskokoukselle sekä ministerikomitealle asiantuntija-apua ja koordinoi suositusten ja päätösten toimeenpanoa. Vaikka romaniasioissa on Euroopan neuvoston piirissä runsaasti toimijoita, hajanaisuuden takia ne ovat olleet viime vuosina kuitenkin melko näkymättömiä. Euroopan neuvoston pääsihteeristö Thorbjørn Jagland on ilmoittanut pitävänsä romanikysymystä yhtenä toimikautensa prioriteeteista ja hän on aloittanut laajan hallinnollisen uudistuksen.

Pääsihteerin aloitteesta järjestettiin vuoden 2010 lokakuussa korkean tason romanihuippukokous Strasbourgissa. Kokouksen valmistelua varten sekä hallinnollista uudistusta silmällä pitäen pääsihteeristö perusti läpileikkaavan työryhmän (*Transversal Working Group*) sihteeristön sisälle. Ryhmää johtaa uutena rakenteena pääsihteerin romanioiden erityisedustaja (*Special Representative of the Secretary General for Roma*) Jeroen Schokkenbroek. Työryhmän tarkoitus on tehdä yhteistyötä ja yhdistää sihteeristön eri tahot romanikysymyksissä, jotta neuvostossa jo oleva asiantuntijuus saataisiin parhaiten hyödynnettyä.

Lokakuun korkean tason romanikokouksessa hyväksyttiin Strasbourgin julistus. Julistus sisältää 30 kohtaa, jotka on jaoteltu syrjinnän vastaisuuteen ja kansalaisyksityyksiin, sosiaaliseen osallistumiseen sekä kansainväliseen yhteistyöhön. Julistuksessa muun muassa vaaditaan jäsenmaita omaksumaan kattava syrjinnän vastainen lainsäädäntö, tehostamaan taistelua romaneihin kohdistuvaa vihapuhetta vastaan ja käyttämään välittäjiä romanien ja valtaväestön välillä koulutuksen, työllisyyden ja

---

69 Council of Europe, Parliamentary Assembly, 2002.

terveydenhuollon saralla. Julistus kannustaa myös jäsenmaita, Euroopan neuvostoa sekä muita kansainvälisiä järjestöjä, erityisesti Euroopan unionia ja Etyjiä, tekemään tiiviimpää yhteistyötä romanikysymyksissä. Pääsihteerin on määrä julkistaa julistuksen ensimmäinen seurantaraportti Istanbulin ministerikokouksessa toukokuussa 2011.⁷⁰

Konferenssin myötävaikutuksesta alkunsa saanut hanke on romanivälittäjien (*mediators*) ja lakimiesten kouluttaminen romanien tukemiseksi jäsenmaissa. Euroopan neuvosto käynnistää lisäksi tietokannan rakentamisen, johon on tarkoitus kerätä hyviä käytäntöjä romanasioden edistämisestä jäsenmaissa.

Euroopan neuvostossa on toiminut vuodesta 1995 alkaen jäsenmaiden hallitusten, romanitahojen sekä kansainvälisten järjestöjen edustajista koostuva romanasiaain asiantuntijakomitea (helmikuusta 2011 lähtien nimellä CAHROM; *Ad hoc Committee of Experts on Roma issues*)⁷¹. Komitea on seurannut romanasioden kehittymistä Euroopassa, tarjonnut asiantuntijatietoa ministerikomitealle ja valmistellut suosituksia jäsenmaiden hallituksille sekä Euroopan neuvoston eri elimille. Viime vuosina asiantuntijakomitea on ottanut kantaa esimerkiksi romanien asuinolosuhteisiin sekä Kosovon romanien palautuksiin liittyen. Vuoden 2010 joulukuussa se antoi muuttoliikettä ja vapaata liikkuvuutta koskevan kannannon, jossa asiantuntijakomitea kannustaa muun muassa paikallisia ja alueellisia viranomaisia kehittämään kuntien välisiä yhteistyöverkostoja hyvien käytäntöjen vaihtamiseksi romanien siirtolaisuuteen liittyen.⁷²

11.1.4 Euroopan paikallis- ja aluehallinnon kongressi (CLRAE)

Euroopan paikallis- ja aluehallinnon kongressi (*The Congress of Local and Regional Authorities*; CLRAE) on Euroopan neuvoston neuvoantava elin, joka edustaa Euroopan paikallisia ja alueellisia viranomaisia. CLRAE:n tehtävänä on laatia suosituksia ja päätöslauselmia alue- ja paikallishallintoon liittyen sekä monitoroida demokratian toteutumista esimerkiksi alue- ja paikallisvaaleja tarkkailemalla. Näiden tehtävien kautta kongressi käsittelee myös ihmisoikeuskysymyksiä. Suositukset ja pää-

---

70 Council of Europe, *Committee of Ministers*, 2010.

71 Aikaisemmin MG-S-ROM.

72 Council of Europe, *Committee of Experts on Roma and Travellers (MG-S-ROM)*, 2010.

töslauselmat valmistellaan valiokunnissa (*Committees*), jotka edustavat kongressin toimialoja. Valiokuntien valmistamat päätöslauselmat käsitellään ensin kongressin täysistunnossa ja sitten ministerineuvostossa. Täysistunnossa on mahdollista käydä keskustelua jäsenmaiden kesken, minkä lisäksi täysistunnossa kuullaan myös vierailevia asiantuntijoita. Täysistunnossa on hyväksytty kaksi romaneja käsittelevää päätöslauselmaa vuosina 1993 ja 1997.

11.2 Muita Euroopan neuvoston toimijoita romanikysymyksissä

11.2.1 Ihmisoikeusvaltuutettu

Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutetun (*Commissioner for Human Rights*) tehtävänä on valvoa neuvoston jäsenmaiden ihmisoikeuksien noudattamista. Valtuutettu ei ota vastaan yksilövalituksia vaan pääsääntöisesti nostaa ihmisoikeuskysymyksiä esille kiertämällä tutustumassa jäsenmaiden ihmisoikeustilanteeseen ja laatimalla kenttämatkojensa perusteella raporteja. Tarvittaessa hän antaa hallituksille suosituksia sekä kannanottoja ajankohtaisiin ihmisoikeuskysymyksiin liittyen. Vuoden 2011 alussa ihmisoikeusvaltuutetun virkaa hoiti ruotsalainen Thomas Hammarberg, joka on toiminnassaan pitänyt romanien ihmisoikeuskysymyksiä keskeisesti esillä sekä laatiessaan maakohkaisia raporteja että kahdenkeskisissä yhteyksissään eri jäsenmaiden kanssa.

11.2.2 Euroopan rasismien ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio (ECRI)

Euroopan rasismien ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio (*The European Commission against Racism and Intolerance; ECRI*) on Euroopan neuvoston puitteissa toimiva itsenäinen asiantuntijaelin, joka keskittyy erityisesti rotuun, ihonväriin, kieleen, uskontoon, kansallisuuteen tai etnisyyteen perustuvaan henkilöihin tai ryhmiin kohdistuvaan syrjintään. ECRI:ssä on yksi jäsen kustakin Euroopan neuvoston jäsenmaasta.

ECRI laatii neljän–viiden vuoden välein kaikista jäsenvaltioista maakoh-
taisen raportin, jossa arvioidaan muun muassa maan syrjinnänvastais-
ten oikeudellisten instrumenttien tehokkuutta sekä haavoittuvien ryh-
mien yhteiskunnallista asemaa. Näissä raporteissa ECRI on toistuvasti
nostonut esille romanien ongelmat. Esimerkiksi kesäkuussa 2010 julkais-
tussa raportissa Ranskan ihmisoikeustilanteesta ECRI huomautti, että
Keski- ja Itä-Euroopasta tulleiden romanien tilanne asumisolosuhteiden,
koulutuksen sekä terveydenhuollon suhteen on äärimmäisen heikko.⁷³

ECRI:n tehtävänä on myös ottaa kantaa ajankohtaisiin ihmisoikeusky-
smyksiin antamalla yleissuosituksia (*General Policy Recommendations*)
jäsenvaltioiden hallituksille. Romanien kannalta merkittävä on vuon-
na 1998 annettu yleissuositus no. 3 (*General Policy Recommendation N° 3:
Combating racism and intolerance against Roma/Gypsies*).

11.2.3 Euroopan neuvoston kehityspankki (CEB)

Euroopan neuvoston kehityspankki (*The Council of Europe Development
Bank; CEB*) on vuonna 1956 perustettu kehityspankki, joka on Euroopan
neuvoston yhteydessä toimiva erillinen elin. Kehityspankki tukee sosi-
aalista kehitystä antamalla lainoja ja avustuksia sen jäsenmaiden (40 val-
tiota) hallitusten ja paikallisten viranomaisten kehityshankkeille. Pankki
on rahoittanut romanien hyväksi tehtävää työtä 15 vuoden ajan ainakin
Bulgariassa, Espanjassa, Makedoniassa, Serbiassa ja Unkarissa. Hank-
keilla on tuettu muun muassa romanien asuinolosuhteiden parantamis-
ta Bulgariassa, Kosovon romanien asuttamista Serbiassa sekä ammatil-
lista koulutusta ja työelämään pääsyn helpottamista Espanjassa.

11.2.4 Euroopan romanien ja kiertävien foorumi (ERTF)

Tasavallan presidentti Tarja Halonen ehdotti Euroopan neuvoston par-
lamentaariselle yleiskokoukselle tammikuussa 2001, että romaneille tu-
lisi luoda neuvoa-antava elin, joka edustaisi heitä yleiseurooppalaisella
tasolla.

---

73 *The European Commission against Racism and Intolerance, 2010.*

Aloite johti Euroopan romanien ja kiertävien foorumin (*Roma and Travelers Forum*; ERTF) perustamiseen vuonna 2004. ERTF koostuu kansallisista kattojärjestöistä eli maajäsenistä ja seitsemästä kansainvälisestä romanijärjestöstä, jotka muodostavat äänivaltaisen neljän vuoden välein valittavan 75-paikkaisen edustuston. ERTF ja Euroopan neuvosto solmivat yhteistyösopimuksen, missä todetaan ERTF:n erityisasema kansalaisjärjestönä Euroopan neuvoston yhteydessä. Sopimuksen perusteella Euroopan neuvosto tukee foorumia rahallisesti ja antamalla sille työvoimaa sekä teknistä tukea.

Foorumin perustamiseen liittyi ajatus kansallisten kattojärjestöjen perustamisesta: jokaisessa jäsenmaassa perustettaisiin demokraattisten kuulemismenettelyjen tuloksena kattojärjestö, joka olisi ERTF:n jäsen. Suomessa romanijärjestöt perustivat keväällä 2007 kattojärjestön, *Fintiko Romano Forumin* – Suomen romanifoorumin (FRF), joka hyväksyttiin foorumin ensimmäiseksi maajäseneksi alkuvuodesta 2008.

Lupaavasti alkanut ERTF:n ensimmäinen toimintakausi 2005–2010 nosti esiin järjestöllisen ja maantieteellisen edustavuuden säilyttämisen vaikeudet, romanien oman kokemattomuuden kansainvälisessä vaikuttamisessa sekä hallitusten välisten yhteistyöinstituutioiden varauksellisen suhtautumisen. ERTF ei ole ainakaan vielä pystynyt lunastamaan paikkaansa romanien demokraattisena foorumina, yhteisenä äänenä ja kansainvälisenä edustuselimenä. ERTF:n jatkotoiminnan haasteena onkin se, miten yleiseurooppalaisen romanivähemmistön edustautuminen pystytään turvaamaan demokratian, yhdenvertaisuuden ja läpinäkyvyyden periaatteiden mukaisesti.

11.3 Dosta!- ja Romanien kulttuuritiet -kampanjat

Dosta! on Euroopan neuvoston ja Euroopan komission yhteinen tietoisuudenedistämiskampanja, joka pyrkii lähentämään romaneja ja ei-romaneja toisiinsa murtamalla ennakkoluuloja ja stereotypioita sekä hälvettämällä niistä juontuvia kiistoja. Kampanjan nimi tulee romaninkielisestä sanasta, joka tarkoittaa 'tarpeeksi'.

Kampanja käynnistettiin osana laajempaa Euroopan neuvoston ja Euroopan komission yhteishanketta *Equal Rights and Treatment for Roma in South Eastern Europe* Albaniassa, Bosnia-Hertsegovinassa ja Makedonias-
sa vuosien 2006 ja 2007 aikana. Hanke herätti kiinnostusta myös muissa Euroopan neuvoston jäsenmaissa, ja kampanjaan ovat myöhemmin liittyneet myös Ukraina, Moldova, Italia, Romania, Kroatia, Slovenia, Latvia, Bulgaria ja viimeisimpänä Ranska. Tietoisuuden edistämiskampanjan puitteissa on järjestetty kulttuuritapahtumia, seminaareja sekä koulutusta. Suomi on tukenut Dosta! -kampanjaa muun muassa osallistumalla Bulgarian kampanjan tapahtumien järjestämiseen.

Romanien kulttuuritiet (*Route of Roma Culture and Heritage*) on osa laajempaa Euroopan neuvoston eri maiden ja kulttuurien historiasta ja kulttuurista kertovaa Kulttuuritiet -kampanjaa (*Cultural Routes*). Kampanjalla on tarkoitus lisätä valtaväestön tietoa romanien historiasta, kulttuurista, arvoista ja elämäntavasta sekä muistuttaa, että romanikulttuuri on osa eurooppalaista kulttuuria. Kampanjan yhteistyötahoja ovat eri museot, taidetapahtumat ja kulttuurikeskukset, ja se järjestää muun muassa romanien kulttuurista ja historiasta kertovia näyttelyitä ja tapahtumia.

11.4 Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ja Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimukset

Ihmisoikeuksien suojaaminen on yksi Euroopan neuvoston tärkeimpiä tehtäviä ja erityisesti Euroopan ihmisoikeussopimuksella ja sen lisäpöytäkirjoilla on luotu tehokas ja ainutlaatuinen ihmisoikeuksien toteutumista turvaava järjestelmä. Sopimusvelvoitteiden noudattamista valvoo Strasbourgissa sijaitseva Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, jonka tuomiot ovat sitovia kaikissa sopimuksen jäsenvaltioissa. Tuomioistuin onkin käsitellyt viime aikoina useasti romanikysymyksiä, erityisesti syrjintään liittyen. Ihmisoikeussopimuksen lisäksi Euroopan neuvostolla on lukuisia muita sopimuksia, joista romanien kannalta merkittäviä ovat kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus (1995), alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva Eurooppalainen peruskirja (1992) sekä uudistettu Euroopan sosiaalinen peruskirja (1996).

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 14 artiklassa todetaan syrjinnän kielosta:

Tässä yleissopimuksessa tunnustetuista oikeuksista ja vapauksista nauttiminen taataan ilman minkäänlaista sukupuoleen, rotuun, ihonväriin, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, kansalliseen vähemmistöön kuulumiseen, varallisuuteen, syntyperään tai muuhun asemaan perustuvaa syrjintää.

Artiklan soveltamisala on liitännäinen eli sitä voidaan soveltaa vain silloin, kun on loukattu jonkin muun artiklan soveltamisalan piiriin kuuluvaa oikeutta. Tästä johtuen Euroopan ihmisoikeustuomioistuin tutkii harvemmin 14 artiklan mukaisia loukkauksia; se tutkii ensin, mikäli jotain muuta substantiivista sopimuskohtaa on loukattu. Mikäli näin on, ei tuomioistuin enää tutki artiklan 14 vastaisuutta.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen kahdennentoista lisäpöytäkirjan syrjintää koskeva säännös on soveltamisalaltaan laajempi kuin 14 artikla, sillä tämän mukaan "laissa tunnustetut oikeudet" ovat suojattuja syrjinnältä. Tässä yhteydessä lain käsitteen voidaan katsoa kattavan sekä kansallisen että kansainvälisen oikeuden.⁷⁴ Lisäpöytäkirjan 1 artiklan tavoitteena on lähinnä suojata yksilöä syrjinnältä viranomaistoiminnassa:

Laissa tunnustetuista oikeuksista nauttiminen taataan ilman minkäänlaista sukupuoleen, rotuun, ihonväriin, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, kansalliseen vähemmistöön kuulumiseen, varallisuuteen, syntyperään tai muuhun asemaan perustuvaa syrjintää.

Romanien karkotuksista keskusteltaessa on viitattu myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen neljännen lisäpöytäkirjan 4 artiklaan, joka kieltää joukkokarkotukset.

---

74 *International Organization for Migration, 2003, s.48.*

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ensimmäinen romanitapaus oli *Buckley v. Yhdistyneet Kuningaskunnat* (20348/92) vuodelta 1996. Vaikka päätös oli valittajalle epäedullinen, tapauksen argumentoinnissa viitattiin romanien huonoon asemaan. Tuomioistuin vältti kuitenkin pitkään ottamasta huomioon vähemmistöjen erityispiirteitä ja ensimmäistä kertaa uhrin romanitausta huomioitiin tapauksessa *Nachova ja muut v. Bulgaria* (43577/98;43579/98).⁷⁵ Tapauksessa tuomioistuin totesi ensimmäistä kertaa, että rasismi saattoi olla rikoksen motiivi ja että valtion viranomaisilla oli velvollisuus tutkia rasismien osuus rikoksessa, jossa poliisi oli ampunut kaksi romanimiestä pidätystilanteessa. Suuri jaosto totesi, että kyseessä oli artiklan 14 loukkaus yhdessä artiklan 2 (oikeus elämään) kanssa, sillä viranomaiset eivät olleet tutkineet rasististen ennakkoluulojen mahdollista vaikutusta uhrien kuolemaan.⁷⁶

Tapauksessa *D.H. ja muut v. Tšekin tasavalta* (57325/00) oli kyse siitä, perustiko testien mukaan oppimisvaikeuksista kärsivien romanilasten sijoittaminen erityiskouluihin kielletyn syrjinnän. Ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että romanilasten määrä erityiskouluissa oli suhteettoman suuri. Lisäksi psykologiset testit perustuivat tšekin kieleen ja ne oli muokattu Tšekin kulttuuriseen ympäristöön, mikä vääristi oppimistuloksia. Useimmilla asianomaisista lapsista ei ollut minkäänlaisia oppimisvaikeuksia. Tuomioistuin totesi, että tapauksessa oli rikottu ihmisoikeussopimuksen 14 artiklaa yhdessä ensimmäisen lisäpöytäkirjan 2 artiklan (oikeus koulutukseen) kanssa. Romanilasten eristämisestä peruskoulusta oli kyse myös tapauksessa *Oršuš ja muut vastaan Kroatia* (15766/03).

Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen tarkoituksena on suojella sopimusvaltioiden alueella asuvia kansallisia vähemmistöjä. Sopimusvaltiot ovat sitoutuneet takaamaan kansallisiin vähemmistöihin kuuluville henkilöille oikeuden yhdenvertaisuuteen lain edessä sekä tasa-arvoiseen lain suojaan. Lisäksi sopimusosapuolet ovat sitoutuneet tarvittaessa ryhtymään riittäviin toimenpiteisiin täyden ja tehokkaan yhdenvertaisuuden edistämiseksi kaikilla talous- ja yhteiskuntaelämän sekä poliittisen ja kulttuurielämän aloilla kansalliseen vähemmistöön ja valtaväestöön kuuluvien välillä. Suomi on nimennyt romanit yhdeksi sopimuksen alaan kuuluvista paikallisista vähemmistöistä.

---

75 Morteau, 2009, s. 17,21.

76 Morteau 2009, s. 17, 21.

Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen noudattamista valvoo neuvoo-antava komitea (*Advisory Committee*), joka on lausunnoissaan kiinnittänyt huomiota romanien tilanteeseen tarkastelemissaan jäsenmaissa.

Toinen Euroopan neuvoston vähemmistöjä suojaava sopimus on alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja. Sopimuksen tarkoituksena on edistää vähemmistökielten ja alueellisten kielten käyttöä koulutuksessa, julkisissa palveluissa, kulttuuritoiminnassa sekä talous- ja yhteiskuntaelämässä. Suomi on nimennyt romani-kielen perinteiseksi ei-alueelliseksi vähemmistökieleksi.

Euroopan sosiaalinen peruskirja (uudistettu Euroopan sosiaalinen peruskirja, 1996) muodostaa Euroopan neuvoston ihmisoikeuslottuvuuden toisen puolen Euroopan ihmisoikeussopimuksen kanssa. Sopimus turvaa sosiaalisia oikeuksia työhön, koulutukseen, terveydenhuoltoon ja sosiaaliturvaan liittyen. Euroopan sosiaalisen peruskirjan artiklat 18 ja 19 koskevat erityisesti oikeutta liikkua maasta toiseen. Artiklassa 18 todetaan oikeus olla ansiotyössä toisen sopimuspuolen alueella. Artikla 19 puolestaan suojaa siirtotyöntekijöiden ja heidän perheidensä oikeutta suojeluun ja tukeen. Euroopan sosiaalisen peruskirjan lisäpöytäkirja järjestökantelujen järjestelmästä (1995) antaa tietyt edellytykset täyttävälle kansainvälisille työnantaja- ja työntekijäjärjestöille ja kansainvälisille kansalaisjärjestöille oikeuden tehdä kanteluita sosiaalisen peruskirjan määräysten soveltamisesta.

12 ETYJIN ROMANIPOLITIIKAN TARKASTELUA

Helsingissä järjestettiin vuonna 1975 historiallinen Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssin eli Etykin huippukokous. Turvallisuus- ja yhteistyökonferenssin lisäksi kokouksessa olivat esillä myös ihmisoikeusasiat, mistä juontuu yksi nykyisen Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön eli Etyjin pääteemoista, ihmisoikeusasioihin keskittynyt inhimillisen ulottuvuuden (*Human Dimension*) osa-alue. Tälle pohjalle on perustettu demokraattisten instituutioiden ja ihmisoikeuksien toimisto (*Office for Democratic Institutions and Human Rights*; ODIHR), joka tukee jäsenmaita inhimillisen ulottuvuuden sitoumusten toimeenpanossa. Etyjin romani-toimintoja koordinoi ODIHR:n alaisuudessa toimiva romaniyhteyspiste (*Contact Point for Roma and Sinti Issues*; CPRSI).

Laajemmin vähemmistökysymysten parissa työskentelee myös Etyjin vähemmistövaltuutettu (*High Commissioner on National Minorities*), jonka tehtävänä on tunnistaa ja sovittaa etnisten ryhmien välisiä jännitteitä. Etyjin puheenjohtajamaa nimittää lisäksi kolme erityisedustajaa edistämään suvaitsevaisuutta ja taistelemaan rasismia, muukalaisvihaa ja syrjintää – mukaan lukien romaneihin kohdistuva syrjintää – vastaan Etyjmaissa. Yksi näistä ”suvaitsevaisuusedustajista” tekee töitä islamofobiaa ja toinen antisemitismia vastaan. Kolmannen edustajan ala kattaa yleisemmin rasismia, muukalaisvihaa sekä kristittyjä ja muiden uskontojen edustajia vastaan kohdistuvan syrjinnän.

12.1 Romaniasioden käsittely Etyjin kokouksissa

Nimenomainen tarve romanien aseman parantamiselle on Etyjissä tunnustettu jo 20 vuotta sitten vuoden 1990 inhimillisen ulottuvuuden konferenssin niin sanotussa Kööpenhaminan dokumentissa, joka on konsensuksella hyväksytty asiakirja. Kööpenhaminan dokumentti sisältää kirjauksen, jossa silloisen Etykin osallistujavaltiot tuomitsevat muun muassa etniseen alkuperään perustuvan syrjinnän ja tunnustavat romanien erityiset ongelmat. Kööpenhaminan dokumentissa kuten muissakin asiakirjoissa osallistujavaltiot ovat myös antaneet poliittisen sitoumuksen ryhtyä syrjinnän vastaisiin toimiin.⁷⁷

Romanien asemaan liittyviä kysymyksiä käsitellään erityisesti Etyjin inhimillisen ulottuvuuden kokouksissa (*Human Dimension Meeting*) sekä vuotuisessa niin sanotussa inhimillisen ulottuvuuden täytäntöönpanokokouksessa (*Human Dimension Implementation Meeting; HDIM*). Vuonna 2010 viimeksi mainitun kokouksen korvasi Etyjin huippukokousta edeltävä tarkastelukonferenssi lokakuussa Varsovassa, jossa romanasioden kannalta korostui poliittisen tahtotilan puuttuminen romanien tilanteen korjaamiseksi sekä huoli lisääntyneestä romanivastaisuudesta ja siihen liittyvistä viharikoksista ja vihapuheesta.

Lisäksi romanikysymysten esillä oleminen on mahdollista teemakokouksissa, joita kulloinenkin puheenjohtajamaa saattaa järjestää. Viimeksi Kazakstan järjesti toleranssikonferenssin kesäkuussa 2010 Astanassa, jossa romanien asema oli mukana agendalla. Ajankohtaiset romanien asemaan liittyvät kysymykset ovat toisinaan Etyjin pysyvän neuvoston agendalla kuten esimerkiksi syyskuussa 2010 Yhdysvaltojen esitettyä huolensa romanien tilanteesta EU:ssa. EU-maiden sisäistä keskustelua voidaan käydä tällaisessa tapauksessa EU-koordinaatiossa ennen pysyvän neuvoston kokousta.

---

⁷⁷ Conference for Security and Co-operation in Europe, 1990, s. 21.

Romanien aseman parantaminen on ollut myös useiden ministerikokouspäätösten aiheena: Suomen omalla Etyj-puheenjohtajuuskaudella hyväksyttiin joulukuussa 2008 Helsingissä päätös koskien romanitoimintaohjelman täytäntöönpanoa⁷⁸ ja Kreikan puheenjohtajuuskaudella Ateenan ministerikokouksessa hyväksyttiin päätös, joka korostaa koulutuksen ja varhaiskasvatuksen merkitystä.⁷⁹

Marraskuussa 2010 ODIHR julkaisi kartoituksen Helsingin ministerikokouspäätöksen toimeenpanemisesta, johon Etyjin 56 osallistujavaltiosta 26 toimitti kansallisen vastauksensa. Vastausten perusteella romanilasten muita väestöryhmiä alhaisempaan osuuteen esiopetuksessa vaikuttavat muun muassa romaniperheiden usein heikko taloudellinen asema, esiopetukseen pääsyä edeltävät hallinnolliset menettelyt ja vihamieliseksi koettu ympäristö. Lisäksi olisi tarvetta romaniperheille suunnatuille, esikouluopetuksen hyötyjä ja mahdollisuuksia koskeville tiedotuskampanjoille. Joissakin vastauksissa oli nostettu esiin toimivia käytäntöjä esiopetukseen osallistumisen edistämiseksi. Niihin lukeutuivat muun muassa kaikille pakollisen esikouluvuoden käyttöönotto, romanitaustaiset opetusavustajat ja yhteyshenkilöt sekä hallinnollisten menettelyiden yksinkertaistaminen ja maksuhelpotukset.⁸⁰

Romanit ovat olleet pitkään Suomen erityinen painopistealue Etyjin inhimillisen ulottuvuuden toiminnassa. Suomi vastasi myös pitkään vuosittaisen HDIM:in romanipuheenvuoron valmistelusta ja koordinoimista, mistä tehtävästä kuitenkin luovuttiin ennen Suomen omaa Etyj-puheenjohtajuutta. Romanien aseman parantaminen oli yksi kolmesta Suomen inhimillisen ulottuvuuden pääteemasta vuoden 2008 Etyj-puheenjohtajuuden aikana, jolloin Suomi järjesti ylimääräisen inhimillisen ulottuvuuden kokouksen (*Supplementary Human Dimension Meeting*) otisikolla *Sustainable Policies for Roma and Sinti Integration*. Kokouksessa korostettiin koulutuksen ja varhaiskasvatuksen merkitystä. Lisäksi vuoden 2003 toimintasuunnitelman täytäntöönpanosta laadittiin Suomen aloitteesta arviointiraportti.⁸¹

---

78 *Organization for Security and Co-operation in Europe, Ministerial Council, 2008.*

79 *Organization for Security and Co-operation in Europe, Ministerial Council, 2009.*

80 *Organization for Security and Co-operation in Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2010a.*

81 *Organization for Security and Co-operation in Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2008.*

12.2 Romaniyhteyspiste

Vuonna 1994 Etyjin osallistujavaltiot päättivät romaniyhteyspisteen perustamisesta ODIHR:n yhteyteen. Romaniyhteyspisteen tehtäviksi määriteltiin niin järjestön sisäisten kuin ulkoistenkin kontaktien ylläpitäminen ja kehittäminen sekä romanasioita koskevan tiedonvaihdon ja yhteydenpidon edistäminen valtioiden, kansainvälisten järjestöjen, instituutioiden ja kansalaisjärjestöjen välillä. Oslon ministerikokouksessa 1998 yhteyspisteen mandaattia täsmennettiin edistämään romanien ja sintien täyttä integraatiota kuitenkin heidän identiteettinsä säilyttäen.⁸² Romaniyhteyspiste seuraa romanasioita Etyjin jäsenmaissa erityisesti romanien turvallisuuden näkökulmasta ja on järjestänyt esimerkiksi vuonna 2006 ihmiskaupan vastaisen pyöreän pöydän tapahtuman Tirassa sekä julkaissut oppaan poliisien ja romanien kohtaamisesta.⁸³

Käytännössä romaniyhteyspisteellä on pääkoordinaatiovastuu Etyjin vuonna 2003 hyväksytyyn romanitoimintaohjelman⁸⁴ (*Action Plan on Improving the Situation of Roma and Sinti Within the OSCE Area*) täytäntöönpanon seurannasta. Toimintaohjelma hyväksyttiin joulukuussa 2003 Maastrichtin ministerikokouksessa, ja se on tärkein Etyjin romanitoimintoja ohjaava asiakirja. Ohjelma sisältää tehtäviä myös Etyjin vähemmistö- ja mediavaltuutetuille. Toimintaohjelma romanien aseman parantamiseksi on hyvin kattava asiakirja, mutta sen toimeenpanon edistäminen ei ole ollut systemaattista. Suurimmat haasteet ovat paikallistasolla osallistujavaltioissa. Etyjin omien toimijoiden lisääntyminen on myös huomioitava toimeenpanossa, sillä yksi Etyjin puheenjohtajamaan kolmesta suvaitsevaisuus erityisedustajasta kattaa kaikkinaisen syrjinnän kysymykset, minkä lisäksi Etyjin ihmiskaupan vastaisella erityisedustajalla on oma roolinsa.

---

82 Organization for Security and Co-operation in Europe, Ministerial Council, 1998, s. 17.

83 Organization for Security and Co-operation in Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2010b.

84 Organization for Security and Co-operation in Europe, Permanent Council, 2003.

12.3 Vähemmistövaltuutettu

Vähemmistövaltuutetun virka perustettiin vuonna 1992 tunnistamaan etnisiä jännitteitä, jotka voisivat vaarantaa rauhan, vakauden tai Etyj-maiden keskinäiset suhteet, ja etsimään mahdollisiin jännitteisiin ratkaisuja mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Vähemmistövaltuutettu toimii pitkälti niin sanotun hiljaisen diplomatian keinoin, mitä tukevat kenttämatkat mahdollisille ongelma-alueille. Näillä matkoillaan vähemmistövaltuutettu tapaa alueellisia ja paikallisia viranomaisia sekä kansalaisjärjestöjen edustajia pyrkien edistämään vuoropuhelua eri tahojen välillä. Kenttämatojen pohjalta on julkaistu myös raportteja, joista suoraan romaneja koski vuonna 2000 julkaistu raportti romanien ja sintien tilanteesta Etyjin alueella.⁸⁵ Yhteistyössä Euroopan neuvoston ihmisoi-keusvaltuutetun kanssa vähemmistövaltuutetun toimisto julkaisi vuonna 2008 tutkimuksen romanien viimeaikaisesta muuttoliikkeestä Euroopassa.⁸⁶

---

85 *Organization for Security and Co-operation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2000.*

86 *Cahn & Guild, 2008.*

13 YK:N JA MAAILMANPANKIN ROMANI-TOIMIEN TARKASTELUA

13.1 YK

Vaikka Yhdistyneet kansakunnat on viimeisten vuosikymmenten aikana keskittynyt näkyvästi syrjinnän ja rasismien vastaiseen työhön ja ihmisoikeuksien edistämiseen, ovat romanien kokemat ongelmat jääneet vähemmälle huomiolle YK:ssa. YK:n elimissä ja organisaatioissa romaniasioita on käsitelty lähinnä YK:n talous- ja sosiaalineuvoston (*Economic and Social Council*; ECOSOC) alaisissa toimikunnissa, rahastoissa ja ohjelmissa sekä vuonna 2006 ihmisoikeustoimikunnan (*Commission on Human Rights*) tilalle perustetun yleiskokouksen alaisen ihmisoikeusneuvoston (*Human Rights Council*) UPR-menettelyssä (*Universal Periodic Review*). Näiden lisäksi lähes kaikki riippumattomista asiantuntijoista koostuvista kahdeksasta ihmisoikeussopimusten valvontakomiteoista ovat suosituksissaan kiinnittäneet huomiota romanien ihmisoikeuksien toteutumiseen liittyviin ongelmiin.

13.1.1 Ihmisoikeustoimikunta

Ihmisoikeustoimikunta oli vuoteen 2006 YK:n pääasiallinen ihmisoikeuksien edistämisestä ja valvonnasta vastaava elin, jonka alaisuudessa toimi syrjinnän poistamista ja vähemmistöjen suojelua käsittelevä alakomitea (*Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities*). Tämä alakomitea muutettiin ihmisoikeuksien edistämisen ja suojelemisen alakomiteaksi vuonna 1999 (*Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights*). Kyseisten elinten olemassaolon aikana romaniasioita käsiteltiin lähinnä alakomiteoissa sekä näiden alaisten erityistarkkailijoiden raporteissa – ihmisoikeustoimikunnan historian aikana sen päätöslauselmissa romaneihin viitattiin kaksi kertaa.⁸⁷

---

⁸⁷ Vuodelta 1992 on ihmisoikeustoimikunnan ainoa romaneihin keskittyvä päätöslauselma (1992/65). Toinen ihmisoikeustoimikunnan viittaus romaneihin on päätöslauselmassa oikeudesta kehitykseen (2001/9).

Ihmisoikeustoimikunnan romanityössä aktiivisempi rooli jäi sen alaisille erityistarkkailijoille, joiden pääasiallinen työ on kenttämatojen tekeminen sekä niillä havaittavien ihmisoikeusloukkausten raportointi. Esimerkiksi vuonna 1999 YK:n rasisminvastainen tarkkailija Maurice Glélé-Ahanhanzo toteutti kenttämatojan Tšekin tasavaltaan, Unkariin ja Romaniaan. Hänen laatimassaan raportissa nostettiin esille romaneihin kohdistuva väkivalta, alueellinen segregatio sekä kielteinen uutisointi joukkoviestimissä.⁸⁸

13.1.2 Ihmisoikeusneuvosto

YK:n ihmisoikeusneuvosto perustettiin maaliskuussa 2006 korvaamaan loppuaikoinaan paljon kritisoitu ihmisoikeustoimikunta. YK:n erityistarkkailijat ovat jatkaneet työtään neuvoston alaisuudessa, minkä lisäksi ihmisoikeuksien kannalta merkittävä uusi valvontamekanismi on vuonna 2008 lanseerattu *Universal Periodic Review*, ”yleinen kausittainen arviointi”. Ihmisoikeusneuvosto ei ole vielä ottanut kantaa romanikysymyksiin päätöslauselmissaan.

Ihmisoikeusneuvoston mandaatilla toimii tällä hetkellä 29 temaattista erityistarkkailijaa, jotka esittävät neuvostolle raporttejaan ja suosituksiaan. Kuten edellä on kerrottu, erityistarkkailijat ovat olleet merkittävässä roolissa romanien oikeuksien edistäjinä YK:n piirissä. Ihmisoikeusneuvoston toiminnan aikana romanien syrjintää ovat sivunneet esimerkiksi vuonna 2008 vähemmistöasian tarkkailija Gay McDougall sekä rasisminvastainen tarkkailija Githu Muigai esittämällä syvän huolensa romaneihin kohdistuneista väkivaltaisista iskuista useissa eurooppalaisissa maissa ja vaatimalla eurooppalaisia hallituksia reagoimaan voimakkaammin romanivastaisuuden kasvuun.⁸⁹

Ihmisoikeusneuvoston tuore ihmisoikeuksia valvova mekanismi *Universal Periodic Review* (UPR) on osoittautunut tehokkaaksi keinoksi nostaa esiin eri maissa tapahtuvia ihmisoikeusrikkomuksia. UPR-menettelyssä jokaisen YK:n jäsenvaltion ihmisoikeustilanne käydään läpi neljän vuoden välein ja vuosittain neuvosto arvioi 48 valtiota. Arvio pohjautuu arvioitavana olevan valtion toimittamaan raporttiin maan ihmisoikeustilanteesta, YK:n ihmisoikeusvaltuutetun kokoamaan raporttiin sekä muiden tahojen, ku-

---

88 United Nations, Economic and Social Council, Commission on Human Rights, 2000.

89 United Nations, Office of the High Commissioner for Human Rights, 2008.

ten kansalaisjärjestöjen, toimittamiin tietoihin. Vuonna 2008 alkanut ensimmäinen UPR-kierros on edelleen kesken, mutta lähes jokaisen jo arvioidun eurooppalaisen maan kohdalla on kiinnitetty huomiota romanien heikkoon asemaan. Tavoitteena on, että hallituksille esitetyt vaatimukset johtaisivat käytännön toimiin ihmisoikeustilanteen kohentamiseksi.

13.2 Kansainväliset ihmisoikeussopimukset

Varsinaisia ihmisoikeussopimuksia ovat muun muassa YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (1966; niin sanottu KP-sopimus), YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (niin sanottu TSS-sopimus) sekä kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus (1965; niin sanottu rotusyrjintäsopimus). Tämän lisäksi YK:n yleismaailmallisella julistuksella on merkittävä rooli kansainvälisessä ihmisoikeudessa. Syrjinnän vastaisuus on mainittu myös YK:n peruskirjan 1 artiklan päämäärissä, joista yksi on ihmisoikeuksien kunnioittamisen edistäminen ”rotuun, sukupuoleen, kieleen tai uskontoon” katsomatta. Samoin syrjimättömyysperiaate on hyväksytty kansainvälisen oikeuden peruseriaatteeksi. Syrjimättömyydestä on jo tullut osa valtioita yleisesti velvoittavaa kansainvälistä tapaoikeutta. Lisäksi kiellon syrjiä sukupuolen tai etnisen alkuperän perusteella voidaan katsoa muodostuneen *jus cogens* -normiksi eli normiksi, josta valtiot eivät voi pääsääntöisesti poiketa missään tilanteessa.

YK:n yleismaailmallinen ihmisoikeusjulistus on nimensä mukaisesti julistus, joten oikeudellisesti se ei ole sitova. Tosin sen artikloja pidetään nykyään valtioita velvoittavana tapaoikeutena. Nimenomaisesti syrjintää koskee artikla 2:

Jokainen on oikeutettu kaikkiin tässä julistuksessa esitettyihin oikeuksiin ja vapauksiin ilman minkäänlaista rotuun, väriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittiseen tai muuhun mielipiteeseen, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, omaisuuteen, syntyperään tai muuhun tekijään perustuvaa erotusta.

Kuten artiklan sanamuodosta käy ilmi, syrjinnän kieltö liittyy muihin julistuksella suojattuihin oikeuksiin. Lisäksi artiklassa 7 on taattu tasavertainen kohtelu lain edessä:

Kaikki ovat tasavertaisia lain edessä ja oikeudet erotuksesta yhtäläiseen lain suojaan. Kaikilla on oikeus tasavertaiseen suojaan tätä julistusta loukkaavaa syrjintää vastaan sekä kaikkea sellaiseen syrjintään tähtäävää yllytystä vastaan.

YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen artiklassa 2 (2) todetaan, että:

Jokainen valtio sitoutuu perustuslakiensa mukaisessa järjestyksessä ja tämän yleissopimuksen määräysten mukaisesti ryhtymään tarpeellisiin toimenpiteisiin toteuttaakseen lainsäädännöllä tai muulla tavalla tässä yleissopimuksessa tunnustetut oikeudet, jotka eivät jo ole voimassa.

Artiklan 2 syrjintäkieltö on liitännäinen yleissopimuksen muihin artikloihin, mutta KP-sopimuksen 26 artiklassa on myös itsenäinen syrjintäkieltö:

Kaikki ihmiset ovat oikeudellisesti yhdenvertaisia ja oikeutettuja ilman minkäänlaista syrjintää yhtäläiseen lain suojaan. Tässä suhteessa lain tulee kieltää kaikki syrjintä ja taata kaikille henkilöille yhtäläinen ja tehokas suojele rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskuntoon, poliittiseen tai muuhun mielipiteeseen, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, omaisuuteen, syntyperään tai muuhun asemaan perustuvaa syrjintää vastaan.

Artiklan 26 toisessa virkkeessä edellytetään valtioita ryhtymään aktiivisiin toimenpiteisiin tehokkaan suojeleu takaamiseksi syrjintää vastaan. Säännöksen soveltamisala on siten varsin laaja, ja sitä on käytännössä sovellettu myös sosiaalisten ja taloudellisten oikeuksien alalla.⁹⁰

---

90 International Organization for Migration, 2003, s.48.

TSS-sopimuksen 2 (2) artikla vastaa pitkälti KP-sopimuksen artiklaa 2:

Sopimusvaltiot sitoutuvat takaamaan, että tässä yleissopimuksessa mainittuja oikeuksia käytetään ilman minkäänlaista rotuun, väriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittiseen tai muuhun mielipiteeseen, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, omaisuuteen, syntyperään tai muuhun seikkaan perustuvaa syrjintää.

Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan kansainvälisen yleissopimuksen eli rotusyrjintäsopimuksen (SopS 37/1970) 1(1) artiklassa löytyy yleispätevä syrjinnän määritelmä kansainvälisten ihmisoikeuksien alalla:

Tässä yleissopimuksessa tarkoittaa käsite "rotusyrjintä" kaikkea rotuun, ihonväriin, syntyperään tahi kansalliseen tai etniseen alkuperään perustuvaa erottelua, poissulkemista tai etuoikeutta, jonka tarkoituksena tai seurauksena on ihmisoikeuksien ja perusvapauksien tasapuolisen tunnustamisen, nauttimisen tai harjoittamisen mitätöiminen tai rajoittaminen poliittisella, taloudellisella, sosiaalisella, sivistyksellisellä tai jollakin muulla julkisen elämän alalla.

13.2.1 Ihmisoikeussopimusten valvontakomiteat

YK:lla on tällä hetkellä kahdeksan komiteaa, jotka valvovat YK:n kansainvälisten ihmisoikeussopimusten noudattamista. Siirtotyöläisten oikeuksia valvovaa komiteaa lukuun ottamatta kaikki komiteat ovat päätelmissään ja suosituksissaan kiinnittäneet huomiota romaneihin kohdistuvaan syrjintään ja muihin romaneihin kohdistuviin ihmisoikeusloukkauksiin eri maissa. Tehokkaan rungon komiteoiden toiminnalle muodostaa *Universal Periodic Review* -menettelyä muistuttava raportointi, jossa sopimusvaltiot joutuvat vastaamaan itsenäisen komitean jäsenen kysymyksiin ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamisesta. Suomi on ottanut mukaan ihmisoikeusvalvontakomiteoiden kuulemisdelegaatioihin romanien ja saamelaisten edustajia 1990-luvulta lähtien. Lisäksi komiteat julkaisevat yleiskommentteja (*General Comments*) sopimusten sisällöstä.

Valvontaelinten osalta romanasioissa merkittävimpana elimenä voidaan pitää rotusyrjinnän vastaista komiteaa, joka on vuonna 2000 julkaissut yleiskommentin no. 27 romanien syrjinnästä. Tämä asiakirja sisältää 49 suositusta siitä, miten romaneihin kohdistuvaan syrjintään tulisi puuttua erityisesti koulutuksen, median, yleisten elinolosuhteiden ja julkiseen elämään osallistumisen sarjoilla. Suosituksissa huomioidaan erityisesti romaninaisten ”kaksinkertainen taakka” sekä edellytetään jäsenvaltioita puuttumaan romanilasten erotteluun kouluissa.⁹¹

Rotusyrjinnän vastaisella komitealla on käytössään myös yksilönvalitusmenetelmä, jonka avulla yksityisetkin oikeussubjektit voivat valittaa, mikäli he kokevat rotusyrjintäsopimuksessa turvattuja oikeuksiaan loukatun. Esimerkiksi tapauksessa *L.R. et al. v. Slovakia* ryhmä Slovakian romaneja valitti komitealle asumisasioihin liittyvästä syrjinnästä. Tapauksessa Dobsinán kunnan asukkaat estivät vuonna 2002 kansalaisadressin avulla pääasiallisesti romaneja varten suunnitellun sosiaalisen asunto-tuotantohankkeen toteutumisen. Valituksen pohjalta rotusyrjinnän vastainen komitea tutki asiaa ja totesi kunnanvaltuuston päätöksen loukanneen muun muassa valittajien oikeutta nauttia tasavertaisesti julkisesta palvelusta (Art. 5 c).

13.3 Unicef

Unicef on YK:n alainen erityisrahasto, joka toimii lasten oikeuksien puolesta erityisesti kehitysyhteistyö- ja hätäapuohjelmien kautta. Sosialististen järjestelmien romahdettua Unicef on etenkin Balkanin alueella useasti ottanut huomioon kannanotoissaan sekä selvityksissään romanilasten erityisen vähäosaisen aseman. Unicef on 1990-luvun alusta alkaen tarjonnut asiantuntemustaan sekä rahoittanut useita projekteja Romaniassa, Bulgariassa, Slovakiassa ja entisen Jugoslavian valtioissa. Unicef on hiljattain julkaissut kaksi laajaa selvitystä romanilasten tilanteesta Keski- ja Kaakkois-Euroopassa.

---

91 Office of the High Commissioner for Human Rights, *The Committee on the Elimination of Racial Discrimination*, 2000.

Breaking The Cycle Of Exclusion: Roma Children In South East Europe -julkaisussa (2007) korostetaan sitä, miten erityisesti romanilapset kärsivät yhteiskunnan ulkopuolelle sulkemisesta. Selvityksessä pohditaan myös pääasiallisia ulkopuolisuutta tuottavia syitä sekä etsitään niihin vastauksia.⁹² Vuonna 2010 julkaistiin *Towards Roma Inclusion: A Review of Roma Education Initiatives in Central and South-Eastern Europe*, joka on kooste Keski- ja Kaakkois-Euroopan hyvistä käytännöistä romanilasten koulutukseen liittyen. Selvityksessä käydään läpi kahdeksan ”menestystarinaa”, joissa on pystytty puuttumaan romanilasten erotteluun kouluissa, alentamaan koulun keskeyttämiä ja parantamaan laadullisesti romanilasten opetusta.⁹³

13.4 United Nations Development Programme (UNDP)

YK:n kehitysohjelma eli UNDP on 2000-luvulla tehnyt merkittävää työtä romanien aseman parantamiseksi Itä- ja Kaakkois-Euroopan maatoimistoissaan sekä Bratislavassa sijaitsevassa aluetoimistossaan. Erityisesti Romanian ja Bulgarian toimistot ovat toteuttaneet monia hankkeita, joissa on pyritty parantamaan romanien tilannetta myös ruohonjuuritasolla. Näitä ovat esimerkiksi tukikeskusten perustaminen romaneille Romaniassa sekä romanien työllistämisohjelma Bulgariassa. Lisäksi maatoimistot ovat paikallisten yhteistyökumppaneiden kanssa toteuttaneet merkittävää tiedonkeruuta romanien tilanteesta. Esimerkiksi Moldovan maatoimisto julkaisi vuonna 2007 kattavan selvityksen maan romanien tilanteesta.⁹⁴ UNDP on myös yksi *The Decade of Roma Inclusion* -hankkeen rahoittajista.

Luultavasti merkittävin YK:n alainen romaneja koskeva hanke on ollut alueellisen romaneihin keskittyvän inhimillisen kehityksen raportin laatiminen Bratislavan aluetoimiston johdolla yhteistyössä Kansainvälisen työjärjestön ILO:n kanssa. Tammikuussa 2003 julkistettu *Avoiding the Dependency Trap* on kokonaisvaltainen kuvaus romanien elinolosuhteista, koulutuksesta, työllisyydestä, terveydestä ja poliittisesta osallistumisesta.

---

92 *Unicef Serbia, 2007.*

93 *Unicef, 2010.*

94 *United Nations Development Programme, 2007.*

ta, joka kattaa Bulgarian, Romanian, Slovakian, Tšekin tasavallan ja Unkarin romanien tilanteen. Raportti perustuu 5 034 henkilön haastatteluuun ja tietojen määrälliseen vertailuun, minkä perusteella esimerkiksi Romanian romanien inhimillisen kehityksen indeksi olisi vuonna 2002 sijoittunut vertailussa samaan kategoriaan Zimbabwen kanssa.⁹⁵

Vuonna 2006 julkistettu *At Risk: Roma and the Displaced in Southeast Europe* jatkaa edellä mainitun raportin linjoilla keskittyen laajemmin haavoittuviin ryhmiin Balkanin alueella: puolet raportista kuvaa erityisesti pakolaisten tilannetta alueella. Raportissa ennakoitaan maiden liittymistä Euroopan unioniin ja korostetaan, että maiden tasapainoisen kehityksen kannalta on ensisijaisen tärkeää varmistaa myös vähäosaisen väestöosan sopeutuminen yhteiskuntaan sen täysivaltaisina jäseninä.

13.5 Maailmanpankki

Maailmanpankista on tullut viimeisen vuosikymmenen aikana keskeinen taho romanien taloudellisen riippumattomuuden edistäjänä ja köyhyyden vähentäjänä Euroopassa. Maailmanpankki toimii tiiviissä yhteistyössä muiden kansainvälisten järjestöjen kanssa ja kuuluu väljästi YK-järjestelmään itsenäisen erikoisjärjestön statuksella.

Maailmanpankin merkittävimpänä romanihankkeena voitaneen pitää yhdessä suursijoittaja George Soroksen sponsoroiman *Open Society Institute*n, muiden kansainvälisten järjestöjen, yksityisten säätiöiden sekä yksittäisten valtioiden toteuttamaa Romanian osallisuuden vuosikymmentä 2005–2015 (*The Decade of Roma Inclusion 2005–2015*, niin sanottu *Roma Decade*). Maailmanpankki on myös julkaissut vuonna 2005 laajan romanien köyhyyteen keskittyvän selvityksen *Roma in an Expanding Europe – Breaking the Poverty Cycle*. Tuoreessa tutkimuksessa Maailmanpankki on laskenut, että romanien alhaisen koulutuksen ja työttömyyden takia tutkimuksessa mukana olleet maat Bulgaria, Romania, Serbia ja Tšekin tasavalta menettävät pahimpien arvioiden mukaan vuodessa 5,6 miljardia euroa tuottavuuden menetyksinä.⁹⁶

---

95 United Nations Development Programme, 2003, s. 2.

96 The World Bank, 2010.

13.5.1 Roma Decade

Idea pitkäkestoiselle ja kokonaisvaltaiselle, hallitusten, kansalais- ja kansainvälisten järjestöjen sekä romanitahojen yhteiselle poliittiselle sitoumukselle toteutui vuonna 2003 Budapestissa pidetyssä Maailmanpankin ja *Open Society Instituten* (OSI) järjestämässä korkean tason kokouksessa *Roma in an Expanding Europe: Challenges for the Future*. Kokouksessa kahdeksan maan pääministerit allekirjoittivat julistuksen romanien osallisuuden vuosikymmenestä 2005–2015.

Kansainvälisten järjestöjen, Maailmanpankin, yksityisten säätiöiden ja yksittäisten valtioiden⁹⁷ toteuttama Romanien osallisuuden vuosikymmen 2005–2015 (*The Decade of Roma Inclusion 2005–2015*) on pyrkinyt kohentamaan romanien asemaa erityisesti koulutuksen, terveyden, työllisyyden ja asumisen aloilla lähinnä Itä-Euroopassa. Roma Decadeen liittymisen ehtona oli kansallisten romaniohjelmien laatiminen.

13.5.2 Roma Education Fund (REF)

Roma Education Fund perustettiin vuonna 2005 *Roma Decaden* lanseeraamisen yhteydessä. REF saa pääosan rahoituksestaan Maailmanpankilta ja *Open Society Institutelta* ja useilta mailta mukaan lukien Suomelta, joka tukee tällä hetkellä järjestön hankkeita Länsi-Balkanilla.

REF:n päämääränä on saattaa romanien oppimistulokset ja koulutukseen osallistuminen samalle tasolle valtaväestön kanssa. Tämä pyritään saavuttamaan turvaamalla pääsy pakollisen opetuksen piiriin esimerkiksi mahdollistamalla ilmaiset oppimateriaalit sekä tukemalla hankkeita, jotka pyrkivät vähentämään koulun keskeyttämisä. Romaneja kannustetaan hakeutumaan jatkokoulutuksen pariin tai täydentämään opintojaan aikuiskoulutuksessa. REF pyrkii myös parantamaan opetuksen laatua esimerkiksi opetussuunnitelmia tarkistamalla ja romanikielen opetusta lisäämällä. Lisäksi tavoitteena on saattaa suvaitsevaisuuskasvatus sekä romanien kulttuurin ja historian opetus osaksi yleistä opetussuunnitelmaa. Romanien ja valtaväestön keskinäisten ennakkoluulojen hälventämisessä ensisijaista on segregaaation purkaminen koulutus-rakenteista.

---

97 Vuoden 2010 lopussa Roma Decadeen kuuluivat Albania, Bosnia ja Hertsegovina, Bulgaria, Espanja, Kroatia, Makedonia, Montenegro, Romania, Serbia, Slovakia, Tsekin tasavalta ja Unkari. Lisäksi Slovenialla on tarkkailijan asema.

Käytännössä REF rahoittaa romanien koulutusta edistäviä hankkeita, jotka noudattavat REF:n periaatteita, ja välittää hyviä käytäntöjä, jotka liittyvät romanien koulutukseen. Lisäksi REF pyrkii edistämään kansalaisyhteiskunnan sekä alueellisten ja paikallisten viranomaisten vuoropuhelua, ja auttaa näitä hakemaan EU:n rahastovaroja. REF:lla on myös stipendirahasto romanitaustaisille opiskelijoille.

14 ROMANIEN JÄRJESTÄYTYMINEN

Euroopan romanitoimijoiden verkosto on alkanut kehittyä vasta 1990-luvulle tultaessa. Romaniliikkeen hajanaisuus ja kokemuksen puute poliittisesta vaikuttamisesta on romaneiden oman osallistumisen kannalta tämän hetken merkittävin haaste. Tästä näkökulmasta romaniaktivistien ja romanijärjestöjen koulutus onkin keskeinen kehittämistoimi ja edellytys muutokselle romaniväestön yhteiskunnallisen aseman ja ihmisoikeuksien toteutumisen edistämiseksi.

14.1 Kansainvälisiä romanasioiden parissa toimivia järjestöjä

International Roma Union (IRU) perustettiin vuonna 1971 ja se on vanhin kansainvälinen romanijärjestö. Kattojärjestönä IRU:lla on jäsenjärjestöjä 32 maassa mukaan lukien Australia, Uusi-Seelanti, Yhdysvallat ja Intia. Alun perin IRU oli ensisijaisesti romanikielen ja -kulttuurin edistämiseen keskittyvä järjestö. Järjestö toimi erittäin aktiivisesti 1970- ja 1980-luvuilla. Järjestön uudelleenaktivoituminen tapahtui vuonna 1999, kun romanien maailmankonferenssi kutsuttiin jälleen koolle. Samassa yhteydessä sovittiin uusista säännöistä ja romanien asian edistämisen laajemmasta tulkinnasta, joka ei rajoitu pelkästään kieleen ja kulttuuriin. Samana vuonna sille myönnettiin YK:n virallisen tarkkailijan asema.

Roma National Congress (RNC) perustettiin vuonna 1990 edustamaan romaneja, jotka kokivat jääneensä poliittisista syistä kotimaata vaille. Toimintansa alussa se keskittyi lähinnä Balkanin alueen ja entisen Jugoslavian hajoamisen johdosta muualle Eurooppaan karkotettujen romanipakolaisten auttamiseen. Perustamisensa jälkeen RNC-verkosto on käynyt läpi erinäisiä toimintavaiheita, ja nykyisessä muodossaan se on toiminut kolme–neljä vuotta. RNC on epävirallinen kattojärjestö, joka toimii pääasiassa Euroopassa. RNC on keskittynyt alusta pitäen yhteiskuntapoliittiseen vaikuttamiseen.

European Roma and Travellers Forum (ERTF), katso 11.2.4.

European Roma Information Office (ERIO) perustettiin vuonna 2003 ja sen keskus toimisto sijaitsee Brysselissä. Sen tavoitteena on välittää tietoa ja toimia siltanrakentajana romanijärjestöjen ja Euroopan unionin instituutioiden välillä. Toimisto toimii komission tuella.

International Roma Women Network (IRWN) on romaninaisten ja -lasten oikeuksia ajava kansainvälinen romaninaisten verkosto ja se kokoontui ensimmäisen kerran vuonna 2003 Strasbourgissa. Romaninaisten oikeuksien esiinnousua pohjusti Euroopan neuvoston jäsenmaissaan tekemä selvitys romanien terveyspalveluiden saatavuudesta sekä Keski-Euroopan maissa esiin nousseet romaninaisten pakkosterilisaatiotapaukset 2000-luvun alussa. IRWN rekisteröitiin Euroopassa toimivana kansainvälisenä naisten oikeuksien järjestönä seuraavana vuonna 2004 Strasbourgissa. Sen toiminnassa on mukana romaninaisjärjestöjä ja romaninaisten oikeuksia edistäviä aktivisteja.

European Roma Rights Center (ERRC) on 1990-luvun alkupuolella perustettu romanien ihmisoikeustilannetta valvova järjestö. ERRC antaa oikeusapua ihmisoikeusrikkomuksien kohteiksi joutuneille ja tuottaa maakohtaista sekä temaattisiin aiheisiin perustuvaa julkaisusarjaa romanien oikeudellisesta asemasta. ERRC on *International Helsinki Federation for Human Rights*:n yhteistyöjäsen ja sillä on neuvoa-antava asema Euroopan neuvostossa.

Project on Ethnic Relations (PER) on säätiöiden ja rahastojen tukema yhdysvaltalainen järjestö. Se perustettiin lieventämään etnisten ryhmien välisiä konflikteja, joita uskottiin ilmenevän sosialismin luhistumisen seurauksena Keski- ja Itä-Euroopassa. PER toimikin aktiivisesti romanien aseman edistämiseksi Keski- ja Itä-Euroopan murroksen yhteydessä 1980- ja 1990-lukujen taitteessa. Romanien aseman edistämisen saatua vahvemman aseman muilla foorumeilla on PER:n rooli pienentynyt. PER on järjestänyt romaniaiheisiä tapahtumia ja tuottanut useita romaniaiheisiä julkaisuja.

Open Society Institute (OSI) on suursijoittaja George Soroksen rahoittama järjestö, jonka tavoitteisiin kuuluu demokraattisen hallinnon ja ihmisoikeuksien edistäminen. Järjestön romanitoimintoihin liittyen merkittävimpiä hankkeita on *Roma Decaden* ja *Roma Education Fundin* rahoittaminen yhdessä Maailmanpankin kanssa.

Amnesty International on maailman suurin ihmisoikeusjärjestö, jonka toiminta perustuu yksittäisten ihmisten jäsenyydelle. *Amnestylla* on yli 2,2 miljoonaa jäsentä ja tukijaa yli 150 maassa eri puolilla maailmaa. Amnestyn tehtävänä on tehdä ihmisoikeudet tunnetuiksi, tutkia vakavia ihmisoikeusloukkauksia sekä kampanjoida niitä vastaan kaikkialla maailmassa.

Järjestö aktivoitui romanien ihmisoikeusloukkausten ja syrjinnän vastustamisessa 2000-luvun alkupuolella. *Amnestyn* Euroopan laajuinen kampanja vaatii Euroopan unionia ja sen jäsenmaita ryhtymään konkreettisiin toimiin, jotta romaneihin kohdistuva syrjintä, köyhyys ja ulkopuolisuuden kierre saataisiin katkaistua Euroopassa. Suomen *Amnesty* toteutti vuoden 2010 aikana ”Romaneja kohdellaan kuin roskaa” -kampanjan, joka nosti esiin romanien kokemaa epäoikeudenmukaista kohtelua ja syrjintää.

Task Force for International Cooperation on Holocaust Education, Remembrance and Research (ITF) eli *Holocaust Task Force*, jossa on tällä hetkellä 26 jäsenmaata (Suomi hyväksyttiin jäseneksi joulukuussa 2010), perustettiin vuonna 1998 Ruotsin entisen pääministerin Göran Perssonin aloitteesta. ITF:n peruseriaatteita ovat holokausti-muistopäivän viettäminen (Suomessa vainojen uhrien muistopäivä), holokaustia koskevien arkistojen avaaminen tutkijoille sekä erityisesti holokausti-opetuksen järjestäminen kouluissa ja yliopistoissa. ITF:ssä toimii romanien kansanmurhan alakomitea, jonka tehtävänä on tietoisuuden edistäminen romanien kansanmurhasta natsivallan aikana.

14.2 Suomalaisia romanijärjestöjä

Romanijärjestöjen yhteiskunnallinen vaikuttaminen Suomessa on vielä monin tavoin tiensä alussa. Romaniväestöllä ei ole Suomessa poliittista puoluetta eikä itsenäistä toimintaelintä kuten saamelaisilla *Samediget* (saamelaiskäräjät) tai suomenruotsalaisilla *Folktinget*. Muihin perinteisiin vähemmistöihin verrattuna romanien poliittinen ja yhteiskunnallinen asema on suhteellisen heikko. Suomen yhdistysrekisteristä löytyy 30 rekisteröityä romanijärjestöä. Näistä noin 20 järjestön voidaan katsoa olevan toiminnassa vielä tänä päivänä.

Romano Missio ry eli entinen Mustalaislähetys ry perustettiin vuonna 1908. Se on vanhin Suomessa romanien parissa toiminut järjestö, joka ei toimintansa alkuvuosikymmeninä ollut varsinaisesti romanijärjestö. 1980-luvun alussa järjestön toiminnan piiriin alkoi tulla enemmän romaneja. Järjestön nimi muutettiin 1990-luvun lopussa *Romano Missioksi* ja nykyään sitä pidetään romanijärjestönä. Järjestön tehtävänä on toimia kristilliseltä arvopohjalta valtakunnallisena lastensuojelun, sosiaalialan, hengellisen työn sekä koulutusalan palvelujärjestönä romaniväestön keskuudessa. *Romano Missio* julkaisee kolme kertaa vuodessa ilmestyvää *Romano Boodos* -lehteä.

Romanengo Staggos perustettiin vuonna 1954 ja se oli ensimmäinen varsinainen romanijärjestö Suomessa. Järjestö toimi lyhyen aikaa, mutta se vaikutti aloitteillaan romanien asumiskysymyksen nousemiseen julkiseen keskusteluun. Järjestön delegaatio vieraili eduskunnassa, jonka seurauksena asetettiin niin kutsuttu Mustalan komitea selvittämään romanien sosiaali- ja asumiskysymyksiä. Tämän selvityksen yhtenä tuloksena asetettiin ensimmäinen mustalaisasian neuvottelukunta (nykyinen romaniasiain neuvottelukunta) silloisen Sosiaalihallituksen yhteyteen.

Elämä ja Valo ry eli entinen Suomen Vapaa Romanilähetys ry perustettiin vuonna 1964. Se on vapaisiin evankelisiin kristillisiin suuntiin kuuluvien romanien yhteinen järjestö, joka järjestää kesäisin koko maan kattavaa telttakokoustoimintaa, seminaareja, romanijuhlia, ennalta ehkäisevää perhetyötä ja päihteiden vastaista kehittämistyötä sekä humanitaarista avustustyötä. Järjestö on tukenut romanityötä Intiassa jo 1970-luvulta lähtien, rakennuttanut orpolastenkoteja ja tukenut romanikylien kehittämistyötä muun muassa Valko-Venäjällä, Ukrainassa ja Romaniassa. *Elämä ja Valo* on Ranskassa päämajaansa pitävän kansainvälisen maailman laajimman kristillisen romanijärjestön *Life and Light (Viè et Lumière)* maajäsen. Järjestö toimittaa kolme kertaa vuodessa ilmestyvää *EV*-lehteä.

Suomen Romaniyhdistys ry perustettiin vuonna 1967. Se keskittyi toimintansa alkuvaiheessa romanien syrjinnän vastaiseen työhön ja asumisolojen kehittämiseen. Se oli ensimmäinen yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta kiinnostunut romanijärjestö. Järjestö tuli tunnetuksi 1970-luvun alussa erityisesti romanien syrjintää vastustavana ja asumisolojen parantamista vaativana järjestönä. Viime vuosina järjestö on keskittynyt erityisesti ajamaan romanivanhusten olojen parantamista. Suomen Romaniyhdistys on toimittanut *Zirkili*-lehteä.

Nevo Roma ry on toiminut vuodesta 1999. Järjestön toiminta-ajatus on tuoda romanitaidetta ja -kulttuuria esille erilaisissa tapahtumissa ja näytelyissä. Yhdistys on myös tuottanut oppaita ja selvityksiä: Vuonna 2007 *Nevo Roma* teki yhteistyössä Suomen Romaniyhdistyksen kanssa Raha-automaattiyhdistyksen rahoittamaan Vanhat-projektiin liittyvän oppaan romaniomaishoitajille.⁹⁸ Seuraavana vuonna yhdistys toteutti selvitystyön koskien Mustalaislähetyksen (vuodesta 1997 *Romano Missio*) lastenkodeissa vuosina 1960–80 olleiden 16 romanin sijoittumisesta romaniyhteisöön ja suomalaiseen yhteiskuntaan.⁹⁹ Kevästä 2010 lähtien järjestö on koordinoinut valtakunnallista rasismien ja muukalaisvihan vastaista RASMUS-verkostoa, joka on tällä hetkellä yhdistyksen päätehtävä.

Kristillinen romaninaisten yhdistys, Kromana ry perustettiin vuonna 2005. Yhdistys toimii kristillisten perusarvojen pohjalta ja pyrkii edistämään romaniyhteisön yhteiskunnallista osallistumista, vaikutusmahdollisuuksia ja yhdenvertaisuutta sekä tukee romanikulttuurin ja -kielen asemaa. Vuosina 2007–2009 Kromana toteutti Raha-automaattiyhdistyksen rahoituksen turvin sosiaalipoliittisen kehittämisprojektin, JUULIAN, jonka avulla haluttiin lisätä romaniyhteisössä elävien naisten ja perheiden hyvinvointia ja ehkäistä syrjäytymistä ja syrjintää.

---

98 Grönfors & Majaniemi, 2008.

99 Grönfors & Viljanen, 2009.

Fintiko Romano Forum ry (FRF) – *Suomen Romanifoorumi* perustettiin vuonna 2007 ja se on ensimmäinen Suomen romanijärjestöjen keskusjärjestö eli liitto. FRF:n tehtävänä on toimia jäsenjärjestöjensä edunvalvojana sekä välittää informaatiota ja rakentaa romanijärjestöjen välistä yhteistyötä niin kansallisella kuin kansainvälisellä tasolla. FRF on ERTF:n maajäsen. Fintiko Romano Forumilla on tällä hetkellä 13 eri puolella Suomea toimivaa jäsenjärjestöä.

Drom ry on luovan mustalaiskulttuurin ja -taiteen yhdistys, joka perustettiin vuonna 1976. Yhdistyksen tavoitteena on edistää mustalaistaidetta, valtaväestön ja etnisten vähemmistöjen vuorovaikutusta, tasa-arvoa sekä luovaa kulttuuria kirjallisuuden, teatterin, musiikin ja kuvataiteen keinoin. Drom toimi aktiivisesti Suomen hakiessa *Holocaust Task Forcen* jäsenyyttä. Keväällä 2010 Drom toteutti kansainvälisen romanien holo-kauksille omistetun Unohdettu kansanmurha- tapahtuman.

Romanitaitteen keskus ry perustettiin vuonna 1997, ja sen tavoitteena on edistää romanimusiikkia ja muuta romanikulttuuria tekemällä yhteistyötä romanijärjestöjen ja muiden tahojen kanssa. Se on järjestänyt muun muassa kansainvälisiä romanimusiikin festivaaleja Porvoossa ja viimeksi Helsingissä.

LIITE

**LUOVUTUSKIRJE
ULKOASIAINMINISTERIÖLLE**

ULKOASIAINMINISTERIÖLLE

Ulkoasiainministeriö asetti 9.8.2010 Suomen romanipoliittisen ohjelman laatineen työryhmän esityksen mukaisesti työryhmän valmistelemaan Suomen kansainvälisen romanipolitiikan vaikuttamisstrategiaa. Työryhmän tehtävänä oli laatia vaikuttamisstrategia, jossa määritellään erityisesti monenkeskisen kansainvälisen yhteistyön tavoitteet romanasioissa. Työryhmän toimikausi oli 9.8.2010 – 28.2.2011.

Työryhmän puheenjohtajana toimi ulkoasiainneuvos Kaija Ilander ulkoasiainministeriöstä. Työryhmän jäseniä olivat (varajäsenet suluissa) sosiaalineuvos Viveca Arrhenius sosiaali- ja terveysministeriöstä, neuvotteleva virkamies Päivi Haavisto-Vuori työ- ja elinkeinoministeriöstä, erityisasiantuntija Sinikka Keskinen sisäasiainministeriöstä, ylitarkastaja Tarja Koskimäki opetus- ja kulttuuriministeriöstä, opetusneuvos Leena Nissilä Opetushallituksesta (erityisasiantuntija Susanna Rajala Opetushallituksesta), ylitarkastaja Jorma Pietiläinen ympäristöministeriöstä ja pääsihteeri Hannele Syrjä romanasian neuvottelukunnasta. Pysyvinä asiantuntijoina toimivat puheenjohtaja Janette Grönfors Nevo Roma ry:stä, erikoissuunnittelija Tuula Lindberg Kromana ry:stä, sosiaalineuvos Väinö Lindberg Romano Missio ry:stä, puheenjohtaja Jani Lindroos Elämä ja Valo ry:stä, sihteeri Päivi Majaniemi Suomen Romaniyhdistys ry:stä ja toiminnanjohtaja Miranda Vuolasranta Fintiko Romano Forum ry:stä. EU-asiain asiantuntijoina työryhmässä vierailivat EU-erityisasiantuntija Veera Parko valtioneuvoston kansliasta, EU-asiantuntija Henni Axelin valtioneuvoston kansliasta, EU-erityisasiantuntija Pasi Korhonen valtioneuvoston kansliasta, minkä lisäksi työryhmän kirjallinen aineisto toimitettiin tasavallan presidentin neuvonantajalle Ann-Marie Nyroosille tasavallan presidentin kansliasta. Vierailijoina työryhmä kuului demokratia- ja kieliasioiden yksikön johtaja Johanna Suurpäästä oikeusministeriöstä, lainsäädäntöneuvos Camilla Busck-Nielsenistä oikeusministeriöstä, EU-asiain päällikkö Erja Horttanaista Kuntaliitosta, oikeudellinen asiantuntija Susanna Mehtosta Amnesty Internationalin Suomen osastolta, neuvotteleva virkamies Sirpa Liljeströmiä työ- ja elinkeinoministeriöstä sekä projektikoordinaattori Tino Varjolaa Elämä ja Valo ry:stä. Työryhmän sihteerinä toimi konsultti Lari Peltonen.

Arvokasta apua raportin laadinnassa antoivat myös Suomen ulkoasiainministeriön ihmisoikeuspolitiikan yksikkö sekä Suomen pysyvät edustustot Euroopan unionissa, Euroopan neuvostossa ja Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestössä.

Työryhmä kokoontui kymmenen kertaa, joista kaksi kertaa oli keskitettyjä asiantuntijakuulemiskokouksia.

Saatuun tehtävänsä suoritetuksi, työryhmä luovuttaa kunnioittavasti muistionsa ulkoasiainministeriölle.

Helsingissä 3. päivänä maaliskuuta 2011

Kaija Ilander

Viveca Arrhenius

Janette Grönfors

Päivi Haavisto-Vuori

Tuula Lindberg

Sinikka Keskinen

Väinö Lindberg

Tarja Koskimäki

Jani Lindroos

Leena Nissilä

Päivi Majaniemi

Jorma Pietiläinen

Miranda Vuolasranta

Hannele Syrjä

Lari Peltonen

LÄHTEET

Kirjallisuus ja virallislähteet

Cahn, Claude & Guild, Elspeth, 2008. *Recent Migration of Roma in Europe*. The Hague: OSCE High Commissioner of National Minorities.

Council of Europe, Commissioner for Human Rights, 2006. *Final Report by Mr. Alvaro Gil-Robles, Commissioner for Human Rights, On the Human Rights Situation of the Roma, Sinti and Travelers in Europe*, Strasbourg 15.2.2006 (CommDH(2006)1).

Council of Europe, Committee of Experts on Roma and Travellers (MG-S-ROM), 2010. *Opinion on Migration and Freedom of Movement of Roma in Europe* (MG-S-ROM (2010) 14), 7 December 2010, Strasbourg.

Council of Europe, Committee of Ministers, 2008. *Recommendation CM/Rec(2008)5 of the Committee of Ministers to member states on policies for Roma and/or Travellers in Europe*.

Council of Europe, Committee of Ministers, 2010. *The Strasbourg Declaration on Roma*, (CM(2010)133 final).

Council of Europe, Parliamentary Assembly, 1969. *Recommendation 563 (1969)(1) on the situation of Gypsies and other travellers in Europe*.

Council of Europe, Parliamentary Assembly, 1993. *Recommendation 1203 (1993) on Gypsies in Europe*.

Council of Europe, Parliamentary Assembly, 2002. *Recommendation 1557 (2002) The legal situation of Roma in Europe*.

Council of the European Union, 2009. *Inclusion of the Roma (10394/09)*. Brussels, 28 May 2009.

Council of the European Union, 2010. *Council conclusions on advancing Roma Inclusion*, 3019th Employment, Social Policy Health and Consumer Affairs Council Meeting, Luxembourg, 7 June 2010.

Euroopan komissio, 2008. *Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle sekä alueiden komitealle: Syrjimättömyys ja yhtäläiset mahdollisuudet: uusi sitoutuminen* (SEC(2008)2172).

Eurooppa-neuvosto, 2008. Puheenjohtajan päätelmät, 11. ja 12. joulukuuta 2010, Bryssel.

European Commission against Racism and Intolerance, 2010. *ECRI Report on France, Adopted on 29 April 2010* (CRI(2010)16).

European Commission, 2009. *Special Eurobarometer 317: Discrimination in the EU in 2009*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

European Commission, 2010. *Roma in Europe: The Implementation of European Union Instruments and Policies for Roma Inclusion – Progress Report 2008-2010*, Commission Staff Working Document, Brussels 7.2.2010.

European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities G.1 Unit, 2008. *Ethnic minority and Roma women in Europe: A case for gender equality?* Luxembourg: Publications Office of the European Union.

European Commission: Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, 2010. *Vademecum: The 10 Common Basic Principles on Roma Inclusion*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

European Council, 2008. *Presidency Conclusions, 14 February 2008* (16616/1/07 REV 1).

European Parliament, 2005. *Roma in the European Union: European Parliament resolution on the situation of the Roma in the European Union* (P6_TA(2005)0151).

European Parliament, 2006. *Roma Women in the EU: European Parliament resolution on the situation of Roma women in the European Union* (P6_TA(2006)0244).

European Parliament, 2008. *European Parliament resolution of 31 January 2008 on a European strategy on the Roma* (P6_TA(2008)0035).

European Parliament, 2009. *European Parliament resolution of 11 March 2009 on the social situation of the Roma and their improved access to the labour market in the EU* (P6_TA(2009)0117).

European Parliament, 2010a. *European Parliament resolution of 25 March 2010 on the Second European Roma Summit* (P7_TA(2010)0085).

European Parliament, 2010b. *European Parliament resolution of 9 September 2010 on the situation of Roma and on freedom of movement in the European Union* (P7_TA-PROV(2010)0312).

European Parliament, Committee on Employment and Social Affairs, 2008. *The social situation of the Roma and their improved access to the labour market in the EU* (IP/A/EMPL/FWC/2006-05/SC4).

European Union Committee of the Regions, 2010. *Opinion of the Committee of the Regions on the Social and Economic Integration of the Roma in Europe, 87th plenary session, 1 and 2 December 2010* (ECOS-V-006).

European Union Fundamental Rights Agency, 2009a. *Selected Positive Initiatives: The Situation of Roma EU Citizens Moving to and Settling in Other EU Member States*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

European Union Fundamental Rights Agency, 2009b. *EU-MIDIS – European Union Minorities and Discrimination: Survey Data in Focus Report 1 The Roma*. Vienna: FRA.

European Union Fundamental Rights Agency, 2009c. *Housing conditions of Roma and Travellers in the European Union: Comparative Report, October 2009*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

Florea, Ioana 2008. "Housing Issues in the Qualitative Study," pp. 109–116 teoksessa *Come Closer. Inclusion and Exclusion of Roma in Present Day Romanian Society*, toimittaneet Gabor Fleck ja Cosima Rughiniş. Bukarest: Human Dynamics.

Fraser, Angus, 2000 (1992). *The Gypsies*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.

Fresnoe, Manuel José, 2010. *Promoting the Social Inclusion of Children in a Disadvantaged Rural Environment – the Micro-Region of Szécsény*. Budapest, 27-28.5.2010, Synthesis Report.

Fundación Secretariado Gitano Health Area, 2009. *Health and the Roma Community, analysis of the situation in Europe: Bulgaria, Czech Republic, Greece, Portugal, Romania, Slovakia, Spain*. Madrid: Fundacion Secretariado Gitano Health Area.

Grönfors, Janette & Viljanen, Anna Maria 2009. "Ai tää lastenkodin lapsi" – Selvitys 16 Mustalaislähettyksen lastenkodeissa 1960–80-luvuilla eläneen romanin sijoittumisesta romaniyhteisöön ja suomalaiseen yhteiskuntaan. Jyväskylä: 4-M Oy.

Guy, Will, 2009. *Integrated Programme for the Social Inclusion of Roma*. Greece, 27-28 May 2009, Synthesis Report.

International Organization for Migration, 2003. *Syrjinnän vastainen käsikirja*. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Johansen, Jahn Otto, 1990. *Zigenarnas holocaust*. Tukholma: Symposion Bokförlag & Tryckeri AB.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, 2009. *Romanikielen kielipoliittinen ohjelma*. Helsinki: Multiprint.

Luttinen, Katri et al. (toim.), 2007. *Vast vastensa: Opas romanien kanssa työskenteleville sosiaalialan ammattilaisille*. Oulu: Ajatus.

Majaniemi, Päivi & Grönfors, Janette, 2008. *Vanhinta ei unohdeta – opas romanioanhusten omaishoidosta*. Suomen Romaniyhdistys ry.

Morteanu, Crina Elena, 2009. *The Impact of the Jurisprudence of the European Court of Human Rights on Roma Rights*. Budapest: Central Union university, Department of Legal Studies. Saatavilla sähköisesti: <http://www.etd.ceu.hu/2010/morteanu_crina-elena.pdf> (viitattu 13.1.2011).

Office of the High Commissioner for Human Rights, 2008. *UN Experts Call for European Action to Stop Violence against Roma*.

Office of the High Commissioner for Human Rights, The Committee on the Elimination of Racial Discrimination, 2000. *General Comment No. 27: Discrimination against Roma*.

Open Society Institute, 2007. *Equal Access to Quality Education for Roma: Volume 1*. Budapest: Open Society Institute.

Opetushallitus, 2009. *Romanilapsen kohtaaminen esi- ja perusopetuksessa*. Helsinki: Edita Prima Oy.

Organization for Security and Co-operation in Europe, High Commissioner on National Minorities, 2000. *Report on the situation of Roma and Sinti in the OSCE Area*.

Organization for Security and Co-operation in Europe, Ministerial Council, 1998. *Oslo Ministerial Declaration, Oslo 1998*.

Organization for Security and Co-operation in Europe, Ministerial Council, 2008. *Enhancing Efforts to Implement the Action Plan on Improving the Situation of Roma and Sinti within the OSCE Area (MC.DEC/6/08)*.

Organization for Security and Co-operation in Europe, Ministerial Council, 2009. *Enhancing OSCE Efforts to Ensure Roma and Sinti Sustainable Integration (MC.DEC/8/09)*.

Organization for Security and Co-operation in Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2008. *Implementation of the Action Plan on Improving the Situation of Roma and Sinti Within the OSCE Area. Status Report*. Warsaw: OSCE/ODIHR.

Organization for Security and Co-operation in Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2010. *Hate Crimes in the OSCE Region – Incidents and Responses: Annual Report for 2009*. Warsaw: OSCE/ODIHR.

Organization for Security and Co-operation in Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2010a. *Mapping of Participation of Roma and Sinti Children in Early Education Processes Within the OSCE Region*. Warsaw: OSCE/ODIHR.

Organization for Security and Co-operation in Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2010b. *Police and Roma and Sinti: Good Practices in Building Trust and Understanding*. Vienna: OSCE.

Organization for Security and Co-operation in Europe, Permanent Council, 2003. *Action Plan on Improving the Situation of Roma and Sinti Within the OSCE Area (PC.DD/40/03)*.

Ringold, Dena; **Orenstein**, Alexander Mitchell; **Wilkens**, Erika 2005. *Roma in an Expanding Europe: Breaking the Poverty Cycle*. Washington: The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank.

Sepkowitz, Kent, 2006. "Health of the World's Roma population", s. 1707–1708, *The Lancet*, 367(9524).

Serin, Ayten 2005. "AB ülkeleriyle ortak bir noktamız daha çingeneleler", *Hürriyet* 8.5.2005. Viitattu 5.11.2010, <<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2005/05/08/639714.asp>>.

Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, 2009. *Suomen romanipoliittinen ohjelma: työryhmän esitys*. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen selvityksiä 2009: 48. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Saatavilla sähköisesti: <http://www.stm.fi/julkaisut/nayta/_julkaisu/1477342> (viitattu 15.11.2010).

Sridhar, C. R., 2006. *Historical Amnesia: The Romani Holocaust*. Saatavilla sähköisesti: <<http://desicritics.org/2006/09/05/002209.php>> (viitattu 17.8.2010).

SuVL 10/2010 vp — E 45/2010 vp. Valtioneuvoston selvitys EU:n ja Suomen vireillä olevista ja tulevista toimista, jotka koskevat romanien aseman parantamista EU:ssa.

The Commission on Security and Cooperation in Europe, 1990. *Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE*.

The World Bank, 2010. *Economic Costs of Roma Exclusion*. Saatavilla sähköisesti: <http://siteresources.worldbank.org/EXTROMA/Resources/Economic_Costs_Roma_Exclusion_Note_Final.pdf> (viitattu 25.9.2010).

UNICEF Regional Office for Central and Eastern Europe and the Commonwealth of Independent States, 2010. *Towards Roma Inclusion: A Review of Roma Education Initiatives in Central and South-Eastern Europe*. Geneva: UNICEF Regional Office for Central and Eastern Europe and the Commonwealth of Independent States.

UNICEF Serbia, 2007. *Breaking the Cycle of Exclusion: Roma Children in South East Europe*. Belgrade: Publikum.

United Nations Development Programme, 2002. *Avoiding The Dependency Trap*. Bratislava: UNDP.

United Nations Development Programme, 2006. *At Risk: Roma and The Displaced in Southeast Europe*. Bratislava: UNDP.

United Nations Development Programme, 2007. *Roma in the Republic of Moldova*. Chisinau: UNDP Moldova.

United Nations, Economic and Social Council, Commission on Human Rights, 2000. *Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and All Forms of Racial Discrimination. Report by Mr. Glèlè Ahanhanzo, Special Rapporteur on Contemporary Forms of Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance, submitted pursuant to Commission on Human Rights resolution 1998/26. Mission to Hungary, Czech Republic and Romania (19-30 September 1999), (E/CN.4/2000/16/Add.1)*.

Valtion sopimukset ja lait

1999/731	Suomen perustuslaki
SopS 1/1956	Yhdistyneiden kansakuntien peruskirja (1945)
SopS 37/1970	Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus (1965)
SopS 6/1976	Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (1966)
SopS 7/1976	Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus sekä siihen liittyvä valinnainen pöytäkirja (1966)
SopS 60/1989	Kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus (1984)
SopS 2/1998	Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus (1995)
SopS 23/1998	Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva Eurooppalainen peruskirja (1992)
SopS 85-86/1998	Euroopan Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (Euroopan ihmisoikeussopimus)
SopS 80/2002	Uudistettu Euroopan sosiaalinen peruskirja (1996)

EU-lainsäädäntö

2007/C 306/01	Lissabonin sopimus Euroopan unionista tehdyn sopimuksen ja Euroopan yhteisön perustamissopimuksen muuttamisesta, allekirjoitettu Lissabonissa 13 päivänä joulukuuta 2007
2000/43/EY	Neuvoston direktiivi rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta, annettu 29 päivänä kesäkuuta 2000
2000/78/EY	Neuvoston direktiivi yhdenvertaista kohtelua työssä ja ammatissa koskevista yleisistä puitteista, annettu 27 päivänä marraskuuta 2000,
2004/38/EY	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi Euroopan Euroopan unionin kansalaisten ja heidän perheenjäsentensä oikeudesta liikkua ja oleskella vapaasti jäsenvaltioiden alueella, asetuksen (ETY) N:o 1612/68 muuttamisesta ja direktiivien 64/221/ETY, 68/360/ETY, 72/194/ETY, 73/148/ETY, 75/34/ETY, 75/35/ETY, 90/364/ETY, 90/365/ETY ja 93/96/ETY kumoamisesta (ETA:n kannalta merkityksellinen teksti), annettu 29 päivänä huhtikuuta 2004,
2000/C 364/01	Euroopan unionin perusoikeuskirja

Julistukset

Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus (1948)

Oikeustapaukset

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö

57325/00	<i>D.H. ja muut v. Tšekin tasavalta</i>
15766/03	<i>Oršuš ja muut vastaan Kroatia</i>
20348/92	<i>Buckley v. Yhdistyneet Kuningaskunnat</i>
43577/98;43579/98	<i>Nachova ja muut v. Bulgaria</i>

ULKOASIAINMINISTERIÖN JULKAISUJA

2 / 2011

ISSN 0358-1489
ISBN 978-951-724-926-3
PDF ISBN 978-951-724-927-0